

Ludwig Boltzmann Institute
of Human Rights (BIM)

АНАЛИЗА НА СОСТОЈБИТЕ ВО СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА И СОЦИЈАЛНОТО ВКЛУЧУВАЊЕ НА ЛОКАЛНО НИВО

ВЛАДА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ТРУД
И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

ОКТОМВРИ, 2010

Financed by

Austrian
Development Cooperation

Анализа на состојбите во социјалната заштита и социјалното вклучување на локално ниво

Октомври, 2010 година

financed by

Издавач

Институт за човекови права „Лудвиг Болцман“ – БИМ-ФВ, Скопје

Подготовката и печатењето на оваа публикација се финансиски поддржани од страна на Австриската соработка за развој (ADC)

Подготовка

Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ - ЕСЕ

Проект

Човекови права и социјална инклузија во Македонија
Институт за човекови права „Лудвиг Болцман“ - БИМ-ФВ, Скопје
ул. „Вељко Влаховиќ“ бр. 1 А-1/4 1000 Скопје
тел.: +389 (0)2 3216 956
факс: +389 (0)2 3216 982

Тим за поддршка на БИМ-ФВ, Скопје

Петранка Делова Миладинова – менаџер на проектот
Стојан Мишев – советник за човекови права
Нинослав Младеновиќ - советник за човекови права
Јагода Иљов – административен асистент

Лице за поддршка од Министерство за труд и социјална политика

Ирена Тодороска – раководител на одделение за социјална инклузија

Ставовите изразени овде и оние на авторите не ја изразуваат секогаш официјалната позиција на *Институтот за човекови права „Лудвиг Болцман“ (БИМ-ФВ)* и на *Австриската соработка за развој (ADC)*

Наместо предговор

Оваа публикација е подготвена за потребите на Институтот за човекови права „Лудвиг Болцман“ – БИМ-ФВ, Скопје, во рамките на проектот „Социјална инклузија и човекови права во Македонија“. Целта на проектот е примена на пристапот заснован на човековите права на полето на намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост на национално и на локално ниво, што вклучува идентификување на ранливите групи, нивно директно вклучување во процесите на донесување одлуки што ќе влијаат врз нивниот живот, како и воспоставување систем за мониторинг и отчетност на носителите на обврски. Предмет на оваа анализа беше утврдување на состојбата, односно на потребите во однос на социјалното вклучување на локално ниво во следниве шест општини: Штип, Прилеп, Кичево, Сарај, Чашка и Радовиш.

Документот е наменет за единиците на локалната самоуправа, Министерството за труд и социјална политика, Министерството за локална самоуправа, граѓанските организации, меѓународните организации како основа за увидување на актуелните состојби со сиромаштијата, дискриминацијата и социјалната исклученост, како и планирање соодветни мерки и активности за нивно унапредување. Препораките содржани во него се солидна основа за унапредување на политиките, стратегиите и акционите планови на полето на социјалното вклучување на национално и на локално ниво.

Оваа анализа ќе биде основа за дејствување на Македонската платформа против сиромаштијата - МППС. Имено, во рамките на овогодишната кампања за борба против сиромаштијата и социјалната исклученост што ја организира МППС, односно на трибините организирани со претставници на ранливите групи, во дел од наведените општини веќе беа презентирани дел од наодите на оваа анализа.

Се надеваме дека таа ќе претставува основа за воспоставување идна соработка меѓу БИМ-ФВ и вклучените општини, со цел да се подобри животот на најранливите и на сиромашните групи од локалното население.

СОДРЖИНА:

1. Назив, цели и методологија на истражувањето	5
2. Социјалната вклученост и нејзините носители во Република Македонија	9
3. Состојбите со социјалната вклученост од перспектива на надлежните институции и граѓаните	13
3.1. Единици на локална самоуправа	13
3.2. Центри за социјална работа	22
3.3. Наоди од спроведени фокус групи	30
4. Сфери на загриженост	34
4.1. Единици на локална самоуправа	34
4.2. Центри за социјална работа	37
4.3. Наоди од спроведени фокус групи	39
5. Препораки	41
5.1. Единици на локална самоуправа	41
5.2. Центри за социјална работа	44
5.3. Препораки во однос на одделните ранливи групи	45
6. Состојбите со социјалната вклученост од перспектива на надлежните институции и граѓаните по одделни општини	47
А. Општина Сарај	47
Б. Општина Кичево	57
В. Општина Чашка	66
Г. Општина Радовиш	76
Д. Општина Штип	85
Ѓ. Општина Прилеп	99

1. Назив, цели и методологија на истражувањето

Назив: Фактичка анализа за утврдување на состојбите и потребите за социјално вклучување на локално ниво.

Цели на истражувањето: Главната цел на оваа студија е да се утврдат состојбите и потребите за социјално вклучување на локално ниво, со особен акцент на следниве области:

- Обезбедување социјални услуги од единиците на локалната самоуправа, центрите за социјални работи и други актери на локално ниво;
- Механизми за идентификација на сиромашните и на ранливите групи;
- Механизми за заштита и поддршка на сиромашните и на ранливите групи;
- Механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално и на национално ниво;
- Идентификување структурална дискриминација во однос на пристапот до социјалните услуги (социјална вклученост и социјална заштита);
- Идентификување структурални проблеми во однос на социјалното исклучување и сиромаштијата на локално и на национално ниво.

Методологија: Фактичката анализа цели кон процена на дискрепанцата помеѓу нормативно регулираната социјална политика наспроти фактичката имплементација на локално ниво во шест одбрани општини. За целите на оваа анализа беа вклучени шест општини, и тоа: Сарај, Чашка, Кичево, Прилеп, Штип и Радовиш. При нивната селекција се внимаваше на принципите на географска застапеност, демографските карактеристики, етничката хетерогеност и на принципот на урбана/рурална опфатеност.

Методолошки, процесот се состоеше од:

- спроведување интервјуа со релевантни професионалци на локално ниво од страна на експертскиот тим на ЕСЕ и
- спроведување фокус-групи со население во целните општини.

За таа цел беа подготвени два прашалника (за претставник на ЦСР и за претставник од локалната власт) и сценарио за спроведување фокус-групи.

Прашалникот за општината е составен од седум тематски целини, според надлежностите, обемот и дејноста што ја извршува општината во областа на социјалната заштита и вклученост. Целта беше преку тематските целини да се утврдат и анализираат состојбите во однос на следниве прашања:

1. Институционални механизми за социјална заштита;
2. Програми и акциони планови за социјална заштита на локално ниво, вклучувајќи развојни програми за специфичните потреби на граѓаните;
3. Механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално и на национално ниво и соработка меѓу релевантните институции од областа на социјалната заштита и граѓанските организации;
4. Механизми за идентификација на сиромашните и на ранливите групи;
5. Обезбедување социјални услуги од единиците на локалната самоуправа;
6. Унапредување на состојбата на социјално загрозените лица и
7. Капитални инвестиции и инфраструктура во областа на социјалната заштита.

За креирање на прашалникот за општините и за негова анализа подоцна беа користени следниве закони:

1. Закон за локална самоуправа на РМ („Службен весник на РМ“ бр. 5/2002);
2. Закон за социјална заштита („Службен весник на РМ“ бр. 79/2009) и
3. Закон за финансирање на единиците на локалната самоуправа („Службен весник на РМ“ бр. 61/2004,96/2004,67/2007 и 156/2009).

Покрај законите, беа користени и други извори:

- Статутите на вклучените општини;
- Годишните извештаи за работењето на вклучените општини;
- Програмите за работа на Советот на вклучените општини и
- Акционите планови и програми од областа на социјалната заштита (општините Чашка, Кичево, Штип и Радовиш).

Прашалникот за центрите за социјална работа е составен од пет тематски целини, според надлежностите, обемот и дејноста што ја вршат Центрите за социјална работа во својата област на дејствување. Целта беше преку тематските целини да се утврдат и да се анализираат состојбите во однос на следниве прашања:

1. Идентификување на сиромашните и на ранливите групи;
2. Услуги и пристап до услугите на центрите за социјална работа;
3. Превенција и поддршка на сиромашните и на ранливите групи;
4. Консултации и учество на сиромашните и на ранливите групи и
5. Соработка на центрите за социјална работа со локалната самоуправа и со останатите институции/организации.

За креирање на прашалникот за центрите за социјална работа и за негова анализа подоцна беа користени следниве закони:

1. Закон за социјална заштита („Службен весник на РМ“ бр. 79/2009);
2. Закон за семејство („Службен весник на РМ“ бр. 84/2008, 67/2010) и
3. Закон за заштита на децата („Службен весник на РМ“ бр. 98/2000, 17/2003, 65/2004, 113/2005, 98/2008, 107/2008, 83/2009, 156/2009).

Во секоја од шесте идентификувани општини беа интервјуирани двајца претставници кои работат на полето на социјалната заштита, и тоа:

- Претставник од локалната власт - претставник од Секторот/Одделението за правни и општи работи, под чиј мандат е и социјалната заштита (со исклучок на Општина Сарај, во која интервјуто е реализирано со секретарот на Општината) и Општина Штип, во која интервјуто е реализирано со претставничка на Одделението за локален економски развој и
- Претставник од Центарот за социјална работа што регионално ја опфаќа идентификуваната општина.

Листа на интервјуирани претставници од општините и од центрите за социјална работа вклучени во анализата:

Единици на локалната самоуправа

- **Општина Сарај** - интервјуто е реализирано со Џелај Јакупи, секретар.
- **Општина Кичево** - интервјуто е реализирано со Марјан Димоски, раководител на Секторот за правни и општи работи.
- **Општина Чашка** - интервјуто е реализирано со Бојанка Мирова, раководител на Одделението за општи и правни работи.
- **Општина Радовиш** - интервјуто е реализирано Оливера Дудулова, раководител на Секторот за нормативно правни, општи и јавни работи.
- **Општина Штип** - интервјуто е реализирано со Вишна Шорова-Ангелова, соработник во Одделението за локален економски развој.
- **Општина Прилеп** - интервјуто е реализирано со Марјан Проданоски, раководител на Одделението за правни работи во општината.

Центри за социјална работа

- **Јавна установа Меѓуопштински центар за социјална работа - Скопје** - интервјуто е реализирано со Пенка Николовска, социјален работник, раководител на одделенијата за социјална работа на подрачните единици на град Скопје.
- **Центар за социјална работа – Кичево** – интервјуто е реализирано со Драгица Наумовска, социјален работник во Центарот за социјална работа - Кичево.
- **Центар за социјална работа – Велес** – интервјуто е реализирано со Нада Трајкова, директор на Центарот за социјална работа - Велес.
- **Центар за социјална работа – Радовиш** - интервјуто е реализирано со Павлинка Петрушева, социјален работник во Центарот за социјална работа - Радовиш.
- **Центар за социјална работа – Штип** - интервјуто е реализирано со Наталија Панова, в.д. директор во Центарот за социјална работа - Штип.
- **Центар за социјална работа – Прилеп** - интервјуто е реализирано со Зоран Малковски, социјален работник во Центарот за социјална работа - Прилеп.

Покрај интервјуата, беа организирани и по две фокус-групи во секоја општина. Тие беа реализирани со општата популација, со цел да се обезбедат релевантни информации за фактичката состојба на ранливите групи во однос на пристапот до основните права, видовите на дискриминација со која тие се соочуваат и механизмите за консултација и учество на локално ниво. Фокус-групите беа организирани според различни критериуми во согласност со спецификите на одбраните општини, односно во најголем дел од општините примарен критериум за спроведување на групите беше етничката припадност

на населението, а потоа и половата припадност. Само во една од општините фокус-групите беа формирани според критериумот на местото на живеење на

граѓаните во таа општина, односно урбани/рурални средини, а секундарен критериум беше половата припадност.

1. Општина Сарај: фокус-групи со Албанци/Албанки и Македонци/Македонки;
2. Општина Чашка: фокус-групи со Македонци/Македонки, Албанци/Албанки и Турци/Турчинки;
3. Општина Кичево: фокус-групи со Македонци/Македонки и Албанци/Албанки;
4. Општина Прилеп: фокус-групи со Роми/Ромки и Македонци/Македонки;
5. Општина Радовиш: фокус-групи со Македонци/Македонки од урбана и од рурална средина;
6. Општина Штип: фокус-групи со Македонци/Македонки и Роми/Ромки.

Овој извештај е конципиран на начин кој овозможува сеопфатна слика за состојбата и третманот на сиромашните и на ранливите групи во секоја од вклучените општини што се предмет на анализа, и тоа од перспектива на главните фактори во оваа сфера:

1. Единиците на локалната самоуправа;
2. Центрите за социјална работа и
3. Граѓаните, односно ранливите групи.

Покрај наодите, извештајот содржи идентификувани сфери на загриженост и препораки за релевантните институции на локално ниво (единиците на локалната самоуправа и центрите за социјална работа).

2. Социјалната вклученост и нејзините носители во Република Македонија

Секогаш кога зборуваме за поимот социјална вклученост, го сфаќаме како спротивност на поимот социјална исклученост, што подразбира повеќекратно исклучување на индивидуалци или групи од учество во економскиот, социјалниот и политичкиот живот во земјата во која живеат.¹ Значи, за да се разбере што впрочем претставува социјалната вклученост, најпрво треба да се дефинира поимот социјално исклучување.

Поимот социјално исклучување се концептуализира низ различни социјални процеси и димензии во секојдневното живеење: економска, културна, физичка или ментална попреченост, политичко или институционално исклучување.

Со оглед на тоа, социјалната исклученост е последица на комплексен процес, а не последица на сиромаштијата сама по себе. Затоа социјалната исклученост треба да се разбере како рамка на социјална структура што вклучува повеќе области:

- политичка сфера (како систем на демократска дистрибуција);
- економска сфера (пазар на труд и други инструменти на економска интеграција);
- социјален систем (систем на благосостојба и социјална интеграција);
- систем на заедницата и на семејството.²

Оттаму, социјалната вклученост треба да претставува сосема спротивен процес што ќе ги промени условите и навиките што водат до социјална исклученост. Социјалната вклученост треба да опфати повеќе елементи: да биде процес, стратегија и да биде развојна цел на долг рок. Таа треба да претставува координиран одговор на сложениот систем на проблеми од политичката, економската, социјалната, културната, здравствената и воопшто целокупната општествена сфера на човековото живеење.

Социјалната вклученост треба да им обезбеди поголемо учество во процесот на донесување одлуки на најранливите и на најмаргинализираните групи во општеството, со што ќе им дозволи да го подобрат севкупниот животен стандард и благосостојба.³ Таа треба да биде коректив на услугите што се нудат на национално и на локално ниво, во насока на нивно обезбедување под еднакви услови за сите групи во општеството.

За таа цел треба да се мобилизираат сите актери на национално ниво, а особено на локално, за да обезбедат политиката на социјална вклученост да биде развоен императив за сите граѓани, почнувајќи од единиците на локалната самоуправа, граѓанските организации, физичките и правните лица и сл.

¹ Hilary Silver, "Social Exclusion: Comparative Analysis of Europe and Middle East Youth," Middle East Youth Initiative Working Paper (September 2007), p. 15.

² http://www.europace.org/s2net/docs/Soc_incl_discus.doc, пристапено на 28.10.2010 година.

³ www.combatpoverty.ie, пристапено на 28.10.2010 година.

Носители на социјалната вклученост на локално ниво се единиците на локалната самоуправа и центрите за социјална работа.

Надлежноста на единиците на локалната самоуправа во однос на ова прашање е уредена со **Законот за локална самоуправа**, **Законот за социјална заштита** и со **Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа**.

Законот за локална самоуправа⁴ претставува основна правна рамка преку која се ефектуизира процесот на децентрализација. Преку овој закон, општината, во согласност со економската политика на државата, се финансира од сопствени извори на приходи, како и од други извори на финансирање.⁵

Единиците на локалната самоуправа како главни носители на социјалната заштита се одговорни за **основање** јавни установи за социјална заштита, **развивање** вонинституционални форми за социјална заштита и **реализирање** социјални програми во соработка со останатите сегменти на јавниот сектор, приватниот сектор и невладините организации.

Согласно со Законот за локална самоуправа⁶, општините и Градот Скопје се надлежни за:

- социјална заштита и заштита на децата - детски градинки и домови за стари (сопственост, финансирање, инвестиции и одржување);
- остварување социјална грижа за инвалидните лица;
- децата без родители и родителска грижа;
- децата со воспитно-социјални проблеми;
- децата со посебни потреби;
- децата од еднородителски семејства;
- децата на улица;
- лицата изложени на социјален ризик;
- лицата засегнати со злоупотреба на дрога и алкохол;
- подигање на свеста на населението;
- домување на лица со социјален ризик;
- остварување право и воспитување на децата од предучилишна возраст.

Градот Скопје и општините можат да основаат јавна установа за **вонинституционална и институционална заштита** врз основа на одобрение согласно со Законот за социјална заштита, покрај центар за социјална работа и јавна воспитна установа за сместување деца и младинци со нарушено поведење.⁷

Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа⁸ ги дефинира и поединечно ги разработува изворите на приходи, и тоа и сопствените приходи на општините и оние што се обезбедуваат како трансфери од Буџетот на Републиката и буџетите на фондовите и можноста за финансирање преку задолжување.⁹

Сопствените извори на приходи треба да обезбедат функционална и финансиска самостојност на општините утврдени со Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа:

⁴ Службен весник на РМ бр. 5/2002.

⁵ Член 11 од Законот за локална самоуправа, „Службен весник на РМ“ бр. 5/2002.

⁶ Исто, член 22.

⁷ Член 87 од Законот за социјална заштита.

⁸ „Службен весник на РМ“ бр. 61/2004, 96/2004, 67/2007 и 156/2009.

⁹ Исто, член 3.

- локалните даноци (даноците од имот и други локални даноци утврдени со закон);
- локалните такси (комуналните такси, административните такси и други локални такси утврдени со закон);
- локалните надоместоци (надоместокот за уредување градежно земјиште, комуналните надоместоци, надоместоците за просторни и урбанистички планови и други локални надоместоци утврдени со закон);
- приходите од сопственост (приходите од закупнини, од камати и од продажба на имот, со која не се нарушува извршувањето на јавните функции и надлежностите на општината);
- дел од приходите од персонален данок на доход наплатени во тековната година (како 100 % наплатен од физички лица кои вршат занаетчиска дејност на подрачјето на општината, согласно со Законот за занаетчиска дејност, и како 3 % од приходот од персонален данок на доход од лични примања на физички лица со постојано живеалиште или престојувалиште во соодветната општина);
- приходи и самопридонеси;
- приходи од парични казни утврдени со закон;
- приходи од донации и
- други приходи утврдени со закон.

Најпосле, Владата на РМ врз основа на Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа („Службен весник на РМ“ бр. 61/2004, 96/2004, 67/2007 и 156/2009) донесува Уредба за методологијата за распределба на приходите од данокот на додадена вредност по општини.

Центрите за социјална работа како главни носители во однос на ова прашање имаат надлежност и во применување и спроведување програми и други општи акти од областа на социјалната заштита, донесени и финансирани од општината, Градот Скопје и општините во градот Скопје и поттикнување, организирање и координирање волонтерски активности на граѓани, нивни здруженија, хуманитарни организации, организации во спроведување програми за социјална заштита на подрачјето на општината, Градот Скопје и општините во градот Скопје.

Врз основа на правата од социјалната заштита, а под услови утврдени со Законот за социјална заштита, ЦСР преземаат мерки преку кои се остварува **социјална превенција, вонинституционална и институционална заштита и парична помош од социјална заштита.**¹⁰

Владата на Република Македонија донесува **Национална програма за развој на социјалната заштита**, во која се утврдуваат целите, приоритетите и правците на развојот на социјалната заштита на граѓаните на РМ, со мерки на активна социјална политика на среден и на долг рок.¹¹ Понатаму, Владата донесува годишна програма за остварување социјална заштита, со која ги утврдува подрачјата на социјалната заштита, потребите на населението, социјалната превенција и начинот и средствата за нејзино остварување.

¹⁰ Исто, член 6.

¹¹ Исто, член 4.

Општината, Градот Скопје и општините во градот Скопје можат да обезбедат остварување социјална заштита за:

- лицата со инвалидност,
- децата без родители и родителска грижа,
- децата со пречки во менталниот и телесниот развој,
- децата на улица,
- децата со воспитно-социјални проблеми,
- децата од еднородителски семејства,
- лицата изложени на социјален ризик,
- лицата засегнати со злоупотреба на дроги, други психотропни супстанции, прекурзори и алкохол,
- лицата жртви на семејно насилство,
- лицата жртви на трговија со луѓе,
- старите лица без семејна грижа,

преку вонинституционални¹² и институционални¹³ форми на социјална заштита, домување на лицата изложени на социјален ризик, подигање на свеста на населението за потребите од обезбедување социјална заштита, согласно со одредбите од Законот за социјална заштита.¹⁴

Со мерки и активности за **социјална превенција** се спречува создавање социјални ризици, се врши рано откривање и ран третман на граѓанинот изложен на социјален ризик, со цел да се надминат или да се ублажат штетните последици од изложеноста на социјален ризик.¹⁵

За остварување на социјалната превенција се преземаат мерки за спречување на создавање социјален ризик на граѓанинот, семејството или група луѓе, особено преку едукативно-советувалишна работа, развивање на формите за самопомош, волонтерска работа со лично ангажирање и примена на други методи што соодветствуваат на потребите на корисниците на социјалната заштита.¹⁶

¹² Вонинституционалната заштита го опфаќа правото на: прва социјална услуга на корисници на социјална заштита, помош на поединец, помош на семејство, домашна нега и помош на поединец и семејство, дневно и привремено прифаќање и згрижување како помош на поединец и семејство, сместување во згрижувачко семејство, сместување во мал групен дом и самостојно живеење со поддршка (член 26 од Законот за социјална заштита).

¹³ Институционалната заштита опфаќа право на оспособување за работно-производствена активност и право на сместување во установа за социјална заштита (член 41 од Законот за социјална заштита).

¹⁴ Исто, член 11.

¹⁵ Исто, член 24, став 1.

¹⁶ Исто, член 25, став 1.

3. Состојбите со социјалната вклученост од перспектива на надлежните институции и граѓаните

3.1. Единици на локалната самоуправа

3.1.1. Институционални механизми на социјалната заштита во општините

Социјалната заштита во единиците на локалната самоуправа се одвива во две насоки: **1. преку вработените во општинската администрација и 2. преку постојаните комисији на Советот на општините кои работат на полето на социјалната, детската заштита, образованието, спортот и културата.** Оттука, институционалните механизми за социјална заштита елаборирани подолу се конципирани преку овие два меѓусебно поврзани механизми.

1. Согласно со усвоената систематизација на работни места, во четири од шесте идентификувани општини постојат сектори за општи, правно нормативни и јавни работи. Во општините Сарај и Чашка, како рурални општини, постојат одделенија за општи и правни работи. Во овие сектори, односно одделенија, во делот на социјални дејности, вработените во општинската администрација работат на полето на социјалната, детската, здравствената заштита, спортот и културата. Во пет од шесте идентификувани општини нема вработено лице во општинската администрација кое работи исклучиво на полето на социјалната заштита. Лицата кои се вработени во одделенијата за локален економски развој претежно работат на прашањата од социјалната заштита, во корелација со одделението, односно секторот за јавни дејности. Во Општина Прилеп постојат советници за култура и образование, како дел од општинската администрација, меѓутоа не го опфаќаат доменот на социјалната заштита.

Општина Чашка е единствената општина од идентификуваните која има посебно вработено лице - соработник за здравство, социјална и цивилна заштита, во рамките на Одделението за образование, култура, здравство, социјална заштита, спорт и соработка со здруженија на граѓани и фондации. Општина Сарај воопшто нема лице кое работи во областа на социјалната заштита како дел од општинската администрација. Лицето кое работело во Одделението за човечки ресурси е заминато и оттогаш ова место не е пополнето.

2. Во однос на третманот на социјалната заштита во рамките на комисиите како помошни работни тела на Советот на општините, во четири од шесте идентификувани општини постојат постојани комисији, кои иако во секоја општина се различно именувани (Општина Кичево - Комисија за здравство, Општина Радовиш - Комисија за здравство и социјална заштита, Општина Штип - Комисија за општествени дејности, Општина Прилеп - Комисија за општествени дејности и правата на детето, а во Општина Чашка во рамките на Комисијата за еднакви можности на мажите и жените се елаборираат и прашањата од социјалната заштита), работат на полето на социјалната заштита. Комисиите се составени од пет члена, кои се членови на Советот во општините.

Сарај е единствената општина која нема постојана комисија за социјална заштита, а Комисијата за еднакви можности на мажите и жените во Општина Чашка, која е постојана комисија на Советот, ги третира прашањата за социјалната заштита, здравството и образованието на жените. Во овие две општини, доколку се појави проблем од оваа сфера, се свикува ад хок комисија од вработените и членовите на Советот на Општината кои ги елаборираат прашањата од сферата на социјалната заштита.

3.1.2. Програми и акциони планови од областа на социјалната заштита, вклучувајќи развојни програми за специфичните потреби на граѓаните

Во однос на програмата за социјална заштита во самите општини, само три општини од идентификуваните имаат повеќегодишна програма за социјална заштита.

Општина Штип е единствена општина од идентификуваните која, покрај програмата за социјална заштита, има и развиен Локален акционен план за периодот 2007-2012 година. Акциониот план е изработен според целните групи во општината и за секоја целна група постои програма и акционен план. Кон ова е изготвен и детално прецизиран буџет за реализација на активностите. Роковите за реализација на активностите не се јасно прецизирани. Дополнително, оваа општина има изготвено и Локален акционен план за правата на детето за периодот 2009-2014 година. Планот е поделен во шест програмски, односно стратегиски цели, но во него изостануваат точно прецизирана временска рамка и буџет за реализација на активностите. Во Општина Штип се реализирани активности од двата плана - Акциониот план за социјална заштита и Акциониот план за правата на детето.

Општина Сарај е единствената општина во која никогаш не се донесени програма и акционен план за социјална заштита.

Општина Прилеп нема програма и акционен план за социјална заштита, но има изготвено три локални акциони планови, и тоа: Акционен план за правата на детето (2009-2013), Локален акционен план за лицата со хендикеп (2008-2010) и Локален акционен план за вработување за 2009-2010 година. Нема информација што е реализирано од овие планови.

Во Општина Радовиш само во 2007 година е донесен Акционен план за социјална заштита, но активностите од него не се спроведени. Оттогаш, ваков план не е донесен.

Во Општина Кичево постои програма за работа за социјална, детска и здравствена заштита за 2010 година подготвена од вработен во општинската администрација, која не е усвоена од страна на Советот на Општината, иако дел од активностите од неа се имплементирани. За оваа програма не е изготвен акционен план, ниту соодветна временска рамка за имплементација на активностите. Подготвената програма, впрочем, составена е од 10 наведени проекти. Конципирана на овој начин, премногу е општа, без специфични цели и резултати од нејзино евентуално имплементирање.

Во Општина Чашка постои програма за развој на образованието, спортот, културата, здравството и социјалната заштита за 2009-2013 година. Во оваа програма, исто така, недостасува временска рамка и акционен план. Во Општина Чашка е спроведена една активност од оваа програма.

Во сите шест идентификувани општини не постои програма за работа за социјална заштита при комисиите на советите на општините.

Во сите постојни акциони планови или програми недостасува системска рамка за следење на прогресот на имплементираните активности од страна на формираните координативни тела. Извештај за реализирани активности се подготвува ад хок, доколку е потребно за целите на известување. Ова се прави од страна на вработените во општинската администрација, но не и од членовите на Советот, кои воедно се и членови на координативното тело.

Во поголем број од акционите планови и програми недостасува соодветно конципиран буџет и специфични индикатори за следење на состојбите.

Во ни една од идентификуваните општини не се донесени развојни програми за специфичните потреби на граѓаните.

Во општините постои меѓусекторска соработка и соработка на општинската администрација и комисиите за социјална заштита при креирањето акциони планови и програми.

3.1.3. Механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално и на национално ниво и соработка меѓу релевантните институции од областа на социјалната заштита и граѓанските организации

Во сите општини недостасува формално утврден механизам за учество на сиромашните и на ранливите групи на локално ниво. Комуникацијата со граѓаните се одвива преку директна врска, доколку граѓаните се обратат во општината за одредена помош, подготвување документи и сл. или при креирањето локални планови или проекти.

Граѓанската соработка во општините најчесто се одвива преку претседателите на урбаните, односно месните заедници, кои ги посочуваат проблемите во своите населени места.

Непосредното учество на граѓаните во општините во однос на прашања од локално значење преку граѓанска иницијатива, собири на граѓани и референдум, во согласност со член 25, став 1 од Законот за локална самоуправа, како иницијатива е слабо нотирана.

Општина Чашка е единствена општина во која е поведена граѓанска иницијатива, подразбрана според нормативните правила, во однос на отворање дневен центар за стари лица во населеното место Богомила.

Сите акти што ги носат советите во општините се објавуваат во службен гласник на општините, дел од информациите се пласираат на веб-страниците, а во некои општини медиумите добиваат електронски гласник (на пример, Прилеп и Штип).

Во однос на соработката на општините со граѓанските организации, нотирана е тенденција за соработка претежно во проектни активности, во кои невладините организации имаат средби за соработка со општината. Општините генерално ги канат граѓанските организации за консултации и учество во работни групи доколку треба да се изготват одредени акциони планови или програми. Сепак, постои дисконтинуитет во оваа соработка, во однос на мониторирање на реализираните активности во општината од одреден акционен план или програма, а во која треба да се вклучат граѓанските организации.

Општините соработуваат со центрите за социјална работа, претежно во добивањето информации за примателите на соодветните видови помош. Дел од оваа соработка се однесува и на вклучување на претставниците од центрите за социјална работа во креирањето на локалните акциони планови како што е, на пример, во општините Чашка, Штип и Прилеп.

Сепак, во сите општини постои недоволна соработка со сите релевантни актери на локално ниво во однос на обезбедувањето на социјалната превенција.

3.1.4. Механизми за идентификација на сиромашните и на ранливите групи

Во ниедна од идентификуваните општини не постои утврден механизам за идентификација на сиромашните и на ранливите групи. Општините не водат база на податоци за прашањата поврзани со социјалната заштита и вклученост, во насока на класифицирање податоци по категории на приматели на помош, по категории на целни групи и сл.

Во сите општини податоците за списоците на лица кои примаат одреден вид помош се добиваат исклучиво од центрите за социјална работа. Граѓаните кои имаат проблем се обраќаат со барање за помош до градоначалниците. Според интервјуираниот претставник на Општина Прилеп, овие работи треба да ги извршува исклучиво Центарот за социјална работа, бидејќи Општината не е центар.

Во Општина Штип, поточно во Одделението за јавни дејности, постои лице кое работи на прашањата поврзани со децата и води податоци за оваа категорија лица.

Општините најчесто ги идентификуваат потребите на одредена целна група при изготвувањето локални акциони планови. Честопати, во овие планови не се опфатени сите одредени целни групи што постојат во општината. На пример, во одредена општина постои мапирана целна група со која се работи, а не е вклучена како идентификувана целна група во акциониот план и обратно.

За илустрирање на ваквите состојби, односно за отсуство на соодветен механизам, ви ја презентираме практиката што се спроведува во дел од општините. На пример, во Чашка, Штип и во Радовиш претседателите на месните заедници ја посетуваат Општината, која им посочува проблем за кој се разговара дали е соодветен да се реши и да следува на дневен ред на Советот на Општината.

И покрај тоа што ваквата практика обезбедува директни информации од терен, сепак, таа не обезбедува сеопфатни и долгорочни ефекти во процесот на идентификација на сиромашните и на ранливите групи.

3.1.5. Обезбедување социјални услуги од единиците на локалната самоуправа и реализирани проектни/програмски активности од областа на социјалната заштита и вклученост

Во сите идентификувани општини се обезбедуваат финансиски средства од општинскиот буџет за социјални намени. Овие средства се обезбедуваат од буџетската ставка тековна резерва. Најнискиот годишен износ на издвоени финансиски средства за социјални намени во урбана општина (Радовиш) за

2009 година изнесува 191.200 денари, а највисокиот износ изнесува 1.100.000 денари (Штип). Во Општина Кичево се издвоени 760.000 денари, додека во Општина Прилеп 600.000 денари. Во однос на руралните општини, во Сарај се доделени финансиски средства во износ од 379.400 денари, а во Општина Чашка 314.464 денари.

Покрај обезбедувањето финансиски средства за социјални намени, општините обезбедуваат и друг вид социјални услуги, дел со свое учество, дел со учество на централната власт.

Пет од шесте општини (со исклучок на Сарај) се инволвирани во владиниот проект „Народна кујна“, при што примателите на социјална помош добиваат топол оброк. Најмалиот број корисници на оваа услуга изнесува 63 (општина Радовиш), а најголемиот - 100 лица (општина Прилеп).

Во четири од шесте идентификувани општини (со исклучок на Сарај и Чашка), општините дале на користење свои простории за целите на дневните центри за децата со посебни потреби. Општина Штип како дел од Акциониот план за социјална заштита има иницирано изградба на соодветна инфраструктура за лицата со посебни потреби и, по барање на градоначалникот, сите јавни институции биле задолжени да направат пристапен влез за лицата со посебни потреби. Општина Чашка има иницирано предлог до Министерството за труд и социјална политика за отворање дневен центар за деца со посебни потреби. Во општините Прилеп Кичево и Радовиш се завршени активностите во однос на поставување пристапни рампи пред сите институции. Општина Кичево организираше акција за одбележување паркинзи за инвалидизирани лица, додека општина Прилеп е прогласена за најпристапна општина за 2007 година.

Во Чашка, Општината пред 10 години дала на користење објект кој моментално функционира како **Клуб за стари лица**. Општината отворила уште еден ваков клуб во населеното место **Богомила**. Во болницата за белодробни заболувања „Јасеново“ треба да се отвори одделение за геритрија.

Штип е единствената општина од идентификуваните во која има конкретни реализирани активности од Локалниот акционен план за социјална заштита и од Локалниот акционен план за правата на децата. Во Општина Чашка досега е реализирана една активност од програмата за развој на образованието, спортот, културата, здравството и социјалната заштита за 2009-2013 година.

Во Општина Кичево од програмата за работа за социјална, детска и здравствена заштита за 2010 година, која не е усвоена од Советот на Општината, доделени се финансиски средства за одредена категорија лица. Општина Кичево им доделува 4 кубички дрва квартално (по семејство) на лицата што примаат социјална помош,. Општината обезбедила парична помош за матурска вечер за децата без родители и сл.

Иако општините обезбедуваат социјални услуги, сепак, недостасуваат доволен број вакви иницијативи за ранливите и маргинализирани групи.

Општините, иако генерално аплицираат за надворешни проекти, сепак, недоволно ја користат можноста за аплицирање до меѓународни институции, фондации и донатори. Вообичаено, единиците на локалната самоуправа аплицираат за проекти од областа на социјалната сфера и вклученост, претежно доколку централната власт објави вакви огласи.

Општина Штип, во однос на повикот на Министерството за труд и социјална политика, поднела барање за дневен центар за деца над 18 години со телесна и психичка попреченост. Во Општина Кичево, повторно преку проект инициран од Министерството за транспорт и врски, се вклучиле во проектот за инклузија на деца-Роми во предучилишна установа. Исто така, голем дел од проектите реализирани во образовниот процес се имплементирани со финансиска поддршка на Министерството за образование и наука (на пример, во општина Прилеп).

Реализирани проектни активности аплицирани од општините:

Општина Кичево во областа на домувањето: Општината поседува бараки за сместување лица со социјален ризик, кои се доделени од Р. Бугарија, каде што домуваат 17 семејства. Општина Кичево преку македонската дијаспора во Австралија и во Америка доделила пакети за помош. Остварен е проект од УСАИД за заштеда на енергија за парно греење.

Општина Радовиш преку проектот КАРДС ги зајакнала капацитетите на релевантните институции ефективно да ги имплементираат, мониторираат и евалуираат целите поставени во Националната стратегија за вработување 2010 и Националниот акционен план за вработување 2006-2008. За таа цел е подготвен и **Локален акционен план за вработување** за општина Радовиш. Преку Програмата за развој на Обединетите нации се имплементирал проектот ЕМИ 2 за волонтерска практика и вработување млади невработени лица со високо образование. Општината остварила проект за енергетска ефикасност, со кој во трите објекти на градинките се смениле вратите и прозорците, со цел да се заштеди електрична енергија и да има подобро осветлување. Со дел од средствата од овој проект, на булеварот во општина Радовиш се менува осветлувањето, со цел тој да стане енергетски ефикасен.

Општина Штип, преку програмата на УНИЦЕФ за ран детски развој, организираше посета на групи деца од предучилишна возраст и на деца од руралните средини во кои нема предучилишна установа. За оваа цел, Општината организираше превоз, а за целите на едукација, во соработка со Универзитетот, ангажирале професори и студенти кои можат да работат со овие деца. Значајно е да се спомене **проектот за изградба на дом за стари лица**. Имено, за целите на овој проект Општина Штип направила истражување во пет други општини (Радовиш, Свети Николе, Пробиштип, Карбинци и Ваница). Спроведени се 800 анкети со граѓани, од кои 300 се изјасниле дека се заинтересирани да се преселат во домот за стари лица во Штип веднаш кога ќе се изгради. Општината цели овој проект да го изгради преку моделот на јавно-приватно партнерство. Во август 2010 година е подготвен и испратен проект до потенцијален донатор за отворање **специјални паралелки во предучилишна возраст за деца со посебни потреби**.

Општина Прилеп, во соработка со италијанската невладинска организација ИНТЕРСОС, а понатаму и со КОСВИ, го реализирала и поддржала проектот „Мултикултурен центар во населбата Тризла“ (претежно населена со ромска популација) за подобрување на квалитетот на живеење на Ромите и подобрување на односите меѓу заедниците присутни во Прилеп.

3.1.6. Унапредување на состојбата на социјално загрозените лица

Законот за социјална заштита¹⁷ предвидува дека за остварување на правото на социјална парична помош, секоја единица на локалната самоуправа има можност работно да ангажира работно способни корисници за извршување работи од јавен интерес за сезонски и повременни работи.

Во таа насока, во сите идентификувани општини работно се ангажирани способни корисници за извршување работи, претежно од комунален интерес. Ваквите активности во сите општини се одвивале во 2009 година, согласно со програмата на Владата за јавни работи.

Општина Сарај досега ангажирала лица од семејства кои имаат повеќе деца и лица кои примаат социјална помош за извршување претежно работи од комунален интерес. На овие лица им се исплаќале 100 денари за храна и 100 денари за патни трошоци, без дополнителен хонорар. Преку Заводот за вработување, односно преку програмата за невработени, на територијата на општина Сарај биле вклучени 100 луѓе кои примале надомест до 6.000 денари месечно за извршување работи од комунален интерес. Тие биле ангажирани пет-шест месеци, од септември 2009 до јануари 2010 година.

Општина Кичево досега ангажирала 30 лица преку Одделението за комунални дејности за извршување ваков вид сезонски работи. Дел од овие лице се ангажирале преку активните мерки за вработување на Владата на РМ, а дел преку УНДП. Општината на овие лица им плаќала хонорар од 8.500 денари за извршување претежно работи од комунален интерес. Овие ангажмани траеле пет месеци.

Во Општина Чашка преку проектот на Владата, односно активните мерки за вработување, исто така, биле ангажирани 38 невработени лица од девет населени места за извршување работи од комунален интерес во период од шест месеци во рамките на 2009 година.

Во Општина Радовиш долгорочно невработените лица и лицата кои користат социјална помош добиле финансиска поддршка од 6.000 денари, платен превоз, храна и осигурување во случај на несреќа во период од шест месеци. Бројот на овие лица кои вршеле јавни работи од комунален вид за 2008 година изнесувал 45, додека во 2009 година бројката е речиси двојно зголемена, односно изнесува 100 ангажирани лица за вршење јавни работи.

Во Општина Радовиш, покрај ангажирање лица за извршување сезонски работи од јавен интерес, се имплементирале и следниве активности и мерки, поддржани од повеќе институции:

На територијата на општина Радовиш биле ангажирани осум невработени лица од најнеразвиените региони за извршување градежни работи. Со оваа мерка се обезбедил надомест за извршената работа во висина од 5.100 денари, персонален данок и надомест за храна и превоз во износ од 3.200 денари месечно за период од шест месеци.

Со мерката за обуки и совети за нови квалификации, контакти со работодавци, подобрување на знаењето и вештините и обуки за компјутер се поддржала обука на невработени лица, со обврска работодавецот да ги вработи лицата кои успешно ќе ја завршат обуката. Поддршката се состоела во давање месечни финансиски средства во износ од 2.000 денари за

¹⁷ Член 55 од Законот за социјална заштита, „Службен весник на РМ“ бр. 79/2009.

работодавецот и 4.000 денари за невработеното лице за период од три месеци. Центарот за вработување во Радовиш редовно вршел вакви обуки за компјутерска писменост и англиски јазик.

Општина Штип досега преку програмата на Владата за извршување јавни дејности ангажирала 50 лица кои примале социјална помош за извршување претежно работи од комунален интерес. Оваа дејност е реализирана само во 2009 година. Општината имала свое финансиско учество во износ од 2.298.920 денари од вкупно 4.578.920 денари. Дополнително, Општина Штип организираше курсеви за изучување англиски јазик, со кои 1.500 штипјани се стекнале со диплома за завршени курсеви.

Општина Прилеп со програмата за јавни работи ангажирала 328 лица за извршувале сезонски работи. Овие лица добивале хонорар од 6.300 денари за извршување претежно работи од комунален интерес. Овие ангажмани траеле до шест месеци и се реализирани во рамките на 2009 година.

Во сите општини овие активности се реализирани само во 2009 година, со исклучок на Општина Радовиш, во која се реализирани вакви активности и во 2008 година.

Во сите општини отсуствува стратегиски план за унапредување на состојбата на сиромашните и на ранливите групи. Од друга страна, во општините недостасува активна соработка со бизнис-секторот за донаторски иницијативи за поддржување на состојбата на ранливите и маргинализирани групи. Во сите општини недостасува континуирана активност за ангажирање работоспособни работници за извршување работи од јавен интерес. Мерката се сведува на финансиски средства од централната власт и не е постојана.

3.1.7. Капитални инвестиции и инфраструктура во областа на социјалната заштита и вклученост

Сите идентификувани општини се влезени во втората фаза на децентрализација. Општина Радовиш е прва општина од идентификуваните што стапила во втората фаза на децентрализација (2005). Општините Сарај, Штип и Прилеп влегле во втората фаза на децентрализација во 2007 година. Општина Чашка во втората фаза на децентрализација влегла во 2009 година, а Кичево во 2010 година. Како такви, општините, освен поседување на сопственоста на објектите што ги наследиле при процесот на децентрализација или ги изградиле, имаат задача и да ги финансираат, да инвестираат во нив и да ги одржуваат.¹⁸

Во таа насока, сите инволвирани општини придонеле кон изградба на инфраструктура, претежно во установите за предучилишна возраст, основните и средните училишта.

Општина Сарај во основното училиште **има изградено дополнителни шест училници**, а покрај тоа, има **вложено 50 % од општинскиот буџет во изградба на мост**, а 50 % за изградбата на мостот имаат обезбедено граѓаните на општината.

Општина Кичево изградила дополнителен дел кон градинката за лица со посебни потреби.

¹⁸ Член 22 од Законот за локална самоуправа, „Службен весник на РМ“ бр. 5/2002.

Во општина Чашка како рурална општина е отворен дневен центар за стари лица во населените места Чашка и Богомила.

Општина Радовиш во установата за предучилишна возраст во периодот 2005-2010 година има вложено меѓу 4.500.000 и 5.000.000 денари сопствено општинско учество во инфраструктура. Дополнително, има вложено во едно средно и во едно основно училиште, и тоа како придонес за атмосферска канализација (ОУ) и реконструкција на покривната површина во средното училиште.

Општина Штип започнала со изградба на ново детско игралиште во населбата Сењак и поставила камен-темелник за доградба на две занимални од клонот на детската градинка. Најпосле, Општината извршила подготвителни активности за доградба на шест училници и спортска сала на основно училиште.

Општина Прилеп е единствена општина од горенаведените која има вложено најмногу инвестиции, и тоа во основните и во средните училишта, во соработка со Министерството за образование и наука, и еден инфраструктурен проект со помош на италијанска НВО. Општината извршила реновирање во три основни и во две средни училишта. Во едно од основните училишта во населбата Тризла, во кое поголем број од учениците се од ромска националност, Општината инвестирала во поправка на подовите, ходниците, сидовите и таваните, со што се обезбедени подобри услови за изведување на наставата и интеграција помеѓу двете етнички групи. Од капиталните инвестиции во социјалната сфера, Општина Прилеп во 2008 година инвестирала 600.000 денари сопствено општинско учество во изградба на детски забавен парк. Вкупните инвестиции се во износ од над 3.000.000 евра.

Во четири од шесте идентификувани општини постојат дневни центри за лица со посебни потреби, со исклучок на Сарај и на Чашка. Овде мора да се нотира дека Општина Чашка има доставено иницијатива до Министерството за труд и социјална политика за отворање на ваков дневен центар.

Општина Кичево е единствената општина во која има дом за стари лица.

Во четири од шесте општини постојат дневни центри за стари лица, со исклучок на општините Прилеп и Сарај.

Штип е единствена општина во која во едно од основните училиште има паралелка за деца со аутизам. Дополнително, Штип е и единствена општина во која е отворен центар каде што зависниците од дроги ја добиваат својата терапија и еднаш неделно разговараат со психолог.

Општина Сарај е единствената општина во која не постои дневен центар за лица со посебни потреби, дом за стари лица и дневен центар за стари лица.

Општините Чашка и Сарај немаат установа за предучилишна возраст.

Во сите општини недостасуваат програми или центри за ран детски развој. Засега Штип е единствена општина која има имплементирано ваква мерка, во рамките на постојната градинка.

3.2. Центри за социјална работа

3.2.1. Идентификација на сиромашните и на ранливите групи

Во општините каде што беше спроведено истражувањето, од страна на центрите за социјална работа беа идентификувани следниве ранливи категории лица: **стари лица, жени, деца, лица со посебни потреби, Роми, малцинства и корисници на дрога. Во сите општини воопшто не се препознати потребите на лицата со различна сексуална ориентација.** Лицата кои се наоѓаат во положба на социјален ризик не се доволно заштитени од страна на законите, чија основна функција претставува спречување и надминување на основните социјални ризици во сите општини. Исто така, барателите на паричните давања, поради условите што ги пропишува законот, немаат можност да ги остварат правата кои им следуваат согласно со законот.

Старите и изнемоштени лица како клиенти на ЦСР се јавуваат кога се наоѓаат во положба на социјален ризик, кои се однесуваат на ризиците на старост и ризик за здравјето. Старите лица не се во можност да ги исполнат дел од условите што ги пропишуваат Законот за социјална заштита и Законот за семејство и поради тоа им се скратуваат правата што им следуваат со закон (види информации под точка 2.2. во овој извештај). Износот на паричната помош од социјалната заштита што е наменета за старите лица не е доволна за задоволување на основните егзистенцијални потреби.

Жените како ранлива категорија најчесто се јавуваат како жртви на семејно насилство, самохрани мајки и кориснички на правата на социјалната заштита. Жртвите на семејно насилство, поради немање економска и станбена сигурност, не го пријавуваат семејното насилство и не го напуштаат насилникот. Во однос на користењето на паричните давања, жените се соочуваат со низа проблеми. Така, износот на паричните давања од социјалната заштита не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби. Со особени проблеми при користење на правото на парична помош се соочуваат жените кои се во постапка на развод. На овие жени не им е достапна паричната помош сè до правосилноста на пресудата за развод. Исто така, познато е дека постапките за развод можат да траат од неколку месеци до повеќе од една година, со што се одолжува временскиот период на можноста за користење на паричните давања. По постапката за развод, жените кои се невработени можат да се пријават во Агенцијата за вработување и здравствено да се осигурат со приложување доказ од правосилна пресуда за развод. Ако се земе предвид дека во најголем број случаи децата живеат со мајката на тој начин, покрај жените, и децата не можат да ги уживаат правата од областа на социјалната заштита. Исто така, важно е да се истакне дека за време на брачната заедница како осигуреник на здравствената заштита се јавува мажот (тоа може да биде врз основа на невработеност и вработеност). И според двете основи, останатите членови на семејството користат здравствена заштита преку осигуреникот.

Децата како ранлива категорија се јавуваат по повеќе основи, и тоа: во бракоразводните постапки и во постапката за видувањата со родителот со кого не живеат; деца како секундарни жртви на семејно насилство; злоупотребени деца; воспитно запуштени деца; деликвенти; деца без родители и родителска грижа и деца како корисници на детски додаток и

посебен детски додаток. Износот на паричната помош од детски додаток и посебен детски додаток не е доволен за задоволување на основните егзистенцијални потреби на децата.

Лицата со попреченост се јавуваат како ранлива категорија во сите општини. Согласно со Законот за социјална заштита се јавуваат како корисници на паричните давања. Износот на паричните давања не е доволен за задоволување на основните егзистенцијални потреби на оваа категорија лица.

Ромите како ранлива категорија се јавуваат во повеќе општини, со исклучок на општина Чашка. Кај оваа етничка заедница сè уште се застапени традиционалните малолетнички вонбрачни заедници, сиромаштијата, додека кај децата од ромска националност застапена е малолетничката деликвенција и осипување од образованиот процес. Ромите во најголем број се јавуваат како корисници на социјална парична помош.

Малцинства се застапени во сите општини. Во различни општини доминира различна етничка припадност на граѓани. Најчест проблем со кој се соочуваат малцинствата е неможноста за стекнување државјанство. Како ранлива категорија тие се застапени како корисници на сите парични давања од социјалната заштита.

Корисниците на дроги се препознати како посебна ранлива група, не само на национално ниво туку и на локално. Како резултат на напорите на Министерството за труд и социјална политика во одредени локални средини, односно одредени центри за социјална работа имаат воспоставено советувашиште и дневни центри за овие лица. Единственото советувашиште кое постои за оваа категорија лица е на територијата на градот Скопје. Ова советувашиште според својот мандат би требало да овозможува низа услуги што се однесуваат на упатување на корисниците до останати установи; советувашишна работа; психосоцијална поддршка и третман; упатување до одредени граѓански организации што се специјализирани за оваа категорија и нудат правна помош. За разлика од советувашиштето, во повеќе градови, односно општини, функционираат и дневни центри за оваа категорија лица, кои овозможуваат спроведување фокусирани и наменски активности само за нив. Од општините што беа предмет на нашето истражување, ваков дневен центар има само во Штип. Важно е да се напомене дека методологијата, односно начинот на работа на овие дневни центри, таму каде што се формирани, е различен. Имено, некаде овие центри се водени само од страна на ЦСР, додека во одредени средини тоа е во соработка со здравствените установи, при што се овозможува посеопфатен пристап во работењето со оваа категорија лица.

Лица со различна сексуална ориентација: за разлика од корисниците на дроги, кои се препознаени, лицата со различна сексуална ориентација, имајќи предвид дека на општествено ниво не се препознати како ранлива категорија, воопшто и не се третираат во нашата земја. Оваа состојба е карактеристична и на национално и на локално ниво. Во таа смисла, сè додека постои отсуство на разбирање за потребите на оваа категорија, во целост ќе отсуствува и официјалната реакција во однос на обезбедување соодветна заштита и задоволување на нивните потреби.

Врз основа на фактичката состојба на центрите за социјална работа, утврдено е дека немаат посебни механизми и начини за идентификација на сиромашните и на ранливите групи. Центрите за социјална работа (во понатамошниот текст ЦСР) идентификацијата на сиромашните и на ранливите

групи ја утврдуваат индивидуално, односно преку директно обраќање на клиентите во ЦСР и преку непосредниот увид на подносителите на одредено барање. Во сите ЦСР беше истакнато дека поради недостаток на стручен персонал, теренско возило и соодветни услови за работа, немаат можност да ги идентификуваат сиромашните и ранливите групи.

3.2.2. Услуги и пристап до услугите на Центарот за социјална работа

Сите ЦСР како јавни установи за социјална заштита со јавни овластувања за вршење на работите од социјалната заштита постапуваат согласно со законите, според кои имаат надлежност да постапуваат, како и со својот мандат.

ЦСР вообичаено опслужуваат повеќе од две општини и најчесто се сместени во поголемите општини. Во помалите и рурални општини нема истурени единици на ЦСР. Недостатокот на истурени единици во руралните средини претставува проблем, поради што граѓаните се принудени да патуваат до најблискиот ЦСР. Со ова дополнително се отежнува нивната финансиска состојба.

Констатиравме повеќе пречки со кои се соочуваат граѓаните во остварувањето на правата од областа на социјалната заштита, кои како структурни недостатоци се провлекуваат во сите општини во кои извршивме утврдување на фактичката состојба. Во таа смисла, сите долунаведени пречки кои ги ограничуваат/оневозможуваат сиромашните и ранливите групи се однесуваат на сите општини и не се повторуваат во понатамошниот текст. Така, **Законот за социјална заштита предвидува одредени услови за добивање парична помош, меѓу кои и ограничување на приходите во домаќинството на барателот**, поради што заинтересираните клиенти не можат да ги остварат правата од социјалната заштита. На пример, согласно со Законот за социјална заштита за добивање постојана парична помош врз основа на старост и болест, барателот, односно членовите во неговото семејство не треба да имаат месечен приход поголем од 4.000 денари по лице. Доколку се случи овој износ да биде надминат, па дури и за еден денар, тогаш барателот нема да го оствари правото на овој вид парична помош. Барателите на постојана парична помош врз основа на старост и врз основа на болест не смеат да имаат повеќе од пет години работен стаж. Лицата кои имаат од 6 до 14 години работен стаж, а ги исполнуваат останатите услови, не можат да ги остварат овие права. Исто така, **повеќегенерациските семејства кои живеат во едно домаќинство се судруваат со проблемот на недобивање парична помош**. Така, наместо да се води сметка за потребите од помош за членовите на семејството на барателот на паричната помош, се зема предвид приходот на некој друг член од поширокото семејство како основа за недоделување на паричната помош. Утврдивме дека, покрај веќе наведените случаи од практиката во остварување на паричната помош, постои пречка за остварување на оваа помош поради претпоставената грижа и помош од страна на блиските сродници. Така, барателите на парична помош се интервјуираат и се испитуваат во однос на можностите за помош и поддршка што можат да им ги дадат блиските сродници, а притоа не се води сметка за нивните меѓусебни односи (нарушени семејни односи). Во случај блиските сродници да не се во можност да ја обезбедат потребната помош, тогаш од страна на центарот за социјална работа се поднесува кривична пријава. Оваа околност автоматски подразбира повлекување на барањето за парична помош, имајќи ја предвид кривичната одговорност на блиски сродници на барателот.

Дополнително утврдивме и **одреден недостаток во однос на правото на користење детски додаток**. Имено, услов за негово користење е едниот или двајцата родители да бидат вработени. Со ова се ограничуваат родителите кои не се вработени, односно корисниците на парични давања не можат да го користат. Тоа се однесува и на родителите кои се вработени, но остваруваат повисок приход од оној што е законски предвиден за доделување на овој додаток. Покрај ова, според Законот за заштита на децата, детскиот додаток може да се додели во максимален износ од 2.415 денари (40 евра) без оглед на бројот на деца во тоа семејство. Еднократна парична помош во некои ЦСР моментално не се доделува или е ограничена поради недостаток на финансиски средства од страна на Министерството за труд и социјална политика (во понатамошниот текст МТСП).

Од друга страна, средствата од сите форми на парични давања од областа на социјална заштита и Законот за заштита на децата не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби на лицата кои ги користат овие видови заштита. Поради ова, корисниците на паричните давачки, и покрај тоа што се заштитени со правата од областа на социјалната заштита и Законот за заштита на децата, сè уште се наоѓаат под социјален ризик. Ова особено се однесува на социјалната парична помош, каде што износот на паричната помош не е фиксен и се намалува според одредениот временски период на користење. Оттука, се јавува потребата паричната помош да се пресметува индивидуално за секој одделен случај, односно таа да се пресметува во сооднос со потребите - трошоците на барателот (потрошувачката кошничка во нашата земја не ги опфаќа трошоците за облека, режиските трошоци и останатите потреби на едно семејство и оттаму таа не е релевантна основа за утврдување на висината на паричните давања). Дополнително, состојбата на корисниците на сите видови парична помош е отежната поради обезбедување на потребната документација. Дел од документацијата се обезбедува со плаќање одредени средства. Како дополнителен проблем со кој се соочуваат клиентите при поднесување барање за одредена парична помош е постапката за вадење лична карта. Од Министерството за внатрешни работи постапката за нова лична карта ја закажуваат за подолг временски период. Без овој документ за лична идентификација, клиентот не може да поднесе барање во ЦСР.

Во сите ЦСР што беа опфатени во истражувањето, од вкупниот број корисници по сите основи на парични давања, во најголем процент се застапени корисниците на социјална парична помош. Оваа категорија граѓани се работоспособни и се наоѓаат во положба на социјален ризик поради невработеност. Според исказите на поголем дел од претставниците на ЦСР, беше истакнато дека голем дел од своето работно време ѝ посветуваат на оваа категорија граѓани и тоа е причина зошто немаат можност да му посветат повеќе време на стручниот дел од работните обврски. За соодветно задоволување на потребите на граѓаните потребно е да се олесни административната работа, односно сметаат дека услугите на социјалната парична помош треба да ги врши Агенцијата за вработување, како што функционираше тоа некогаш. На тој начин на клиентите ќе им се помогне да не мора два пати месечно да го потврдуваат статусот на невработеност (сега тие мора да го потврдат во ЦСР и во Агенцијата за вработување).

Од страна на сите ЦСР им се даваат и дополнителни видови помош на корисниците на социјална и постојана парична помош. Од оваа година (2010 година) се доделуваат субвенции за електрична енергија во износ од 600 денари месечно. Исто така, од страна на сите ЦСР се отворени народни кујни.

Народните кујни им нудат еден топол оброк дневно на корисниците, но бројот на топли оброци е ограничен и не е достапен за сите корисници на социјалната заштита. Со овој вид помош се опфаќаат само дел од најзагрозените семејства. Само ЦСР - Велес има обезбедено народна кујна што ги опслужува корисниците кои живеат во рурални средини. Во некои ЦСР, поради ограничениот број топли оброци, тие се обезбедуваат само за носителот на правото на парична помош, додека за останатите членови на семејството (соуживатели на паричната помош), оваа услуга не е достапна. Во некои ЦСР, за да биде оваа услуга достапна за сите клиенти на паричните давања, корисниците ја користат оваа услуга во времетраење од една година. Следната година оваа услуга ја користат други корисници. Основна причина за ограничувањето на овој вид услуга се недоволните финансиски средства што ги обезбедува МТСП.

Од другите видови дополнителна помош, само во ЦСР - Скопје се обезбедени картички за купување прехранбени продукти по пониски цени во одреден број маркети. Оваа помош се обезбедува од минатата година (2009). Во останатите општини каде што беше спроведено истражувањето овие услуги не беа застапени.

Сите видови дополнителна помош се предвидени со програмата за работа на Владата, при што не е јасно дали тие ќе станат составен дел од редовната помош и поддршка на центрите за социјална работа. Впрочем, воведувањето помош од ваков вид јасно го отсликува нивото на сиромаштија и помошта се сведува само на обезбедување гола егзистенција.

Дневните центри беа застапени во различен број во сите општини што беа опфатени со истражувањето. Во сите општини е идентификувана потреба за отворање повеќе дневни центри со поголем капацитет од веќе постојните, со што ќе се овозможи задоволување на потребите на повеќе категории граѓани. На пример, во ЦСР - Прилеп била поведена иницијатива за отворање засолниште за жртви на семејно насилство и дневен центар за лица корисници на дроги и други психотропни супстанции, но поради недостаток на финансиски средства од страна на МТСП и локалната самоуправа, сè уште не се отворени. Важно е да се истакне дека дневните центри и услугите што ги нудат треба да се приспособат на потребите на корисниците. Вакви се дневните центри за стари лица во општина Чашка и во општина Богомила. Моментално, услугата што им се овозможува на овие лица во овие дневни центри се состои од дневен клуб, преку кој се овозможува социјализација, дружење и забава за старите лица, додека за најзагрозените има можност за перење на облеката. Исто така, им се обезбедува топол оброк на најзагрозените лица. ЦСР имаат позитивно искуство со досегашната работа на дневните центри.

Во повеќето ЦСР, и покрај постоењето на дневни центри, беше истакната потребата од отворање засолништа за жени-жртви на семејно насилство, стари лица, бездомни лица и деца на улица. Во однос на советувањето, само во еден ЦСР е отворено советувањето, додека во останатите ЦСР што беа опфатени со истражувањето нема советувањето каде што клиентите би можеле да ја уживаат оваа услуга.

За одредена ранлива категорија лица, односно за жртвите на семејно насилство, во рамките на активните мерки за вработување биле вработени дел од овие жени. Овој вид помош е обезбеден од страна на МТСП, Агенцијата за вработување и бизнис-секторот. Овие мерки во текот на оваа година им беа понудени на жртвите на семејно насилство, при што дел од нив

ги искористија и се вработија. Активните мерки за вработување беа оценети како негативни, недостапни и дискриминирачки поради условот што беше поставен. Имено, доколку жртвата која е вработена со овие мерки одлучи да ја напушти дадената работа пред договорениот рок, Агенцијата за вработување има право да не ја регистрира како невработена, односно да ѝ оневозможи да го користи правото на здравствена заштита во времетраење од три години. Во ниту една од општините нема развиено сериозни и долготрајни програми за вработување на сиромашните и на ранливите групи од страна на Министерството за труд и социјална политика во соработка со агенциите за вработување и приватниот бизнис-сектор.

Сите ЦСР не располагаат со доволен број стручен и технички персонал, како и соодветна техничка опрема, канцеларии, теренски возила, компјутерска опрема, кои ќе овозможат соодветни услови за работа со сите категории граѓани. Во сите ЦСР не е обезбеден соодветен простор за чекање. Неретко, во една иста просторија се примаат и се работи со по двајца баратели на парична помош, со што не е обезбедена дискреција на клиентите. Сите ЦСР немаат истурени единици во сите рурални општини што спаѓаат под нивна територија. Треба да се преземат повеќе активности за унапредувања на познавањата и стручноста на стручниот персонал. Особено е значајно да се спомене дека во еден ЦСР нема вработено лице за одржување на хигиената во објектот и не се обезбедуваат средства за лична хигиена за вработените и средства за одржување на хигиената на објектот од МТСП. Стручните работници во ЦСР не се платени за прекувремена работа и поради тоа немаат услови за развивање програма за групна терапија. Во ЦСР има потреба од ангажирање приватно обезбедување и детектор за оружје. Дел од претставниците на ЦСР ја истакнаа потребата за воведување посебна служба што ќе ја води евиденцијата на пријавување на корисниците на социјална парична помош. Во сите ЦСР има потреба од воведување служба за тријажа и посебно одделение за социјална превенција. Лицата од службата за тријажа ќе бидат одговорни за сите предмети и ќе им ги доставуваат на стручните лица. Стручните работници од одделението за социјална превенција ќе ја спроведуваат на терен и ќе воспостават соработка со сите јавни и приватни институции. Од претставниците на ЦСР посебно е нагласена потребата за спроведување социјална превенција во училиштата.

Во тек е подготовка на програма за вмрежување на сите ЦСР со останатите државни институции, чија цел е да се олесни постапката за комплетирање на потребната документација за поднесување барање за секое право од областа на социјалната заштита. Со оваа долгоочекувана програма ќе се олесни административната работа на стручните работници. Од претставниците на ЦСР беше истакнато дека досега, и покрај воведувањето нови програми за водење на администрацијата, не се задоволни поради застарениот начин на водење на административната работа. Поголем процент од работното време посветуваат на административна работа, за разлика од стручната, која е неопходна за клиентите што ги опслужуваат.

3.2.3. Превенција и поддршка на сиромашните и на ранливите групи

Согласно со Законот за социјална заштита, предвидено е социјалната превенција да ја вршат центрите за социјална работа. Состојбите укажуваат на невршење на социјалната превенција. Според изјавите на претставниците на ЦСР, тие немаат услови за вршење на превентивната работа поради необезбедени соодветни услови за работа, обемна административна работа, недостиг на стручен кадар и теренско возило. Од страна на стручните работници е предложено социјалната превенција да ја врши посебна

организациона единица. На тој начин, стручните работници ќе можат да вршат превенција преку работа на терен. Особено се истакнува потребата од превентивна работа во образовниот процес и вработување социјални работници во училиштата и во фирмите каде што има над 300 вработени. Постои потреба да се создадат услови за спроведување на социјалната превенција во сите сфери на општественото живеење.

Сите ЦСР немаат посебно утврдени механизми и постапки за заштита и поддршка на сиромашните и на ранливите групи. Потребна е посебна програма што ќе содржи мерливи инструменти со кои веднаш ќе се постапува при давање помош и заштита на сиромашните и на ранливите групи.

Сите ЦСР немаат посебна програма и соодветен пристап за информирање и запознавање на сиромашните и на ранливите категории. ЦСР ги информираат граѓаните кога има законски промени преку брошури, електронските и пишаните медиуми и непосредно преку директното обраќање на клиентите во центарот. Дел од ЦСР одржале една или две работилници годишно за информирање и запознавање на граѓаните.

3.2.4. Консултации и учество на сиромашните и на ранливите групи

ЦСР, покрај тоа што немаат механизми и начини за идентификување на сиромашните и на ранливите групи, не одржуваат ниту консултации со нив. Сите консултации ги извршуваат во просториите на ЦСР индивидуално и при непосреден увид на терен. Така, со сите категории корисници се работи на индивидуално ниво, без утврдување на нивните заеднички потреби и, што е уште поважно, на соодветните начини за обезбедување помош и нивна поддршка.

3.2.5. Соработка на центрите за социјална работа со локалната самоуправа

Соодветната заштита и помош на сиромашните и на ранливите категории подразбира и меѓусебна соработка на ЦСР како носители на социјалната заштита, од една страна, и останатите институции и организации што имаат надлежности или нудат заштита од областа на социјалната заштита, од друга страна. Оттаму, нè интересираше соработката што ја остваруваат ЦСР со единиците на локалната самоуправа (во понатамошниот текст ЕЛС), Министерството за труд и социјална политика, граѓанските организации и бизнис-секторот.

Соработката на сите ЦСР со единиците на локалната самоуправа, чија територија, односно граѓани ги опслужува, може да се оцени како незадоволителна. Различно е искуството на соработката на одделни ЦСР со ЕЛС. Во сите општини единиците на локалната самоуправа се обраќаат до ЦСР за добивање податоци за број на корисници на социјална помош кои живеат на нивна територија. Единствената форма на конкретна соработка помеѓу овие два субјекта, кои имаат заедничка надлежност во областа на социјалната заштита, во сите шест општини каде што се спроведе истражувањето се одвива преку привремени ангажирања на дел од корисниците на социјална парична помош (во период од пет дена до шест месеци) за потребите на комуналните одделенија во ЕЛС. Поради ограничувањето на временскиот период на работниот ангажман, клиентите се откажуваат од оваа услуга и правото на парична помош од страна на ЦСР им се укинува за период од шест месеци. По работниот ангажман, на корисниците на парична помош кои биле работно ангажирани повторно им се

активира парична помош. Мал број од оваа категорија корисници засновале работен однос.

Разликите во соработката ја илустрираме преку следниве примери: ЦСР - Скопје реализира дел од соработката со ЕЛС преку членување на претставник од ЦСР во локалните совети на оние ЕЛС што имаат формирано такви совети. Соработката на ЦСР - Штип со ЕЛС се одвива преку воведување координативно тело за унапредување на состојбата на клиентите кои заеднички ги опслужуваат. Во ЦСР - Кичево соработката со ЕЛС се одвива преку учество на ЦСР на завршните годишни седници на Општината, каде што Центарот го известува Советот за спроведената програма за работа во текот на изминатата година. Во Општина Велес работата на ЦСР е помогната од страна на ЕЛС преку обезбедување донација за училиштен прибор и таа е наменета за децата без родители и родителска грижа. Општината оваа година прв пат издвоила финансиски средства за жртвите на семејно насилство. Во целост отсуствува соработката на ЦСР со локалната власт во руралните средини.

Во однос на соработката со надлежното Министерство, односно МТСП, сите ЦСР ја оценуваат како секојдневна и задоволителна. Единствен проблем во соработката е недостатокот на финансиски средства за задоволување на потребите на социјално загрозените граѓани, односно за остварување на мандатот на ЦСР. Економско-политичката состојба во земјата и високиот процент на сиромаштија - над 30 %, се причина за зголемување на бројот на граѓани кои можат да бидат изложени на висок социјален ризик. Оттаму, потребата од помош и поддршка на граѓаните е голема, но и разновидна (појавите што се развиваат како последица на социјалните ризици). Поради тоа, сметаме дека овие оценки за соработката со ресорното Министерство се чинат нереални. Сите ЦСР имаат добра соработка со Агенцијата за вработување во делот на размена на информации, додека за проектите за вработување на корисниците на социјална заштита (активните мерки за вработување) тие не располагаат со податоци. Според изјавата на претставничката на ЦСР – Скопје, со овие податоци располага ресорното Министерство. Агенциите за вработување во сите општини не им нудат вработување на корисниците на социјалната заштита.

Во сите ЦСР нема развиена политика, ниту стратегија за соработка со граѓанските организации. Дел од ЦСР соработуваат со некои граѓански организации. Нашите сознанија од практиката укажуваат на соработка во случаи кога таа е иницирана и финансиски поддржана од самите граѓански организации. Соработката на ЦСР со граѓанските организации се истакнува на следниве полиња: унапредување на состојбата на ромската популација; трговија со луѓе; заболени од церебрална парализа; лица со посебни потреби; жени-жртви на семејно насилство. Оние ЦСР што соработуваат со граѓанските организации го оценуваат ова искуство како позитивно.

Сите ЦСР немаат соработка со бизнис-секторот. Во одредени општини бизнис-секторот се јавува како донатор на финансиски средства за дневни центри. Единствен пример на континуирана соработка се реализира во Општина Скопје со маркетите на „Тинекс“, кои вработуваат деца без родители и родителска грижа. Додека како пример на неконтинуирана соработка од страна на сите ЦСР се истакнува соработката со фирми кои вработуваат лица со одреден хендикеп. Во ЦСР - Радовиш во целост отсуствува соработката со приватниот бизнис-сектор.

3.3. Наоди од спроведени фокус групи

3.3.1. Стари лица

Старите лица во сите општини се доста застапени. Тие се наоѓаат во неповолна состојба поради нискиот износ на пензијата, со која не можат да си ги задоволат основните егзистенцијални потреби. Во сите општини застапена е невработеноста, што е причина старите лица да живеат во повеќегенерациски семејства, каде што неретко пензијата, и покрај тоа што е минимална, претставува единствен приход за сите членови во семејството. Има случаи каде што старите лица економски се искористуваат од нивните блиски сродници, а потоа тие не водат грижа за нив. Во одредени случаи застапено е семејното насилство врз старите лица. Како друг проблем со кој се соочуваат старите лица е недостапноста на јавните домови за стари лица. Од една страна, бројот на места во овие домови е ограничен, а од друга страна, старите лица финансиски не се во можност да ја користат оваа услуга. Исто така, и нивните блиски сродници не се во можност да придонесуваат за сместување во дом за стари лица.

Старите лица имаат релативно добри услови на живеење. Во јавните домови за стари лица условите за живеење се добри. Оваа категорија лица имаат поголема потреба да ги користат услугите од терцијарната здравствена заштита. Во клиниките условите се под сите стандарди. Хигиената е под ниво, инвентарот е застарен и не се менува повеќе децении, медицинската опрема и прибор се застарени или воопшто ги нема, креветите и покривките се во многу лоша состојба. Зградите не се реновирани од самиот почеток на нивната употреба. Во некои општини нема здравствени установи од примарна здравствена заштита каде што граѓаните можат да ги користат здравствените услуги. Оваа состојба дополнително ја отежнува здравствената состојба кај старите лица и тие дополнително се изложени на трошоци за користење на услугите од здравствената заштита во други општини и градови. Здравствените услуги многу често ги плаќаат во целост, како и најголем дел од лековите. Појавата на недостиг на лекови што се на товар на Фондот за здравствено осигурување дополнително ја отежнува состојбата на старите лица, бидејќи треба да ги купуваат потребните лекови, иако се на позитивна листа, како и оние лекови што не се на позитивната листа на Фондот за здравствено осигурување. Брзата помош доцни во интервенциите кај старите лица, а имало и случаи кога воопшто не интервенирала. На старите лица им е потребна физикална терапија, но поради лошата финансиска состојба не можат да ги користат овие услуги. Потребно е да се развиваат посебни програми за здравствена заштита на стари и изнемоштени лица. Исто така, старите лица треба да бидат ослободени од партиципација за здравствените услуги и за лековите.

Постапката за остварување на правата од областа на социјалната заштита е долготрајна. За остварување на правото на помош и нега од туѓо лице, каде што најзастапени се старите лица, се земаат предвид здравствената состојба и одредените видови дијагнози. Поради неможноста за обезбедување на потребната документација и условите за остварување на паричната помош од социјалната заштита, старите лица не можат да ги остварат правата од областа на социјалната заштита.

3.3.2. Жени

Како особено ранлива категорија се жените-жртви на семејно насилство и мобинг, како и жените кои поради невработеност се наоѓаат во положба на социјален ризик. Условите на живеење за жените се релативно добри. Жените најчесто се вработени во текстилни фабрики и во приватниот сектор, додека во администрацијата и во другите јавни установи вработувањето се спроведува според политичка определеност. Жените над 35 години се дискриминирани на пазарот на трудот поради возраста. Исто така, како услов за вработување се поставува и планирањето семејство, односно се поставува дополнителен услов за да биде вработена - да не смее да планира проширување на семејството, во спротивно може да биде прекинат работниот однос.

Од страна на текстилните фабрики не се почитуваат правата од Законот за работни односи, односно жените работат непријавени, со неутврдено работно време. Вработените во овие фабрики не се платени за прекувремени часови, додека личниот доход е минимален. Најчесто жените се злоупотребени како евтина работна сила и се жртви на мобинг од страна на работодавците. Жените не го пријавуваат мобингот поради тоа што немаат можност да најдат друго вработување, додека минималниот приход им е основен извор за егзистенција.

Кај жените свеста за потребата од редовна здравствена заштита е развиена на задоволително ниво. Жените ги знаат правата од здравствената заштита, но, поради лошата финансиска состојба, не можат редовно да ги користат здравствените услуги. Мерките ПАП што ги промовира Владата за здравствена заштита не се доволни за да се обезбедат квалитетни услуги за жените. Жените кои имаат нарушена здравствена состојба и врз таа основа имаат право на еднократна парична помош, не ја добиваат секогаш од страна на ЦСР. Жените-жртви на семејно насилство не се задоволни од постапувањето на ЦСР и Министерството за внатрешни работи (во понатамошниот текст МВР). Од страна на МВР случајот го заведуваат како поплака, а од ЦСР случајот го заведуваат како нарушени брачни односи. Психичкото насилство не се санкционира во овие две институции. Шелтер-центарот не е соодветно решение за жените-жртви на семејно насилство поради временската ограниченост. Потребна е итна интервенција од органите на прогон, при што насилникот веднаш ќе биде санкциониран за кривичното дело и ќе биде отстранет од домот. Жените-жртви на семејно насилство не се економски независни и станбено осигурани, што претставува голема причина да не го пријавуваат семејното насилство во надлежните институции. Социјалните станови не се достапни за оваа категорија жени.

3.3.3. Деца

Сиромаштијата е наведена како причина поради која децата се јавуваат како ранлива категорија во општините и претставува предуслов децата да посегнуваат по алкохол, дрога и други негативни појави. Се забележува зголемена застапеност на работна злоупотреба на децата од своите родители, кои ги принудуваат на просење. Средствата што ги заработуваат децата со просење им ги даваат на своите родители. Има многу чести случаи кога таткото ги користи финансиските средства за набавување алкохол, а децата и понатаму остануваат ненахранети и недоволно облечени. Сè повеќе се зголемува бројот на деца што просат, а исто така се забележуваат и деца со посебни потреби кои се принудуваат на овој вид злоупотреба на детската работна сила. Како друг пример се наведени деца кои работат физичка работа со своите родители, со што семејството си обезбедува минимум

средства за да може да се прехрани. Во истражувањето беше забележано дека како последица на сиромаштијата сè повеќе се зголемуваат негативните социјални појави, како што се педофилија, малолетничка деликвенција, трговија со деца и проституција кај малолетници. Поради застапеноста на патријархалните вредности кај граѓаните, овие појави многу ретко се пријавуваат во надлежните институции.

Во повеќе општини недостасуваат објекти за спортска активност и рекреација на децата на предучилишна и училишна возраст. Како последица на тоа е потенциран недостаток на социјализација на децата преку друштвени игри. ЦСР води грижа за децата без родители и родителска грижа. По напуштање на институцијата, некои ЦСР иницираат соработка со повеќе институции, вклучувајќи ги Агенцијата за вработување и локалната самоуправа за вработување на оваа категорија деца. Сепак, со оваа соработка не се опфатени сите деца од оваа категорија. Голем проблем претставува и необезбедувањето станбен простор за оваа категорија деца.

Дискриминацијата врз децата е забележителна поради неможноста сите деца да го користат детскиот додаток. За остварување на правото на детски додаток се поставени услови што се однесуваат на ограниченоста на приходите по член на едно семејство и вработеност на најмалку еден од родителите. Децата чии родители се невработени немаат право на детски додаток. Кога децата се јавуваат како соживатели на социјалната парична помош немаат право на детски додаток. Износот на паричната помош од детскиот додаток и посебниот детски додаток е минимален и не ги задоволува основните егзистенцијални потреби на децата. Детскиот додаток треба да им биде достапен на сите деца и децата треба да го имаат правото на негово користење од раѓање. Износот на овие видови парична помош треба да се определува според потребите на децата.

На децата со посебни потреби им се обезбедени соодветни услови за следење на наставата во специјализираните училишта.

На женските деца од албанска и од ромска етничка припадност не им се дозволува да се школуваат од страна на нивните родители. Како причини се наведени сиромаштијата и традиционалните патријархални вредности.

Децата кои посетуваат основно и средно образование немаат обезбедени соодветни услови за следење на наставата. Како пример се наведува недостаток на греење во зимскиот период, застарен инвентар, поради што е зачестена појавата на деформитет на 'рбетниот столб, хигиената во училиштата, посебно во тоалетите, не се употребуваат дезинфекциони средства, недостаток на основни технички помагала за следење на наставата, застарени училишни згради и друго.

Во општина Сарај, на децата-Македонци не им се обезбедени нормални услови за следење на наставата. Во образованието, исто така, отсуствува воспитниот процес, а е застапен само образовниот процес. На тој начин децата сè повеќе се изложени на разни социјални ризици. Во училиштата е потребно спроведување социјална превенција и здравствена едукација на децата. Исто така, потребно е вработување на еден социјален работник во училиштата.

3.3.4. Лица со посебни потреби

Во општините каде што беше спроведено истражувањето, лицата со посебни потреби не се прифатени од средината и не им се обезбедени услови за нивна социјализација. За таа цел неопходно е отворање соодветен број дневни центри за лица со посебни потреби. На полето на вработување од страна на приватниот сектор се врши злоупотреба на оваа категорија лица, односно не им се обезбедуваат соодветни услови за работа и не им се обезбедува соодветен личен доход. Исто така, на лицата со посебни потреби не им е целосно евидентиран работниот стаж.

Правата што им следуваат од областа на социјалната заштита овие лица ги користат во одредена мера. Тие се ограничени од условите предвидени од Законот за социјална заштита. Средствата од паричната помош се минимални и не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби на лицата со посебни потреби. Износот на паричната помош треба да се пресметува според потребите на лицата со посебни потреби. Лицата со посебни потреби не се ослободени од партиципацијата при користење на здравствените услуги и набавката на лековите.

3.3.5. Роми

Ромите се најранлива категорија и се застапени во сите општини, со исклучок на една општина - Чашка. Најчесто оваа категорија граѓани живеат во нелегални објекти. Голем број од ромските деца не се вакцинирани ниту, пак, се пријавени во надлежните институции. Особено се потенцира дека женските деца воопшто не се евидентираат за разлика од машките деца, кои почесто се запишуваат во Матичната книга на родените. Според традицијата на ромската популација, сè уште се застапени малолетничките бракови (вонбрачни заедници). Децата пристапуваат најчесто во вонбрачна заедница на возраст од 12 до 15 години. Недостатокот на образование претставува сериозен проблем на оваа заедница. Ромите кои имаат соодветно образование се вработени и нивната материјална состојба е подобра за разлика од Ромите кои се неписмени. Образованието е главна причина поради која тие не можат да засноваат работен однос и не се доволно информирани за правата што им следуваат согласно со законите.

Во општина Радовиш, во последно време, ромското население се изјаснува како дел на турската етничка заедница. Причина за оваа појава се најавените донации од страна на турски организации. Ромите сметаат дека, доколку се декларираат како Турци, ќе можат да користат дел од тие донации.

3.3.6. Малцинства

Во сите општини се застапени повеќе малцинства, и тоа Роми, Турци, Власи, Бошњаци, Срби, Хрвати и други. Најголем проблем со кој се соочуваат малцинствата е невработеноста. Друг проблем со кој се соочуваат малцинствата е постапката за стекнување државјанство. Голем дел од нив, поради тоа што се неписмени и не знаат како да се информираат, немаат стекнато државјанство, а со тоа не можат да ги остварат останатите права согласно со законите на РМ. Како маргинализирана заедница беше наведена заедницата на Јуруците, кои живеат во планинските делови исклучиво во општина Штип и во општина Радовиш.

4 Сфери на загриженост

4.1. Единици на локална самоуправа

4.1.1. Институционални механизми за социјална заштита

- Во пет од шесте вклучени општини не е вработено лице кое ќе биде одговорно за прашањата од областа на социјалната заштита;
- Одделенијата за јавни дејности во општините се несоодветно екипирани наспроти потребите од областа на здравствената, социјалната, детската заштита за ранливите групи;
- Не постои постојана комисија на Советот за социјална заштита во Општина Сарај и нема програма за работа на Советот за 2010 година во оваа општина.

4.1.2. Програми и акциони планови од областа на социјалната заштита, вклучувајќи развојни програми за специфичните потреби на граѓаните

- Нема програма за работа на постојаната комисија за социјална заштита при советите на сите општини;
- Во една од идентификуваните општини никогаш не е донесена програма и акционен план за социјална заштита (Сарај);
- Не постои меѓусекторска соработка за креирање планови и предлози со останатите комисији и сектори за прашањата од социјалната заштита и вклученост (Сарај);
- Не се донесени програми и акциони планови за социјална заштита во дел од идентификуваните општини (Радовиш и Прилеп);
- Не се подготвени акциони планови за спроведување на донесените програми во дел од идентификуваните општини (Кичево и Чашка);
- Не се донесени, ниту се предложени развојни програми за специфичните потреби на граѓаните во сите вклучени општини;
- Нема точно прецизиран буџет за реализација на активностите предвидени во дел од постојните локални акциони планови (Штип, Прилеп, Чашка);
- Не е утврдена соодветна временска рамка за реализација на активностите предвидени со локалните акциони планови/програми (Прилеп, Штип, Чашка);
- Нема континуитет во однос на мониторирање и евалуација на локалните акциони планови (дел од лицата во координативното тело за следење на акционите планови се советници при Советот на општините, кои по истекот на мандатот не учествуваат во координативното тело за мониторирање на активностите). Прогресот во имплементацијата останува на државните службеници, со што координативното тело нема активна улога (Штип и Прилеп).

4.1.3. Механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи и соработка меѓу релевантните институции од областа на социјалната заштита и граѓанските организации

- Не постои соодветен механизам за консултации или учество на сиромашните и на ранливите групи. Комуникацијата за проблемите на граѓаните се врши само преку барање од страна на граѓани или консултации со претседателите на урбаните/месните заедници;
- Не се води база на податоци за прашањата поврзани со социјалната заштита, на пример, според целна група, според категории на приматели на помош и сл.;
- Не постои соодветна соработка помеѓу општините, граѓанскиот сектор и центрите за социјална работа, освен преку учество на претставници на наведените институции во носењето одредени акциони планови, поднесување проекти или добивање податоци за општините од страна на ЦСР;
- Изостанува поголема партиципација на граѓанските организации во процесите на мониторирање и евалуација на акционите планови на локално ниво;
- Не постои соодветна соработка помеѓу општината и центрите за социјална работа, преучилишните, училишните, здравствените установи и други државни тела и органи, правни и физички лица и граѓански организации во однос на социјалната превенција.

4.1.4. Механизми за идентификација на сиромашните и на ранливите групи

- Не постои формално утврден механизам за идентификување на сиромашните и на ранливите групи што ќе се употребува редовно, покрај при креирање локални акциони планови. Честопати, во овие планови недостасуваат мапирани целни групи што постојат во општината, а не се опфатени;
- Отсутнуваат активности за социјална превенција во соработка со граѓанските организации и центрите за социјална работа;
- Отсутнува соодветен мултисекторски пристап за остварување на социјалната превенција, на општините со центрите за социјална работа, преучилишните, училишните, здравствените установи и други државни тела и органи, правни и физички лица и здруженија на граѓани.

4.1.5. Обезбедување на социјалните услуги од страна на единиците на локалната самоуправа и реализирани проектни/програмски активности од областа на социјалната заштита и вклученост

- Во општините недостасуваат специјални паралелки за предучилишна возраст за деца со посебни потреби;
- Недостасуваат доволен број иницијативи на општините во поглед на обезбедување на социјалните услуги за ранливите и маргинализирани групи, особено за жителите на руралните места што спаѓаат под нивна општина;

- Нема доволен број иницијативи во општините за аплицирање до меѓународни финансиски институции за прашања од областа на социјалната заштита и вклученост;
- Општините повеќе аплицираат за проекти по повик од централната власт, а помалку за надворешни проекти.

4.1.6. Унапредување на состојбата на социјално загрозените лица

- Нема стратегиски план за унапредување на состојбата на социјално загрозените лица во општините. Мерките што се преземаат се сведуваат на краткотрајни проекти без резултати на подолг рок;
- Отсуствува проактивна соработка на општината со бизнис-секторот или годишни иницијативи за прибирање средства за сиромашните и за ранливите групи, со што би се поддржале иницијативи за подобрување на животните услови на овие лица, чии носители би биле општините;
- Не постои континуирана активност на општините за ангажирање работоспособни работници за извршување работи од јавен интерес. Мерката се сведува на финансиски средства од централната власт и не е постојана.

4.1.7. Капитални инвестиции и инфраструктура во областа на социјалната заштита

- Отсуствуваат планирани вложувања во инфраструктурата во областа на социјалната заштита во сите општини. Општините, генерално, вложуваат во капитални инвестиции во установите за предучилишна возраст, основните и средните училишта;
- Нема инвестиции за изградба на домови за стари лица и центри за ран детски развој¹⁹;
- Нема градинки во руралните подрачја.

¹⁹ Законот за заштита на децата го дефинира раниот детски развој како предучилишно образование кое опфаќа, покрај мерки за згрижување на децата, мерки и активности за промоција на здравјето и унапредување на интелектуален, емоционален, физички и социјален развој. Згрижувањето и воспитувањето на децата од предучилишна возраст се спроведува во детските градинки, а за децата кои не се опфатени со овие установи се предвидени можности за организирање други скратени вонинституционални форми (Закон за заштита на децата, „Службен весник на РМ“ бр. 98/2000). Во иднина, покрај формите на целодневно згрижување на децата во постојните градинки, треба да се промовираат и кратки форми на опфат, во зависност од потребите, можностите и интересите на локалната заедница. Документ на Министерството за труд и социјална политика „Стандарди за рано учење и развој кај деца од 0 до 6 години“, стр. 2. Досега, Општина Штип е единствена од идентификуваните општини што имплементирала ваква иницијатива за едукација на децата од предучилишна возраст во мини-групи од типот на детските градинки. Децата неколку часа дневно имаат можност да се дружат и да стекнуваат искуство и знаења пред нивното вклучување во редовната настава.

4.2. Центри за социјални работи

4.2.1. Идентификацијата на сиромашните и на ранливите групи

- Не постојат механизми и начини за идентификација на сиромашните и на ранливите групи во ЦСР и поради тоа може да се заклучи дека сознанијата на овие установи во однос на сиромашните и на ранливите категории на територијата што ја опслужуваат не ја отсликуваат нужно реалната состојба;
- Не се доволно или воопшто не се препознаени потребите на одделни ранливи групи лица, како што се корисниците на дроги и особено лицата со различна сексуална ориентација на локално ниво.

4.2.2. Услуги и пристап до услугите на ЦСР

- ЦСР не ја спроведуваат советодавната работа (стручна работа) поради обемната административна процедура околу доделувањето на паричните давања;
- Постојат системски недостатоци, односно законски утврдени услови во однос на користењето одредени права, кои ги оневозможуваат сиромашните и ранливите групи во користењето одредени права или, поточно, во задоволувањето на нивните реални потреби (законски предвидените услови за добивање парична помош, односно предвидениот износ на приходи како услов за добивање парична помош; повеќегенерациските семејства што живеат во едно домаќинство и се судруваат со проблемот на недобивање на паричната помош и неможност за користење на правото на детски додаток; ограничување според бројот на години на работниот стаж);
- Висината на средствата од социјалната парична помош не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби на носителите и нивните семејства. Исто така, средствата од одобрената парична помош почнуваат да се примаат по истекот на месецот кога е одобрено барањето;
- Неконтинуирано се доделува еднократната парична помош, односно во дел од општините моментално таа не се доделува (во три општини);
- Не постојат механизми со кои ќе се олесни положбата на корисниците на сите видови парична помош во обезбедување на потребната документација за нејзино добивање, особено затоа што за дел од неа самите треба да платат одредени средства;
- Не постојат систематски мерки и активности приспособени кон потребите на сиромашните и на ранливите групи. Оние што се спроведуваат моментално (народните кујни, картичките за купување храна по пониски цени и субвенциите за електрична енергија) се реализираат како проектни активности предвидени со Програмата за работа на Владата. Оттаму потекнува и стравувањето дека по завршувањето на овие проекти тие нема да бидат составен дел од редовната помош и поддршка на центрите за социјална работа;
- Не постои еднаква достапност до проектните активности на Владата (народните кујни и картичките за купување храна по пониски цени). Овие

услуги не се достапни за сите корисници на социјалната заштита и ги нема секаде во земјата;

- ЦСР немаат соодветен број стручен и технички персонал, како и соодветна техничка опрема, канцеларии, теренски возила, компјутерска опрема, кои ќе овозможат стручно и соодветно обезбедување помош;

- Нема обезбедени услови за соодветен прием и работа со странките во сите ЦСР;

- Не постојат подрачни единици на ЦСР во руралните средини, а дел од нив се сведени на еден деташиран социјален работник, кој еден ден во месецот ја врши функцијата на истурената единица на ЦСР;

- Не се достапни специфични и специјализирани услуги за задоволување на потребите на социјално загрозените, како што се дневни центри, засолништа, засолништа за лица-бездомници и друго.

4.2.3. Превенција и поддршка на сиромашните и на ранливите групи

- Не се преземаат превентивни активности од ниту еден ЦСР.

4.2.4. Консултации и учество на ранливите групи

- Не се спроведуваат активности за консултации и вршење процена на потребите на граѓаните, односно на сиромашните и на ранливите групи одделно. Нивните досегашни напори на ова поле се спорадични и несистематски.

4.2.5. Соработка на ЦСР со ЕЛС и со останатите институции и организации

- Незадоволителна и неконтинуирана е соработката на ЦСР со единиците на локалната самоуправа, особено во руралните средини. Досегашната соработка во сите општини се состои од привремено работно ангажирање на корисниците на парична помош за одржување на хигиената во општините;

- Отсуствуваат мерки за вработување на лицата кои ги користат услугите на ЦСР. Одредени иницијативи, односно активните мерки за вработување се оценети како недостапни и дискриминирачки;

- ЦСР немаат остварено реална соработка со Агенцијата за вработување и таа моментално е сведена на размена на списоци на лица/корисници на паричната помош;

- Нема политика, ниту стратегија за соработка со граѓанските организации од страна на центрите за социјална работа;

- ЦСР не соработуваат со бизнис-секторот, освен во случај на донации и соработка со поединечни фирми што вработуваат одредени ранливи категории граѓани.

4.3. Наоди од спроведените фокус групи

4.3.1. Стари и изнемоштени лица

- Примањата од пензиите на старите лица се минимални и не ги задоволуваат основните егзистенцијални потреби на оваа категорија лица;
- Капацитетот на домовите за стари лица не е доволен според потребите на овие лица;
- Старите лица кои имаат минимални примања не можат да ги користат услугите во домовите за стари лица;
- Во сите општини не се отворени дневни центри за стари лица;
- Нема посебни програми за здравствена заштита на стари и изнемоштени лица;
- Нема посебни сервиси кои специјално ќе бидат наменети за опслужување на старите и изнемоштени лица.

4.3.2. Жени

- Државата не обезбедува доволна економска и станбена поддршка на жените-жртви на одредени видови насилство;
- Психичкото насилство во доволна мера не се санкционира од страна на надлежните институции;
- Нема соодветна заштита на жените-жртви на мобинг;
- Жените на кои не им е завршена постапката за развод на брак не можат да ги остваруваат правата од областа на социјалната заштита.

4.3.3. Деца

- Во сите општини не се отворени детски градинки;
- Во сите училишта не се обезбедени соодветни услови за учениците за следење на наставата;
- Децата не се во целост ослободени од плаќање партиципација за здравствените услуги;
- Нема едукативни програми за подигање на свеста на граѓаните за прифаќање на децата со посебни потреби;
- Нема солидарен фонд наменет за потребите на децата;
- Сите деца немаат можност да го користат правото на детски додаток поради условите пропишани со Законот за заштита на децата;
- ЦСР нема посебна програма за работа со злоупотребувани деца и со деца индиректни жртви на семејно насилство;

- ЦСР не обезбедува соодветна заштита за децата на улица.

4.3.4. Лица со попреченост

- Лицата со посебни потреби не се ослободени од партиципација за сите здравствени услуги и за лекови;
- Во сите општини не се отворени дневни центри за лица со попреченост (особено за лицата над 26-годишна возраст);
- Законот за социјална заштита не им овозможува заштита на сите лица од оваа категорија поради пропишаните услови;
- Износот на паричните давања од социјалната заштита се минимални и не ги задоволуваат основните егзистенцијални потреби на лицата со попреченост;
- Нема засилени контроли на приватниот сектор каде што се вработени лица со попреченост.

4.3.5. Роми

- Нема посебни активности и мерки за вклучување на Ромите во образовниот процес;
- Нема посебни активности и мерки за откривање на Ромите без документи за лична идентификација и нивно запишување во Книгата на родените.

4.3.6. Малцинства

- Не се преземаат доволно посебни активности и мерки за информирање и помош на лицата од мнозинските заедници кои немаат стекнато државјанство.

5. Препораки

5.1. Единици на локална самоуправа

5.1.1. Институционални механизми за социјална заштита

- Општините треба да поседуваат институционално оформена структура на стручни кадри кои ќе можат да работат на изготвување акции и насоки и кои ќе бидат основа за креирање локална политика во областа на социјалната вклученост;
- Вработените во општината треба редовно да посетуваат обука за дооформување и надградување на своето знаење, особено во полето на социјалната вклученост и пристапот базиран на човекови права;
- Во Општина Сарај да се формира постојана комисија на Советот за социјална заштита и редовно да се носат програми за работа на Советот на Општината;
- Во Општина Сарај да се направи измена на Статутот и да се вклучи одредба со која ќе се предвиди формирање комисија за социјална заштита, како постојана комисија на Советот.

5.1.2. Програми и акциони планови од областа на социјалната заштита, вклучувајќи развојни програми за специфичните потреби на граѓаните

- Општините треба да донесат програми за социјална вклученост, кои ќе претставуваат метод на интегрално, мултисекторско и мултикоординативно планирање на социјалниот развој со соодветни институционални и вонинституционални фактори на локално ниво;
- Општините треба да создадат соодветни рамки за мониторирање и евалуација на планираните активности;
- Општините треба да дефинираат и остварат развојни цели во сите подрачја на социјалниот развој (животните услови, работните услови, образовните услови) на локално ниво;
- Општините треба да создадат развојна рамка за дефинирање, планирање, развивање, имплементација, мониторирање и евалуација на активностите од социјалната сфера и вклученост на краток, среден и долг рок;
- Општините за секоја донесена програма или акционен план треба да развијат специфичен и детален буџет, а не индикативен, за имплементација на активностите.

5.1.3. Механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи и соработка меѓу релевантните институции од областа на социјалната заштита и граѓанските организации

- Општините треба да водат база на податоци за прашањата поврзани со социјалната заштита, на пример, според целна група, според категории на приматели на помош и сл.;
- Општините треба да ги евидентираат барањата на граѓаните и според тоа да го дефинираат обемот на потребите. Тоа треба да служи како основа за планирање активности од областа на социјалната заштита и вклученост;
- Општините треба да развијат формален механизам за консултација со ранливите групи граѓани и воопшто со граѓаните на локално ниво, бидејќи постои тенденција за променливост на човековите потреби;
- Општините треба да идентификуваат соодветни граѓански организации што функционираат на локално ниво, работат во сферата на социјалната вклученост и нудат социјални услуги и да ги објават на својата веб-страница;
- Општините треба да се координираат со овие граѓански организации, да планираат и да аплицираат за проекти од социјално значење и да бидат нивни соодветен партнер во нивното извршување;
- Општините треба да имаат поактивна соработка со центрите за социјална работа во предлагање, иницирање и спроведување акции што би го намалиле социјалниот ризик на граѓаните;
- Општината треба да развие посебни механизми за вклучување на руралните жители, со особен акцент на руралните жени и децата како посебна ранлива категорија, во своите програми и акциони планови.

5.1.4. Механизми за идентификација на сиромашните и на ранливите групи

- Општините треба да воведат формализирани механизми за идентификување на потребата на ранливите и на сиромашните групи и да го спроведуваат механизмот на годишно ниво;
- Општините, при носењето на акционите планови за социјална заштита и вклученост, треба задолжително да планираат и да вклучат активности за социјална превенција во соработка со невладините организации и со центрите за социјална работа;
- Општините треба да обезбедат соодветен мултисекторски пристап за остварување на социјалната превенција со центрите за социјална работа, предучилишните, училишните, здравствените установи и со други државни тела и органи, правни и физички лица и здруженија на граѓани.

5.1.5. Обезбедување на социјалните услуги од страна на единиците на локалната самоуправа и реализирани проектни/програмски активности од областа на социјалната заштита и вклученост

- Општините треба да воведат посебни видови услуги за социјална заштита и вклученост за жителите од руралните средини, особено за младите луѓе и за старите и изнемоштени луѓе (на пример, приготвување оброк на едно одредено место во руралната средина, обезбедување средства за лична хигиена од локалната продавница; обезбедување превоз еднаш-два пати неделно до соодветните институции или здравствени центри и сл.);
- Во општините треба да се воведат специјални паралелки во предучилишна возраст за деца со посебни потреби;
- Општините треба да имаат поактивна улога при аплицирањето на надворешни проекти, а не само на повици од централната власт или граѓанските организации;
- Општините треба да организираат донаторска конференција со бизнис-заедницата што функционира на локално ниво, со цел да обезбедат фонд на финансиски средства кои ќе бидат наменети за подобрување на состојбата на сиромашните и на ранливите групи. Оваа конференција треба да се одржува на годишно ниво. На овој начин ќе се оствари проактивна соработка на општината со бизнис-секторот;
- Општините секоја година треба да организираат доделување награда за општествена одговорност на локално ниво за најуспешно правно лице/физичко лице, кое ќе има најголема заслуга за обезбедување помош или иницијатива за социјална вклученост.

5.1.6. Унапредување на состојбата на социјално загрозените лица

- Општините треба да развијат свои сопствени програми за специфичните потреби на ранливите групи како резултат на утврдените потреби на ранливите групи, при што давањето на услугите од социјалната заштита континуирано ќе се остварува заради задоволување на потребите на граѓаните на долг рок. Вака конципираните развојни програми треба да се финансираат мултисекторски, како со владините така и со невладините организации и бизнис-секторот;
- Ваквите развојни концепти ќе придонесат кон постепено напуштање на концептот на „проектизација“ во однос на уредувањето на јавните работи, под кои спаѓа и социјалната заштита, и ќе создадат стратегиски план за унапредување на состојбата за социјално загрозените лица;
- На централно ниво треба да се донесе закон за измена на Законот за буџети, во кој треба одделно да се планира ставката за социјална заштита, а не истото прашање да се третира под ставката за тековни резерви.

5.1.7. Капитални инвестиции и инфраструктура во областа на социјалната заштита

- Општините треба поактивно да се вклучат во аплицирање на инвестициони проекти, аплицирање до меѓународни институции и организации и обезбедување грантови во областа на социјалната вклученост;

- Општините треба поактивно да го користат пристапот на јавно-приватно партнерство во планирањето, финансирањето и имплементацијата на капиталните проекти;

- Руралните општини треба да изградат установи за предучилишна возраст;

- Општините треба да инвестираат во изградба на домови за стари лица и на центри за ран детски развој.

5.2. Центри за социјална работа

5.2.1. Идентификацијата на сиромашните и на ранливите групи

- ЦСР треба да изготват програма и да развијат механизми за идентификација на сиромашните и на ранливите групи;

- ЦСР треба да развијат посебни механизми за препознавање на потребите на одделни специфични ранливи групи, како што се корисниците на дроги и особено лицата со различна сексуална ориентација.

5.2.2. Услуги и пристап до услугите на ЦСР

- ЦСР треба да обезбедуваат стручна помош во континуитет за сите категории корисници;

- Потребно е да се измени Законот за социјална заштита во однос на условите за користење на паричните давања (социјална парична помош, постојана парична помош и детски додаток), и тоа во однос на лимитот на приходи, како услов за остварување на овие видови помош;

- Потребно е да се измени Законот за социјална заштита во однос на висината на средствата на сите парични давања и потребно е паричната помош да се пресметува индивидуално за секој одделен случај, односно таа да се пресметува во сооднос со потребите - трошоците на барателот;

- Државата треба да овозможи континуирано давање еднократна парична помош;

- Потребно е да се забрза процесот на воведување меѓуресорско поврзување на ЦСР и останатите институции, со цел да им се олесни на корисниците во однос на обезбедувањето на потребната документација;

- Потребно е редовно и систематско следење на состојбите на сиромашните и на ранливите категории, со воведување соодветни консултативни процеси, односно приспособени на овие категории граѓани;

- Потребно е да се изготват програми за заштита на одделни категории лица и ревидирање на постојните, со цел да се усогласат на промените и потребите на овие категории граѓани;

- Потребно е искоренување на пристапот ад хок и привремено решавање на дел од потребите на сиромашните и на ранливите категории граѓани (како што се владините проекти за народни кујни, субвенции за електрична енергија и др.);
- Потребно е да се овозможи вработување на сиромашните и на ранливите категории граѓани по пат на интензивна соработка на ЦСР и агенциите за вработување;
- Потребно е да се обезбедат соодветни услови за прием и работа со клиенти во ЦСР;
- Потребно е да се отворат подрачни единици на ЦСР и особено подрачни единици во руралните средини;
- Потребно е да се прошират, односно да се воведат специјализирани социјални услуги во сите општини.

5.2.3. Превенција и поддршка на сиромашните и на ранливите групи

- Потребно е да се спроведува социјалната превенција преку воведување посебни организациони единици во рамките на ЦСР.

5.2.4. Консултации и учество на ранливите групи

- Потребно е да се изготват програми за спроведување консултации со сиромашните и со ранливите категории граѓани од страна на ЦСР.

5.2.5. Соработка на ЦСР со ЕЛС и со останатите институции и организации

- Потребно е да се спроведе процена на сите можности за соработка меѓу ЦСР, ЕЛС, граѓанските организации и бизнис-секторот на локално ниво, особено од перспектива на координирање и градење единствен систем на заштита на сиромашните и на ранливите групи

5.3. Препораки во однос на одделните ранливи групи

5.3.1. Стари и изнемоштени лица

- Потребно е висината на пензијата да се зголемува со зголемувањето на цената на чинење на потрошувачката кошница и режиските трошоци;
- Потребно е да се зголеми капацитетот на домовите за стари лица и да се намалат трошоците за нивно користење;
- Повеќе од неопходно е државата да изнајде начин за сместување во домови на старите лица кои имаат ниски примања;
- Во сите општини е потребно да се отворат соодветен број дневни центри за стари лица;
- Потребно е да се воведат посебни програми за здравствена заштита на стари и изнемоштени лица. Старите лица имаат потреба од сервис што ќе биде специјално наменет да ја опслужува оваа категорија луѓе.

5.3.2. Жени

- Потребно е државата да овозможи станбена и економска сигурност на жените-жртви на одредени видови насилство, со што ќе се овозможи соодветна социјализација на овие категории жени и драстично би се намалиле ризиците што се предуслов за овие појави;
- Потребно е да им се доделуваат социјални станови на жените-жртви на семејно насилство, како и на останатите ранливи категории жени;
- Потребно е да се преземат соодветни мерки за санкционирање на психичкото насилство;
- Државата треба да обезбеди заштита на жените-жртви на мобинг.

5.3.3. Деца

- Има потреба од отворање детски градинки и овозможување соодветни услови за следење на наставата во училиштата;
- Потребно е децата во целост да бидат ослободени од плаќање партиципација за здравствените услуги;
- Постои потреба од подигање на свесноста на граѓаните за прифаќање на децата со посебни потреби;
- Потребно е да се воведат солидарен фонд наменет за потребите на децата;
- Потребно е да се овозможи користење на правото на детски додаток, како и да се зголеми износот на паричната помош од детскиот додаток и посебниот детски додаток според потребите на децата;
- ЦСР треба да воведат посебна програма за работа со злоупотребени деца и со деца индиректни жртви на семејно насилство;
- ЦСР треба да овозможат поголема заштита на децата на улица.

5.3.4. Лица со попреченост

- Државата треба да ги преземе трошоците за партиципација за здравствената заштита на лицата со попреченост;
- Државата треба да помогне за отворање дневни центри за социјализација на лицата со попреченост во сите општини (ова особено се однесува на лица над 26-годишна возраст);
- Потребно е да се измени Законот за социјална заштита, со што на лицата со попреченост ќе им се овозможи користење на правата од социјалната заштита само врз основа на нивната болест и неспособноста за работа;
- Потребно е воведување засилена контрола на приватниот бизнис-сектор каде што се вработени лица со попреченост;
- Потребно е да се зголеми износот на паричните давања според потребите на лицата со попреченост.

5.3.5. Роми

- Треба да се воведат посебни активности и мерки за воведување на Ромите во образовниот процес;
- Треба да се воведат посебни активности и мерки за Ромите кои немаат документи за лична идентификација за откривање и запишување во Книгата на родените.

5.3.6. Малцинства

- Потребно е да се преземат мерки за информирање на лицата за остварување и стекнување на правото на државјанство.

6. Состојбите со социјалната вклученост од перспектива на надлежните институции и граѓаните по одделни општини

А Општина Сарај

1. **Единица на локалната самоуправа** - интервјуто е реализирано со Џелај Јакупи, секретар во Општина Сарај.

1.1. Институционални механизми за социјална заштита во Општина Сарај

Во Општина Сарај постои Одделение за општи и правни работи. Во ова одделение нема вработено лице кое работи на социјалната заштита, во својство на државен службеник. Оваа задача ја извршувал соработник, кој работел во Одделението за човечки ресурси и бил одговорен за социјалната заштита. Сега тоа лице не е повеќе вработено во Општината и тоа место сè уште е слободно. Заклучно со тоа и **нема вработено лице кое работи на полето на социјалната заштита во Општината.**

Не постои постојана комисија за социјална заштита при Советот на Општина Сарај. Општината никогаш досега немала таква комисија. Доколку се појави проблем од социјалната заштита што ги тангира граѓаните, тогаш градоначалникот формира ад хок комисија, составена од советници и државни службеници, кои ја испитуваат ситуацијата на терен, прават записник, според кој постапува градоначалникот.

1.2. Програми и акциони планови од областа на социјалната заштита, вклучувајќи развојни програми за специфични потреби на граѓаните

Во Општина Сарај **никогаш немало програма**, а следствено на тоа и акционен план за социјална заштита. Општина Сарај **нема програма за работа на Советот за 2010 година**, во чии приоритети на дневен ред би можела да се најде и социјалната вклученост. Во Општината **не постои меѓусекторска соработка за креирање планови и предлози** со останатите комисии и сектори за прашањата од оваа област (на пример, со Комисијата за еднакви можности меѓу мажите и жените и сл.). Општина Сарај **никогаш нема донесено, ниту предложено развојни програми за специфичните потреби на граѓаните** кои живеат на нејзина територија.

1.3. Механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално и на национално ниво и соработка меѓу релевантните институции од областа на социјалната заштита и граѓанските организации

Во Општина Сарај, населението добива информации за работата на Општината преку веб-страницата. Комуникацијата се одвива преку претставниците од месната, односно од урбаната заедница или директно, доколку граѓаните се обратат во Општината. Покрај Советот, кој е надлежен за носење одлуки, се консултираат повремено месните заедници за проблеми што ги тангираат преку јавен собир. Постои општински гласник, кој е повремен и во кој се објавуваат одлуките на Советот. Сепак, освен овие нормативно пропишани форми на дејствување и давање информации, **не постои соодветен механизам што ќе овозможи консултации или учество на сиромашните и на ранливите групи во оваа општина.** Во областа на социјалната заштита, посочен пример на консултација со граѓани е бесплатната подготовка на тужба од страна на Општината на оние корисници на кои им била скратена паричната помош. Комуникацијата во оваа насока се одвива само доколку постои барање од страна на граѓани за обезбедување помош или консултација од областа на социјалната заштита.

Никогаш досега немало соработка со центрите за социјална работа. Тоа важи и за соработката со невладините организации. Во 2002 година, невладината организација што работи на полето на родовата рамноправност преку проект организираше курс за шиене за жените од општината. Оттогаш не е нотирана друга таква иницијатива.

1.4. Механизми за идентификација на сиромашните и на ранливите групи

Во Општина Сарај не се правела процена на потребите на сиромашните и на ранливите групи. Не постои база на податоци за прашањата поврзани со социјалната заштита и вклученост. Не постои ни класифицирање на податоците според категории ниту, пак, според целни групи. Воопшто **нема никаков механизам за идентификување на сиромашните и на ранливите групи.** Интервјуираниот претставник на Општината смета дека доколку би постоела ваква база на податоци во Општината, таа би била основа за креирање политика од областа на социјалната вклученост. Оттука, **не постои и идентификација на структурални проблеми** во однос на социјалното исклучување и сиромаштијата во општина Сарај.

1.5. Обезбедување на социјалните услуги од единиците на локалната самоуправа

Општина Сарај издвојува финансиски средства за социјална заштита од буџетската ставка за тековни резерви. Од буџетот на Општина Сарај за социјални намени во текот на 2009 година се издвоени финансиски средства во износ од 557.835 денари, додека во 2010 година Општината издвоила 379.400 денари.

1.6. Унапредување на состојбата на социјално загрозените лица

Законот за социјална заштита²⁰ предвидува дека за остварување на правото на социјална парична помош, секоја единица на локалната самоуправа има можност работно да ангажира способни корисници за извршување сезонски и повремени работи од јавен интерес. Општина Сарај досега ангажирала лица од семејства кои имаат повеќе деца и лица кои примале социјална помош за извршување претежно работи од комунален интерес. На овие лица им се исплаќале 100 денари за храна и 100 денари за патни трошоци, без дополнителен хонорар. За разлика од оваа локална иницијатива, на централно ниво, односно преку Заводот за вработување, преку програмата за невработени, на територијата на општина Сарај биле вклучени 100 луѓе кои примале надомест до 6.000 денари месечно за извршување работи од комунален интерес. Тие биле ангажирани пет-шест месеци, од септември 2009 до јануари 2010 година.

1.7. Капитални инвестиции и инфраструктура во областа на социјалната заштита

Општина Сарај стапи во втората фаза на децентрализација, односно фискална децентрализација, во 2007 година. Како таква, Општината, покрај поседување на сопственоста на објектите што ги наследила при процесот на децентрализација или ги изградила, има задача и да ги финансира, да инвестира во нив и да ги одржува.²¹ Во таа насока, Општина Сарај, досега, во основото училиште **има изградено дополнителни шест училници**, а покрај ова, има **учествувано со 50 % од општинскиот буџет во изградба на мост**. Другите 50 % за изградбата на мостот ги имаат обезбедено граѓаните на општината. Во општината Сарај **не постои предучилишна установа**. Пред два месеца, со помош на централната власт, односно Министерството за труд и социјална политика, ставени се темели за изградба на предучилишна установа. Сепак, **не постои временска рамка** кога треба да биде завршена градбата.

Дополнително загрижува и начинот на кој Општината ги утврдила приоритетните потреби на граѓаните во делот на социјалната заштита, а притоа нема донесено и усвоено програма за работа.

Општината **нема дом ниту, пак, дневен центар за стари лица**. Општината, исто така, **нема дневен центар за лица со посебни потреби**.

2. Меѓуопштински центар за социјална работа – Скопје

Јавната установа Меѓуопштински центар за социјална работа (во понатамошниот текст ЈУ МЦСР - Скопје) е надлежна за територијата на градот Скопје. Оттаму, оваа институција е одговорна за реализирање на правата од областа на социјалната заштита и правата од областа на Законот за семејство и за општина Сарај. Наодите презентирани подолу се однесуваат на градот Скопје и следствено на тоа и на општина Сарај.

- Интервјуто беше реализирано со Пенка Николовска, социјален работник, раководител на одделенијата за социјална работа на подрачните единици на Град Скопје.

²⁰ Член 55 од Законот за социјална заштита, „Службен весник на РМ“ бр. 79/2009.

²¹ Член 22 од Законот за локална самоуправа, „Службен весник на РМ“ бр. 5/2002.

2.1. Идентификација на сиромашните и на ранливите групи

Застапени категории ранливи групи на територијата на градот Скопје, според претставничката на Центарот, се: децата, самохраните мајки, лицата со посебни потреби и старите лица. Од ранливите групи најзастапени се старите лица над 65-годишна возраст. Некои од нив имаат блиски сродници кои имаат можност да се грижат за нив, но поради обврските, не им ја обезбедуваат во целост потребната грижа. Поради тоа, иако се наоѓаат во добра материјална состојба, старите лица имаат потреба од услуги што треба да им се овозможат во домашни услови. Втора група стари лица се оние кои немаат блиски сродници и не се материјално обезбедени, поради што се вбројуваат во оваа ранлива категорија.

ЈУ МЦСР - Скопје нема посебни механизми и начини за утврдување и идентификација на сиромашните и на ранливите групи. Сиромашните и ранливите лица/категории се идентификуваат на индивидуално ниво, односно преку обраќање на клиентите и преку задолжителниот непосреден увид во семејството за одредени категории помош (социјална парична помош, постојана парична помош, нега од туѓо лице и еднократна парична помош). Оттука, може да се заклучи дека сознанијата на оваа установа во однос на сиромашните и на ранливите категории граѓани не ја отсликуваат нужно реалната состојба на територијата на градот Скопје. Имено, базирањето сознанија на пасивна улога, а не на проактивна, во препознавањето на социјалните ризици и тешкотии со кои се среќаваат граѓаните, ја прави оваа установа неподготвена за одговор и реакција.

2.2. Услуги и пристап до услугите на Центарот за социјална работа

ЈУ МЦСР - Скопје опфаќа, односно опслужува граѓани на над седум општини на територијата на градот Скопје, меѓу кои и општина Сарај (со последната поделба на општините, зголемен е бројот на општини што потпаѓаат под надлежност на оваа установа). Покрај ЈУ МЦСР, на територијата на градот Скопје работат и седум подрачни единици за доделување парична помош.

Вкупниот број корисници на парична помош е 30.000 (на оваа бројка треба да се додадат членовите на домаќинството на носителот, кои ја сојуживаат оваа помош). Моментално, стручните лица кои работат на доделување парична помош имаат голем број предмети и поради обемната административна процедура не се во можност да ја вршат советодавната работа (психосоцијална помош и поддршка на барателите на парична помош). Оваа практика на невршење советодавна работа се повторува и при задолжителното вршење увид во семејството на барателот/носителот на парична помош. Од ова можеме да заклучиме дека во отсуство на проактивен однос во идентификувањето на ранливите категории граѓани и нивните потреби дополнително не се користи можноста за обезбедување помош и поддршка на оние кои сами се обраќаат до оваа установа.

Уочивме повеќе пречки во остварувањето на правата од областа на социјалната заштита, кои како структурни недостатоци се провлекуваат во сите општини во кои извршивме утврдување на фактичката состојба. Во таа смисла, сите подолунаведени пречки што ги ограничуваат/оневозможуваат сиромашните и ранливите групи се однесуваат на сите општини и не се повторуваат во понатамошниот текст. Така, **Законот за социјална заштита предвидува одредени услови за добивање парична помош, меѓу кои и ограничување на приходите во домаќинството на барателот**, поради што заинтересираните клиенти не можат да ги остварат правата од

социјалната заштита. На пример, согласно со Законот за социјална заштита за добивање постојана парична помош, барателот, односно членовите во неговото семејство не треба да имаат месечен приход поголем од 4.000 денари по лице. Доколку се случи овој износ да биде надминат, па дури и за еден денар, тогаш барателот нема да го оствари правото на овој вид парична помош. Исто така, **повеќе генерацииските семејства што живеат во едно домаќинство се судруваат со проблемот на недобивање на паричната помош.** Така, наместо да се води сметка за потребите од помош за членовите на семејството на барателот на паричната помош, се зема предвид приходот на некој друг член од поширокото семејство како основа за доделување на паричната помош. Утврдивме дека, покрај веќе наведените случаи од практиката, постои пречка во остварувањето на оваа помош и поради претпоставената грижа и помош од страна на блиските сродници. Така, барателите на парична помош се интервјуираат и се испитуваат во однос на можностите за помош и поддршка што можат да им ја дадат блиските сродници, а притоа не се води сметка за нивните меѓусебни односи (нарушени семејни односи). Во случај блиските сродници да не се во можност да ја обезбедат потребната помош, тогаш од страна на центарот за социјална работа се поднесува кривична пријава. Оваа околност автоматски подразбира повлекување на барањето за парична помош, имајќи ја предвид кривичната одговорност на блиски сродници на барателот. Дополнително утврдивме и **одреден недостаток во однос на правото на користење детски додаток.** Имено, услов за негово користење е еден или двајцата родители да бидат вработени. Со ова се ограничуваат родителите кои не се вработени, односно корисниците на парични давања не можат да го користат. Тоа се однесува и на родителите кои се вработени, но остваруваат повисок приход од оној што е законски предвиден за доделување на овој додаток. Покрај ова, според Законот за заштита на децата, детскиот додаток може да се додели во максимален износ од 2.415 денари (40 евра) без оглед на бројот на деца во тоа семејство.

Од друга страна, средствата од социјалната парична помош не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби на едно лице. Ова се однесува и на останатите форми на парична помош. Оттука, потребно е паричната помош да се пресметува индивидуално за секој одделен случај, односно таа да се пресметува во сооднос со потребите - трошоците на барателот (потрошувачката кошничка во нашата земја не ги опфаќа трошоците за облека, режиските трошоци и останатите потреби на едно семејство и поради тоа не е релевантна основа за утврдување на висината на паричните давања). Дополнително, состојбата на корисниците на сите видови парична помош е отежната поради обезбедувањето на потребната документација. Дел од неа се обезбедува со плаќање одредени средства. Според Законот за социјална заштита, поставени се услови за ограничување на приходите во домаќинството, поради што клиентите не можат да ги остварат правата од социјалната заштита. Затоа е потребно да се врши процена на потребите на лицата кои имаат потреба од социјална заштита.

Важно е да се напомене дека на територијата на градот Скопје работат повеќе дневни центри наменети за деца на улица, деца заболени од церебрална парализа и деца со посебни потреби. Исто така, отворени се седум народни кујни, од каде што корисниците добиваат еден топол оброк. Капацитетот на една народна кујна изнесува 200 топли оброци дневно. Оваа услуга не е достапна за сите корисници на социјалната заштита, односно опфаќа дел од материјално најзагрозените лица. За корисниците на социјална и постојана парична помош од минатата година (2009) се воведени картички за купување прехранбени производи по пониски цени во одреден

број продавници. Од оваа година се предвидени субвенции за електрична енергија во износ од 600 денари месечно за корисниците на социјална и на постојана парична помош. Дел од овие видови помош (народните кујни, картичките и субвенциите за електрична енергија) се реализираат како проектни активности предвидени со Програмата за работа на Владата, при што не е јасно дали тие ќе станат составен дел од редовната помош и поддршка на центрите за социјална работа. Впрочем, воведувањето помош од ваков вид јасно го отсликува нивото на сиромаштија и сведување на помош за обезбедување гола егзистенција.

Во однос на капацитетите, ЈУ МЦСР - Скопје не располага со доволен број стручен и технички персонал, како и со соодветна техничка опрема, канцеларии, теренски возила, компјутерска опрема, кои ќе овозможат стручно и соодветно обезбедување помош. Во тек е подготовка на програма за вмрежување со останатите државни институции, чија цел е да се олесни процедурата при комплетирање на потребната документација за поднесување барање за секое право од областа на социјалната заштита. Со оваа долгоочекувана програма ќе се олесни административната работа на стручните работници. Во ЈУ МЦСР - Скопје во сите одделенија нема обезбеден простор за чекање, додека во подрачните единици нема обезбеден соодветен простор за прием и работа со странките, со што не се почитува дискрецијата за сите клиенти кои се обраќаат во оваа установа. Неретко, во една иста просторија се примаат и се работи со по двајца баратели на парична помош, со што не е обезбедена дискреција на клиентите.

За ЦСР – Скопје да ги задоволи соодветно потребите на граѓаните, според претставничката на оваа установа, треба да вработи стручен персонал и да се обезбедат просторни услови, теренски возила и технички помагала. Во однос на нивниот предмет на работа, сметаат дека треба да се развие превентивната работа и повеќе да бидат присутни на терен (меѓу граѓаните).

2.3. Превенција и поддршка на сиромашните и на ранливите групи

Согласно со Законот за социјална заштита, предвидено е социјалната превенција да ја вршат центрите за социјална работа. Состојбите укажуваат на невршење на социјалната превенција. Според изјавите на претставничката на ЈУ МЦСР – Скопје, тие немаат услови за вршење на превентивната работа поради обемната административна работа и недостигот на стручен кадар. Поради ова, од страна на стручните работници е предложено социјалната превенција да ја врши посебна организациона единица. На тој начин стручните работници ќе можат да вршат превенција преку работа на терен. Особено се истакнува потребата од превентивна работа во образовниот процес.

2.4. Консултации и учество на сиромашните и на ранливите групи

Како што веќе напоменавме, ЈУ МЦСР – Скопје, покрај тоа што нема механизми и начини за идентификување на сиромашните и на ранливите групи, не остварува ниту консултации со нив. Со сите категории корисници се работи на индивидуално ниво, без утврдување на нивните заеднички потреби и, што е уште поважно, на соодветните начини за обезбедување помош и нивна поддршка.

2.5. Соработка на Центарот за социјална работа со локалната самоуправа и со останатите институции/организации

Соодветната заштита и помош на сиромашните и на ранливите категории подразбира и соработка меѓу ЦСР како носители на социјалната заштита, од една страна, и останатите институции и организации што имаат надлежности или нудат заштита од областа на социјалната заштита, од друга страна. Оттаму, нè интересираше соработката што ја остварува ЈУ МЦСР - Скопје со единиците на локалната самоуправа (во понатамошниот текст ЕЛС), Министерството за труд и социјална политика (во понатамошниот текст МТСП), граѓанските организации и бизнис-секторот.

Соработката на ЈУ МЦСР - Скопје со единиците на локалната самоуправа, чија територија, односно граѓани ги опслужува, може да се оцени како незадоволителна. Досега, единиците на локалната самоуправа се обраќаат до ЈУ МЦСР - Скопје за добивање податоци за бројот на корисници на социјална помош кои живеат на нивна територија. Дел од соработката се реализира преку членување на претставник од ЦСР во локалните совети на оние ЕЛС што имаат формирано такви совети. Во целост отсуствува соработка со локалната власт во руралните средини. Единствена форма на конкретна соработка помеѓу овие два субјекта што имаат заедничка надлежност во областа на социјалната заштита се одвива преку привремени ангажирања на дел од корисниците на социјална парична помош (во период од шест месеци) за потребите на комуналните одделенија во ЕЛС.

Во однос на соработката со надлежното Министерство, односно МТСП, ЈУ МЦСР ја оценува како секојдневна и задоволителна. Економско-политичката состојба во земјата и високиот процент на сиромаштија - над 30% - го прават градот Скопје средина што е изложена на висок социјален ризик. Оттаму, потребата од помош и поддршка на граѓаните е голема, но и разновидна (појавите што се развиваат како последица на социјалните ризици). Поради ова, сметаме дека овие оценки за соработка со ресорното Министерство се чинат нереални. ЈУ МЦСР - Скопје има добра соработка со Агенцијата за вработување во делот на размена на информации, додека за проектите за вработување на корисниците на социјална заштита (активните мерки за вработување) тие не располагаат со податоци. Според изјавата на претставничката на ЈУ МЦСР - Скопје, со овие податоци располага ресорното Министерство. Од досега спроведените проекти - активните мерки за вработување се оценети како недостапни и дискриминирачки. Така, овие мерки во минатата година им беа понудени на жртвите на семејно насилство, при што дел од нив ги искористија и се вработија. Доколку жртвата - вработена со овие мерки одлучи да ја напушти дадената работа пред договорениот рок, Агенцијата за вработување има право да не ја регистрира како невработена, односно да ѝ оневозможи да го користи правото на здравствена заштита во времетраење од три години. ЈУ МЦСР - Скопје нема информации дали и во која мера агенцијата им нуди вработувања на нивните клиенти.

ЈУ МЦСР својата соработка со некои граѓански организации ја оценува како добра. Треба да се напомене дека нема политика, ниту стратегија за соработка со граѓанските организации од страна на центрите за социјална работа. Нашите сознанија од практиката укажуваат на соработка во случаи кога таа е иницирана и финансиски поддржана од самите граѓански организации.

ЦСР - Скопје нема голема соработка со бизнис-секторот. Во конкретниот случај се работи за барања за донација од страна на ЦСР. Единствен пример на континуирана соработка се реализира со маркетите на „Тинекс“, кои вработуваат деца без родители и родителска грижа.

3. Наоди од спроведени фокус-групи

За утврдување на состојбата на ранливите групи во Општина Сарај, беа спроведени интервјуа со две фокус-групи. Едната фокус-група беше составена од жени од македонска и од албанска националност, а другата фокус-група беше составена од мажи кои по националност беа Македонци и Албанци.

3.1. Стари лица

Помеѓу старите лица во општината Сарај е присутна сиромаштија поради нивните минимални примања врз основа на пензија, од постојаната парична помош и врз основа на туѓа нега. Тие средства не им се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби. Во општината Сарај нема јавна установа за здравствена заштита од секундарната здравствена заштита, па старите лица се принудени да патуваат во други општини, што дополнително ја отежнува нивната здравствена и финансиска состојба. Појавата на недостиг од лекови што се на товар на Фондот за здравствено осигурување дополнително ја отежнува состојбата на старите лица, бидејќи треба да ги купуваат потребните лекови, иако се на позитивната листа. Плаќањето на партиципацијата во установите за секундарна и терцијарна здравствена заштита, исто така, претставува бариера за користење на овие услуги од страна на старите лица. Старите лица, исто така, не се задоволни од квалитетот на услугите што ги добиваат во јавните здравствени установи. Брзата помош доцни по неколку часа за интервенција по итен повик за старо лице. Условите за домување се релативно добри, зашто блиските сродници секогаш се грижат за старите лица.

Во поглед на условите за домување во јавните и во приватните домови за стари лица е потенцирана нивната недостапност. Старите лица се соочуваат со проблеми околу сместувањето во јавните домови поради ограничениот број на места и лошите услови во поглед на хигиената и исхраната. Додека за сместување во приватните домови, старите лица не можат да си ја овозможат оваа услуга поради недостиг на финансиски средства. Старите лица се соочуваат со проблеми за остварување на правата од социјалната заштита поради обемната потребна документација, која тие не се во состојба да ја обезбедат.

3.2. Жени

Како особено ранливи категории жени се наведуваат самохраните мајки, жените кои се корисници на парична помош и жените-жртви на семејно насилство. Условите за живеење на жените се оценети како добри.

Во поглед на вработувањето, забележана е дискриминација при вработување на жените над 35-годишна возраст. Истакнато е дека е застапена корупција при вработување. Во општина Сарај еднакво е застапена невработеноста и кај жените и кај мажите.

Жените се запознаени со правата од здравствената заштита, но поради лошата финансиска состојба не ги користат здравствените услуги редовно. Мерките ПАП што ги промовира Владата за здравствена заштита не се доволни за да се обезбедат квалитетни услуги за жените.

Центарот за социјална работа не им обезбедува соодветна заштита на жените кои се жртви на семејно насилство, трговија со луѓе и проституција, вклучувајќи ги и малолетничките. Шелтер-центарот не е соодветно решение за жените-жртви на семејно насилство поради временската ограниченост. Потребна е итна интервенција од органите на прогон, при што насилникот веднаш ќе биде санкциониран за кривичното дело. Жената е незаштитена од страна на државата во однос на семејното насилство.

3.3. Деца

Во општина Сарај нема градинка за деца од предучилишна возраст. Повеќе години граѓаните на Сарај имаат доставено побарување за градинка до Општината, но немаат повратен одговор. Покрај тоа, наведено е дека има недостаток од игралишта, паркови и културни објекти наменети за деца.

Децата на училишна возраст од македонска националност, кои се во помал број во споредба со децата од албанска националност, имаат тешкотии со следењето на наставата, затоа што се принудени образовниот процес да го продолжат во училишта што се наоѓаат во други општини и секој ден мора да патуваат со автобус до тие училишта. Оваа состојба е и поради тоа што наставата се следи истовремено од две различни одделенија. На пример, седмо и осмо одделение следат настава истовремено. На едното одделение му се предава 20 минути и потоа на другото 20 минути. Поради тоа, децата не добиваат квалитетно образование, ниту соодветни услови за следење на наставата, техничките услови за наставата, исто така, се незадоволителни (во училиштето немаат табла, креда, микроскоп).

Околу правата од областа на социјалната заштита, децата не се во можност да ги уживаат овие права поради условите за нејзино остварување и ограниченоста на приходите во семејството. Средствата од паричната помош наменета за децата не ги задоволуваат нивните основни егзистенцијални потреби.

Во градинките не се обезбедени услови за деца со посебни потреби. Оваа категорија деца немаат можност да ја користат оваа услуга. Во училиштето во општина Сарај била укината паралелката што била наменета за деца со посебни потреби. Специјализираните училишта нудат добри услови за следење на наставата на оваа категорија деца.

3.4. Лица со посебни потреби

Лицата со посебни потреби се ранлива категорија во општина Сарај. За оваа категорија лица најчесто се грижат блиските сродници. Грижата што ја обезбедува државата за лицата со посебни потреби е недоволна. Психијатриските институции и Центарот за социјална работа не се грижат доволно за оваа категорија лица. Од страна на вработените во психијатриските болници е застапено насилство врз лицата со посебни потреби кои ги користат овие услуги.

За вработување на оваа категорија лица, бизнис-секторот користи субвенции од државата. Но, тие ги злоупотребуваат лицата со посебни потреби со тоа што им исплатуваат минимален личен доход и не им обезбедуваат соодветни услови за работа.

За остварување на правата од областа на социјалната заштита, лицата со посебни потреби имаат проблеми во поглед на обезбедувањето на потребната документација. За дел од документите финансиски се партиципира, што дополнително ја отежнува финансиската состојба на барателите. Поради

ограниченоста на приходите во домаќинството, тие не можат да ги остварат правата што им ги нуди законот.

Средствата од паричната помош не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби на овие лица.

3.5. Роми

Во општина Сарај, кај ромската популација е присутна сиромаштија. Ромите се дискриминирани поради нивната националност. Тие се со понизок степен на образование или се без образование и тоа ја отежнува нивната состојба, зашто не ги знаат правата што можат да ги остварат. Условите за живеење во ромските заедници се лоши и не ги задоволуваат основните егзистенцијални услови за живеење. Постојат деца од ромска националност кои не се пријавени во надлежните институции и немаат извод од Матичната книга на родените. Поради тоа, тие деца не можат да го остварат правото на здравствена заштита, нередовно се вакцинирани или воопшто не се вакцинирани и им е скратено правото на образование.

Обезбедувањето на потребната документација за остварување на правата од областа на социјалната заштита претставува проблем за лицата со ромска националност.

3.6. Малцинства

Учесниците немаа информации за застапеноста на малцинства во општина Сарај.

Б. Општина Кичево

1. Единица на локалната самоуправа - интервјуто е реализирано со Марјан Димоски, раководител на Секторот за правни и општи работи во Општина Кичево.

1.1. Институционални механизми за социјална заштита во Општина Кичево

Во Општина Кичево постои Сектор за општи и правни работи. Во овој сектор вработените кои работат во својство на државни службеници ги елаборираат и прашањата за здравствената, социјалната и детската заштита во општината.

Во рамките на Советот на Општина Кичево, постои Постојана комисија за здравство, под чија надлежност спаѓаат и прашањата од социјалната заштита. Комисијата е составена од пет члена од Советот на Општина Кичево. Во однос на нејзиното заседавање, Комисијата се состанува за носење програма за социјална заштита или ад хок, во зависност од случајот или потребата од решавање одредени прашања. Доколку има точка на дневен ред на седницата на Советот, Комисијата задолжително се состанува.

1.2. Програми и акциони планови од областа на социјалната заштита, вклучувајќи развојни програми за специфичните потреби на граѓаните

Во Општина Кичево **во континуитет се носи програма за работа за социјална, здравствена и детска заштита**. Исклучок од тоа е направен во 2008 година, кога немало програма за работа. Нацрт-програмата за здравствена, социјална и детска заштита за 2010 година, која е подготвена во декември 2009 година, **сè уште не е усвоена од страна на Советот на Општината**. За имплементација на програмата **не постои ни соодветен акционен план, ниту временска рамка** за следење на имплементацијата на планот. Сегашната програма, подготвена во декември 2009 година, **се состои од десет проекти**. Вака конципираната **програма е премногу општа, без специфични цели и резултати од нејзиното евентуално имплементирање**. За неа треба да се издвојат 760.000 денари од буџетот на Општината, и тоа:

1. за поддршка и стимулирање студенти и постдипломци од семејствата со ниски лични примања - 400.000 денари;
2. за грижа на старите и социјално загрозените лица – 300.000 денари;
3. за поддршка на децата со посебни потреби - 30.000 денари и
4. за друга социјална помош - 30.000 денари.

Иако во програмата стои дека *„во соработка со најразлични сегменти, ќе се реализираат проектни активности кои ќе доведат до реализација на тековните проекти“*²², сепак, нејасно е како програма што не е усвоена на Советот на Општината ќе реализира активности од неа за 2010 година.

²² Нацрт-програма за здравствена, социјална и детска заштита на Општина Кичево за 2010 година.

Во Општината **не постои меѓусекторска соработка за креирање планови и предлози** со останатите комисији и сектори за прашањата од оваа област (на пример, со Комисијата за еднакви можности меѓу мажите и жените и сл.). Во однос на креирањето на програмите, честопати вработените во државната администрација подготвуваат нацрт околу определени прашања и даваат иницијативи кои подоцна самите советници ги разгледуваат на соодветната комисија.

Општина Кичево **никогаш нема донесено, ниту предложено развојни програми за специфичните потреби на граѓаните** кои живеат на нејзина територија. Во Општината **постои само стратегија за развој**, но се однесува на други домени на дејствување.

1.3. Механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално и на национално ниво и соработка меѓу релевантните институции од областа на социјалната заштита и граѓанските организации

Во Општина Кичево, на секоја седница на Советот се покануваат локалните медиуми. Сите одлуки на Советот на Општината се објавуваат во службено гласило. Граѓаните ги добиваат информациите и преку општинската веб-страница. Честопати, на оваа страница недостасуваат бројни документи што би биле од интерес за заинтересираните страни. Соработката се одвива најчесто со претседателите на месните, односно на урбаните заедници или невладините организации. Од **областа на социјалната заштита и вклученост досега немало соработка, ниту иницијатива**. Најмногу консултации постојат во областа на инфраструктурата. Пример за тоа е иницијативата за изградба на мост, поттикната од невладини организации и од месните заедници. Сепак, освен овие нормативно пропишани форми на дејствување и давање информации, **не постои соодветен механизам за консултации или учество на сиромашните и на ранливите групи во оваа општина**. Сепак, **граѓанска иницијатива, подразбрана според нормативните правила, досега не е поведена** за овој тип прашања. Иницијативата за соработка се однесува само доколку невладините организации поднеле проект во кој ја вклучуваат Општината.

Со центрите за социјална работа постоела соработка на неколку проекти. Сепак, **не постојат утврдени механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално ниво**. Генерално, целата комуникација се одвива преку директна врска со граѓани на кои им е потребна помош или средба со месните заедници.

1.4. Механизми за идентификација на сиромашните и на ранливите групи

Во Општина Кичево не се прави проценка на потребите на сиромашните и на ранливите групи. **Не постои база на податоци за прашањата поврзани со социјалната заштита и вклученост**. Не постои ни класифицирање на податоците според категории ниту, пак, според целни групи. Воопшто **нема никаков механизам за идентификување на сиромашните и на ранливите групи**. Податоците за списокот на лицата кои примаат социјална помош се добиваат исклучиво од Центарот за социјална работа. Комуникацијата во оваа насока се одвива само доколку постои барање од страна на граѓани за обезбедување помош или консултација. Граѓаните кои имаат определен проблем се обраќаат со барање до Советот и до

градоначалникот. Оттука, **самата Општина не прави процена на потребите на сиромашните и на ранливите групи.**

1.5. Обезбедување на социјалните услуги од единиците на локалната самоуправа

Општина Кичево издвојува финансиски средства за социјална заштита од буџетската ставка за тековни резерви. За 2010 се издвоени вкупно 760.000 денари.

Општината досега аплицирала за проекти во областа на социјалната заштита и вклученост. Овде значајно е да се спомене проектот за деца со посебни потреби и проектот за инклузија на деца-Роми. Вториот проект е инициран од Министерството за транспорт и врски, во кој партиципира и самата Општина. Проектот за инклузија на деца-Роми во предучилишна установа тече веќе три години, почнувајќи од 2007 година. Имено, ниедно дете-Ром не посетувало градинка. Со овој проект се обезбедува бесплатен превоз на децата-Роми до градинките. Сепак, **нема механизам за следење на тоа колку деца по обезбедувањето на ваквата услуга почнале да посетуваат предучилишна установа.**

Општината два пати му помогнала на Дневниот центар за лица со посебни потреби со купување ТВ, видео и аудиоопрема и играчки.

Во соработка со Министерството за труд и социјална политика, трета година по ред се одвива проектот „Народна кујна“. Општината преку Центарот за социјална работа добива список на приматели на социјална помош, обезбедува просторија и ги плаќа вработените во кујната. Министерството обезбедува продукти. **Услугата на народната кујна ја користат 82 граѓани.**

За лицата што примаат социјална помош се делат 4 кубици дрва за семејство квартално, што значи 8 кубици годишно за семејство (во сезоната за греење се сметаат два квартала). За оваа цел, податоците се добиваат од центрите за социјална работа.

Исто така, Општината обезбедила парична помош за матурска вечер за децата без родители и сл.

Во областа на домувањето, Општината поседува бараки за сместување на лица со социјален ризик, кои се доделени од Р. Бугарија, каде што домуваат 17 семејства.

Во однос на проекти, Општината преку македонската дијаспора во Австралија и во Америка доделила пакети за помош. Остварен е проект од УСАИД за заштеда на енергија за парно греење.

Во 2009 година, се одвивал проект за пристапни патеки пред сите релевантни институции, а пред два месеца се организирана акција за обележување паркинзи за инвалидизирани лица.

1.6. Унапредување на состојбата на социјално загрозените лица

Законот за социјална заштита²³ предвидува дека за остварување на правото на социјална парична помош секоја единица на локалната самоуправа има можност работно да ангажира способни корисници за извршување сезонски и повремени работи од јавен интерес. Општина Кичево досега, преку активните мерки за вработување на Владата на РМ, а дел преку УНДП, ангажирала 30 лица кои биле поделени во три групи и кои преку Одделението за комунални дејности извршувале ваков вид сезонски работи. Општината им плаќала хонорар од 8.500 денари за извршување претежно работи од комунален интерес. Овие ангажмани траеле пет месеци. Сепак, **Општината не поседува стратегиски план за унапредување на состојбата на социјално загрозените лица.** Активностите се сведуваат на краткотрајни проекти од кои не се гледаат соодветни резултати на среден и на долг рок.

1.7. Капитални инвестиции и инфраструктура во областа на социјалната заштита

Општина Кичево стапи во втората фаза на децентрализација, односно фискална децентрализација, во 2010 година. Како таква, Општината, покрај поседување на сопственоста на објектите што ги наследила при процесот на децентрализација или ги изградила, има задача и да ги финансира, да инвестира во нив и да ги одржува.²⁴ Во таа насока, Општина Кичево, во областа на социјалната заштита, инфраструктурно, **кон градинката изградила дополнителен дел за лица со посебни потреби.**

Општината **има дом за стари лица, дневен центар за лица со посебни потреби.** Општината **нема дневен центар за млади лица,** ниту дневен центар за деца на улица. Во домот за стари лица Општината помага, повторно, доколку оттаму се обратат за помош. Со нив досега имале проект за заштеда на електрична енергија и парно греење.

2. Центар за социјална работа - Кичево

Центарот за социјална работа – Кичево со своето работење покрива територија на пет општини, односно опслужува над 70.000 граѓани.

– Интервју реализирано со Драгица Наумовска, социјален работник во Центарот за социјална работа - Кичево.

2.1. Идентификација на сиромашните и на ранливите групи

Во Општина Кичево се застапени сите ранливи категории. Но, имајќи предвид дека ЦСР – Кичево работи според принципот на пријавување, проблемите на одделни ранливи категории се адресираат само доколку се пријават од страна на клиентите. Од искуството на ЦСР - Кичево, децата се јавуваат како многу осетлива категорија корисници. Меѓу нив се јавуваат децата-деликвенти, децата без родителска грижа и децата инволвирани во семејни проблеми. Жените како ранлива категорија, покрај со сиромаштијата која е основа за користење парична помош, најмногу се застапени како жртви на семејно насилство и како странки во бракоразводните постапки. Ромите како националност се најзастапени како ранлива група во користењето на паричната помош поради изразениот степен на сиромаштија, додека децата-

²³ Член 55 од Законот за социјална заштита, „Службен весник на РМ“ бр. 79/2009.

²⁴ Член 22 од Законот за локална самоуправа, „Службен весник на РМ“ бр. 5/2002.

Роми се најзастапени како малолетници-деликвенти. Исто така, се јавуваат и како корисници врз основа на семејни проблеми и семејно насилство. Лицата со посебни потреби се јавуваат како корисници на правото на посебен детски додаток и на правото на нега. Во општина Кичево постои еден дневен центар за лица со посебни потреби, а институционалното згрижување сè помалку се применува. Старите лица се најмалку застапени, но се исклучително ранлива категорија корисници, особено од аспект на нивно згрижување, заштита и сместување.

Центарот за социјална работа (во понатамошниот текст ЦСР) во општина Кичево нема механизми и начини за идентификување на сиромашните и на ранливите групи, освен преку пријавување од страна на клиентите. Се соочуваат со недостаток на технички и човечки ресурси. За разлика од нив, во ЦСР - Кичево располагаат со останатиот стручен профил и со потребниот технички персонал. Превентивната работа најмалку е застапена во работењето на ЦСР - Кичево. Според изјавата на претставничката на ЦСР, превенцијата би ја работеле само доколку имаат можности: *„Кога би имале возило и луѓе, би го работеле тоа“*.

2.2. Услуги и пристап до услугите

Услугите што ги нуди ЦСР во општина Кичево се во согласност со Законот за социјална заштита и со Законот за семејство.

Бројот на корисници на парична помош во општина Кичево изнесува од 700 до 800. Како и ЈУ МЦСР – Скопје, и во Кичево паричната помош е минимална и не ги задоволува реалните потреби. При поднесување барање за одреден вид социјална заштита, клиентите наидуваат на проблеми во обезбедувањето на потребната документација. Ако не можат да ја обезбедат, документацијата за лицата со посебни потреби поради нејзината сложеност се обезбедува преку службено обраќање на социјалните работници до надлежните институции. Во користењето на паричната помош уочен е следниов проблем во практиката: средствата од одобрената парична помош почнуваат да се примаат по истекот на месецот кога е одобрено барањето. Еднократната парична помош, поради недостиг на средства, моментално не се доделува од страна на ЦСР - Кичево.

Во општина Кичево има еден дневен центар за лица со посебни потреби. Капацитетот на овој центар е 20 лица. Од септември оваа година (2010), поради немање средства, од страна на Министерството за труд и социјална политика е укинат еден оброк во дневниот центар. ЦСР - Кичево го опишува искуството од дневниот центар како позитивно, при што укажуваат на потребата од отворање повеќе центри што би опфатиле и други категории лица.

Во општината има една народна кујна со капацитет од 80 оброци. Според претставничката на ЦСР – Кичево, не е доволен бројот на обезбедени оброци, особено во споредба со бројот на корисници на социјалната заштита во општината. Народната кујна ги задоволува потребите на градот Кичево, но не и потребите на корисниците од други општини (како што споменавме, овој ЦСР покрива територија на пет општини). Или поточно, поради оддалеченоста на корисниците надвор од градот (во останатите општини), ЦСР – Кичево не ги става на листата на нејзини корисници. Тие сметаат дека останатите општини треба самоиницијативно да го иницираат и да го решат ова прашање. Во општина Кичево нема социјални продавници, а со тоа и не може да се користи поволноста за купување храна по пониски цени за корисниците на парични давања.

Во ЦСР - Кичево се обезбедува дискреција на податоците изнесени од страна на клиентите и има соодветна чекалница за клиентите.

Според видувањата на претставничката на ЦСР – Кичево, за оваа установа да ги задоволува реалните потреби на граѓаните во општините во кои работи, треба да се преземат мерки за подобрување на материјалните и на техничките услови за работа, но и за унапредувања на познавањата и стручноста на човечките ресурси.

2.3. Превенција и поддршка на сиромашните и на ранливите групи

Во делот на превенцијата, ЦСР - Кичево не работи превентивно. Центарот во оваа општина нема подрачни единици во руралните средини и не спроведува активности за запознавање на граѓаните со нивните права од областа на социјалната заштита и Законот за семејство. ЦСР - Кичево ги информира граѓаните само кога сака да ги популаризира своите активности-проекти преку електронските медиуми, како што се народните кујни, дневните центри или, пак, кога спроведува активности од одредена проблематика (деца на улица, семејно насилство, згрижувачки семејства).

2.4. Консултации и учество на сиромашните и на ранливите групи

ЦСР - Кичево нема програма и утврдени механизми за консултација со сиромашните и со ранливите групи.

2.5. Соработка на Центарот за социјална работа со локалната самоуправа и со останатите институции/организации

ЦСР - Кичево има добра соработка со локалната самоуправа. Оваа соработка се одвива на ниво на информирање и консултации. Така, на завршните годишни седници на Општината, Центарот го известува Советот за спроведената програма за работа во текот на изминатата година. Исто така, Центарот бил повикан од страна на Општината за консултации и учество во одредени проекти. За дел од корисниците Општина Кичево нуди привремено вработување во траење од неколку месеци. Ангажманот се однесува на комунално уредување на градот. По работниот ангажман, на корисниците на парична помош кои биле работно ангажирани повторно им се активира парична помош. Центарот нема соработка со локалните власти во руралните средини.

Соработката на ЦСР - Кичево и надлежното Министерство е оценета како добра. Единствен проблем во соработката е недостатокот на финансиски средства за задоволување на потребите на социјално загрозените граѓани, односно за остварување на мандатот на ЦСР. Соработката со агенциите за вработување, исто така, е добра во однос на размена на информации за потврдување на работниот статус на клиентите. Во делот на вработување, нема работно ангажирање на корисниците на социјална заштита.

Според Законот за социјална заштита, Центарот може да соработува со граѓанскиот сектор. Досега оствариле соработка на полето на трговија со луѓе и семејно насилство. Исто така, одредени граѓански организации се обратиле за добивање список на корисници од одредени категории. Се истакнува соработката со ромските организации, особено во однос на застапеноста на малолетничките бракови кај оваа популација.

ЦСР - Кичево нема соработка со бизнис-секторот. Бизнис-секторот, односно одредени фирми досега побарале само списоци на лица со одреден хендикеп како корисници во Центарот, со цел да ги вработат (фирмите што вработуваат вакви лица уживаат одредени поволности). ЦСР нема повратна информација за тоа дали и колку од овие лица се вработени на овој начин.

3. Наоди од спроведени фокус-групи

Застапеноста на ранливите групи во општина Кичево се утврдуваше со интервјуирање на две фокус-групи, од кои едната беше составена од жени со македонска и со албанска националност. Другата група беше составена од мажи со македонска и со албанска националност.

3.1. Стари лица

Голем е процентот на стари лица кои примаат минимални пензии или се корисници на паричната помош од областа на социјалната заштита. Домашните услови на живеење ги задоволуваат потребите на старите лица. Во јавните домови за стари лица не се задоволени сите критериуми што би им овозможиле сигурни и добри услови за живеење. Како проблем со кој се соочуваат старите лица се високите цени за користење на оваа услуга. Пензијата не ги задоволува основните егзистенцијални потреби на старите луѓе.

Старите лица треба да плаќаат партиципација за здравствените услуги и за лековите, што им го отежнува пристапот до нив. Старите лица се задоволни од услугите во приватните здравствени установи што соработуваат со Фондот за здравствено осигурување, додека не се задоволни од услугите добиени во јавните здравствени установи. Обемната документација претставува голем проблем на старите лица за да ги користат правата од областа на социјалната заштита. Во општина Кичево има голем број стари лица кои се неподвижни и на кои поради недостаток на документи им било укинато правото на користење одреден вид заштита. Старите лица се ограничени да ги користат правата од социјалната заштита поради имотот што го поседуваат.

3.2. Жени

Во општина Кичево невработеноста претставува голем проблем со кој се соочуваат жените. Голем е бројот на жени кои се вработени и земаат минимален личен доход. Жените најчесто се дискриминирани на пазарот на трудот поради нивната возраст, жените над 35 години потешко можат да бидат вработени. Исто така, како услов за вработување се поставува и планирањето семејство, односно како дополнителен услов за вработување се поставува жената да не смее да планира проширување на семејството, во спротивно може да биде отпуштена.

Личниот доход не е доволен за да ги задоволи основните егзистенцијални потреби на едно семејство. Исто така, посочен е проблем во стажот, кој не е целосно намирен од страна на работодавците. На тој начин жените не можат да го остварат правото на пензија, иако им следува. Условите за живеење се добри, но не ги задоволуваат сите потреби на жената за современо живеење. Жените се запознаени со своите права од областа на здравствената заштита и редовно ги користат здравствените услуги.

Економската несигурност е причина поради која жените-жртви на семејно насилство не го пријавуваат насилството во надлежните институции, а исто

така, значајна причина претставуваат и патријархалните вредности и недоволната заштита од страна на државата. Оние жени кои се случаи на семејно насилство во Центарот за социјална работа се истакна дека имале позитивно искуство во однос на решавањето на проблемите.

3.3. Деца

Сиромаштијата во општина Кичево се одразува врз нормалниот психофизички развој на децата. Женските деца од турска, ромска и албанска националност не го продолжуваат образовниот процес. Во општината недостасуваат објекти за спортско-рекреативни и културни активности наменети за деца. Како последица на тоа е потенциран недостаток на социјализација на децата преку друштвени игри. Државата не обезбедува вработување и станбен простор за децата без родители и родителска грижа.

Ограниченоста на приходите е причина поради која сите деца не можат да ги користат правата од Законот за заштита на децата. На тој начин се врши дискриминација на децата. Средствата од детскиот додаток се минимални, а во споредба со соседните држави средствата се симболични и не ги задоволуваат основните егзистенцијални потреби на децата.

Децата со посебни потреби се дискриминирани и не се прифатени од страна на средината во општина Кичево. Од таа причина, родителите на оваа категорија деца не им овозможуваат образование и социјализација. Во училиштата нема соодветни просторни и технички услови за децата со посебни потреби да ја следат наставата.

Во општина Кичево не постои посебна установа за згрижување деца со посебни потреби. Дискриминирачки е родителскиот додаток за трето дете: доколку се роди трето живо дете, а претходното дете е починато, на родителите не им следува додаток за трето дете или, пак, ако при третата бременост се родат близнаци, следува само додаток за трето дете, а не и за четврто. Законот за регулирање на овие случаи не е доволно јасен.

3.4. Лица со посебни потреби

Во општина Кичево лицата со посебни потреби претставуваат ранлива категорија. Средината врши дискриминација на лицата со посебни потреби. Од таа причина, луѓето не ги социјализираат лицата со посебни потреби од своите семејства.

Условите за домување на лицата со посебни потреби се добри.

Претставниците од бизнис-секторот, иако ги користат субвенциите што ги нуди државата за вработување на овие лица, ја злоупотребуваат состојбата на лицата со посебни потреби при нивното вработување, со тоа што ги пријавуваат на минимален личен доход за разлика од останатите вработени, кои се два пати повеќе платени. Исто така, на лицата со посебни потреби не им е целосно намирен стажот. Има случаи кога лицата со посебни потреби работно ги ангажираат на определен период и потоа им го прекинуваат работниот однос. Трудната инспекција не е доволно застапена на терен за да ги констатира и санкционира овие појави.

Лицата со посебни потреби не се ослободени од партиципацијата при користење на здравствените услуги и набавката на лековите, што им го отежнува пристапот до овие услуги.

Социјалната заштита треба да им овозможи на лицата со посебни потреби да ги остваруваат правата на постојана парична помош само врз основа на нивната болест, а да не се бараат дополнителни критериуми. Средствата од паричната помош што е наменета за лицата со посебни потреби не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби

3.5. Роми

Ромите се ранлива категорија во општина Кичево. Во последните години невладиниот сектор многу придонел за подобрување на положбата на Ромите. Кај оваа категорија лица се присутни сиромаштијата и неписменоста. Ромите не им дозволуваат образование на своите деца, родителите одлучуваат дали нивните деца ќе се школуваат и до кој степен. Својата професија им ја пренесуваат на децата и на тој начин сметаат дека не им е потребно образование. Измените во Законот за образование се позитивни за зголемување на образованието кај децата-Роми.

Во општина Кичево има ромски семејства кои живеат во релативно добри услови и семејства кои немаат основни услови за живеење. Ромите кои имаат соодветно образование се вработени и нивната материјална состојба е добра за разлика од Ромите кои се неписмени и образованието е главна причина поради која не можат да засноваат работен однос. Постојат Роми кои немаат извод од Матичната книга на родените, а непоседувањето документација претставува пречка за остварување на правата од областа на здравствената и социјалната заштита.

3.6. Малцинства

Србите се малцинство во општина Кичево. Тие се соочуваат со истите проблеми со кои се соочуваат и останатите граѓани.

В. Општина Чашка

1. Единица на локалната самоуправа - интервјуто е реализирано со Бојанка Мирова, раководител на Одделението за општи и правни работи во Општина Чашка.

1.1. Институционални механизми на социјална заштита во Општина Чашка

Согласно со усвоената систематизација на работни места, администрацијата во Општина Чашка е поделена на пет одделенија. Покрај Одделението за општи и правни работи, постојат одделенија за образование, култура, здравство, социјална заштита, спорт и соработка со здружение на граѓани и фондации. Токму во ова одделение работат двајца соработници, со статус на државен службеник. Нивната надлежност е поделена во однос на сферите на дејствување.

Во рамките на Советот на Општина Чашка, нема постојана комисија за социјална заштита. Постои Комисија за еднакви можности на мажите и жените, која во својот делокруг на работа опфаќа прашања од областа на социјалната заштита, здравството и образованието на жената. Комисијата е составена од пет члена од Советот на Општина Чашка. Сепак, иако според **Статутот на Општина Чашка²⁵ оваа комисија не фигурира како постојана комисија**, сепак, во истиот член е наведено дека Советот може да формира и други постојани и повремени комисиии, чиј состав и делокруг ќе се определат со актот за нивно формирање.

Во однос на нејзиното заседавање, **Комисијата се состанува ад хок**, во зависност од случајот или потребата од решавање одредени прашања од социјалната сфера. Вработените во општинската администрација и претставниците на Советот дискутираат за прашања и проблеми од областа на социјалната заштита.

1.2. Програми и акциони планови од областа на социјалната заштита, вклучувајќи развојни програми за специфични потреби на граѓаните

Во Општина Чашка е донесена **програма за развој на образованието, спортот, културата, здравството и социјалната заштита за периодот 2009-2013 година.** Програмата е подготвена во ноември 2008 година, а е усвоена од страна на Советот на Општината во декември 2008 година.²⁶ Програмата е изработена со поддршка на Канцеларијата за развој на Обединетите нации. Таа е конципирана во пет области, и тоа: образование, спорт, култура, здравствена и социјална заштита. За секоја тематска област е подготвена стратегија, која содржи цели, акции, индикатори и верификатори. За секоја од областите во програмата е направена анализа СВOT (SWOT). За целите на изработка на програмата е **формирано координативно тело**, составено од **локален координатор и граѓанско-експертски тим**. Состојбите се утврдувале врз основа на **анализи, работилници и работни средби**. Најпосле, **планот е ревидиран**

²⁵ Член 53 од Статутот на Општина Чашка, „Службен гласник на Општина Чашка“, бр. 8/2007.

²⁶ Одлука на Советот на Општина Чашка, бр. 07-2030/9 од 26.12.2008 година.

од страна на локалната самоуправа и усвоен од страна на Советот на Општина Чашка.

Иако во програмата се наведени претпоставки за нејзина реализација, како и нејзин мониторинг, сепак, **не постои соодветен акционен план, ниту временска рамка** за следење на имплементацијата на планот. Имплементираните активности ги следат одговорните лица во општинската администрација, односно соработниците за социјална, здравствена заштита, локален економски развој, согласно со што подготвуваат и извештај. Исто така, **секоја тематска област содржи три потпрограмски цели, што во однос на планирањето е релативно малку, имајќи предвид дека периодот на имплементација на програмата е четири години.** Сепак, во периодот 2009-2010 година се реализирани активности од сите тематски области. Од областа на социјалната заштита, имплементирана е следнава активност: отворен е дневен центар за стари лица во населбите Чашка и Богомила (преку Министерството за труд и социјална политика, Центарот за социјална работа – Велес и Општина Чашка).

Во Општината **постои меѓусекторска соработка за креирање планови и предлози** со останатите комисији и одделенија за прашањата од оваа област (на пример, со Комисијата за еднакви можности меѓу мажите и жените и со Комисијата за локален економски развој). Во однос на креирањето на програмите, честопати вработените во државната администрација подготвуваат нацрт околу определени прашања и даваат иницијативи кои подоцна самите советници ги разгледуваат на соодветната комисија.

Општина Чашка **никогаш нема донесено, ниту предложено развојни програми за специфичните потреби на граѓаните** кои живеат на нејзина територија.

1.3. Механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално и на национално ниво и соработка меѓу релевантните институции од областа на социјалната заштита и граѓанските организации

Во Општина Чашка, сите акти што се донесуваат на Советот се објавуваат во службен гласник, на веб-страница, а по секоја одржана седница извештаите од неа се прикажуваат на огласна табла.

Исто така, кога треба **да се носи буџет, генерален план или статут на месните заедници**, пред граѓаните се прават презентации. Општината организира консултации со граѓани пет пати годишно во просториите на Општината, како и со претседателите на месните заедници, за да ги извести за определени прашања. Пример за ова е иницијативата од локалната власт за известување на граѓаните за стапување во сила на Законот за легализација на диви градби од 01.01.2011 година. Општината организира собир со граѓани, со цел да ги извести за подготвувањето на потребните документи. Целата иницијатива се одвивала преку месните заедници и нивните претседатели.

Уште една ваква транспарентна надворешна иницијатива е реализирана во однос на изградба на пат за селото Мокрени. Донаторот, кој вложил 400.000 евра, побарал состанок со сите 42 населени места во општина Чашка, односно со нивните месни заедници, а во прилог побарале и записници за одржани состаноци, со листа на учесници.

Општината, исто така, организира индивидуални средби со граѓани, им предлага иницијативи и проблеми што смета дека се најзастапени во општината, за кои подоцна граѓаните треба да се изјаснат.

Соработката се одвива најчесто со претседателите на месните заедници или со невладините организации. На територијата на Чашка, иако има 42 населени места, месни заедници постојат само во 35 места. Од **областа на социјалната заштита и вклученост досега се иницирале одреден број иницијативи**. Еклатантен пример претставува иницијативата на Општината, поведена пред пет месеци **за отворање прифатилиште (дневен центар) за деца со посебни потреби во училиштето во Чашка**.

Имено, на територијата на оваа општина постојат 20 деца со посебни потреби. За остварување на оваа цел, Општината контактирала со директорката на основното училиште, со директорката на училиштето за деца со посебни потреби од Велес, со МТСП за да се договорат сите фактори за начинот на инвестирање во ова прифатилиште. Просториите за оваа намена би ги обезбедила Општината, додека МТСП би обезбедило соодветен стручен кадар и опрема на просториите.

Министерството за труд и социјална политика се обврзало дека во буџетот за 2011 година ќе предвиди пари за овој дневен центар за деца со посебни потреби.

Сепак, освен овие нормативно пропишани форми на дејствување и давање информации, **не постои соодветен механизам за консултации или учество на сиромашните и на ранливите групи во оваа општина. Граѓанска иницијатива, подразбрана според нормативните правила²⁷, досега е поведена** само за отворање на дневниот центар за стари лица во населеното место Богомила. Комуникацијата во оваа насока се одвива најмногу преку поднесување барања за помош од самите граѓани - дневно има по две-три барања за лекови, дрва и слично.

Со центрите за социјална работа **постои голема соработка**. Сепак, **не постојат утврдени механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално ниво**.

1.4. Механизми за идентификација на сиромашните и на ранливите групи

Во Општина Чашка **не постојат соодветни утврдени механизми за процена на потребите на сиромашните и на ранливите групи**. Иако постојат информации за прашањата поврзани со социјалната заштита, преку барање податоци на годишно ниво од Центарот за социјална работа – Велес, сепак, **не постои база на податоци за прашањата поврзани со социјалната заштита и вклученост**. Податоците за списокот на лицата кои примаат социјална помош се добиваат исклучиво од Центарот за социјална работа. Комуникацијата во оваа насока се одвива само доколку постои барање од страна на граѓани за обезбедување помош или консултација. Граѓаните кои имаат определен проблем се обраќаат со барање до Советот и до градоначалникот.

²⁷ Граѓаните непосредно учествуваат во одлучувањето за прашања од локално значење преку граѓанска иницијатива, собири на граѓани и референдум, на начин и постапка утврдени со закон, член 25 од Законот за локална самоуправа, „Службен весник на РМ“ бр. 5/2002.

1.5. Обезбедување на социјалните услуги од единиците на локалната самоуправа

Општина Чашка издвојува финансиски средства за социјална заштита од буџетската ставка за тековни резерви. Според годишниот извештај на Општина Чашка за 2009 година, од вкупно планираните **средства за тековни резерви, каде што спаѓаат и социјалните услуги, по потпрограма АО – Совет на Општина, ставка 413 – тековни резерви** (разновидни расходи) во износ од 180.000 денари, **за 2009 година се потрошени вкупно 180.000 денари**²⁸. Имено, овие финансиски средства се реализирани во периодот од 8.4.2009 до 11.12.2009 година, и тоа претежно за лекување болно дете, за тешка финансиска и социјална помош, за еднократна финансиска помош и за традиционалната манифестација „Бистрички денови“.

Потоа, од вкупно планираните средства за тековни резерви **по потпрограма ДО – градоначалник, ставка 413 – тековни резерви** (разновидни расходи) во износ од 150.000 денари, **за 2009 година вкупно се потрошени 134.464 денари**. Овие средства претежно се наменети за смрт на родител или член на потесно семејство и две ставки како испратнина за заминување во пензија.

Вкупниот реализиран буџет од ставката тековни резерви за 2009 година на Општина Чашка изнесува **314.464 денари**.

Исто така, Општината пред 10 години дала на користење објект кој моментално се користи како **Клуб за стари лица**. Општината отворила уште еден ваков клуб во населеното место **Богомила**.

Во соработка со централната власт, односно со Министерството за труд и социјална политика, се обезбедува услугата **народна кујна**, за чија цел Министерството за труд и социјална политика месечно издвојува 280.000 денари. Притоа, **90 лица кои примаат социјална помош добиваат топол оброк**, кој се подготвува во училиштето.

Во болницата за белодробни заболувања „Јасеново“ треба да се отвори одделение за геријатрија. Оваа активност се одвива повторно во соработка со Центарот за социјална работа - Велес. Со нив, Општината, исто така, организира заеднички екскурзии за деца, возрасни, пензионери и посета на излетнички места.

1.6. Унапредување на состојбата на социјално загрозените лица

Законот за социјална заштита²⁹ предвидува дека за остварување на правото на социјална парична помош секоја единица на локалната самоуправа има можност работно да ангажира способни корисници за извршување сезонски и повремени работи од јавен интерес. Општина Чашка преку проектот на Владата, преку активните мерки за вработување, во 2009 година ангажирала 38 приматели на социјална помош за извршување работи од комунален интерес во временски период од шест месеци. Ова се однесува само за 2009 година.

Сепак, **Општината не поседува стратегиски план за унапредување на состојбата на социјално загрозените лица**. Активностите се сведуваат на

²⁸ Годишен извештај на Општина Чашка за 2009 година, стр. 14.

²⁹ Член 55 од Законот за социјална заштита, „Службен весник на РМ“ бр. 79/2009.

краткотрајни проекти/активности, од кои не се гледаат соодветни резултати на среден и на долг рок.

1.7. Капитални инвестиции и инфраструктура во областа на социјалната заштита

Општина Чашка стапи во втората фаза на децентрализација, односно фискална децентрализација, во 2009 година. Како таква, Општината, покрај поседување на сопственоста на објектите што ги наследила при процесот на децентрализација или ги изградила, има задача и да ги финансира, да инвестира во нив и да ги одржува.³⁰ Во таа насока, Општина Чашка во областа на социјалната заштита, инфраструктурно, **отворила дневен центар за стари лица во Чашка и во Богомила.**

Општината, **покрај дневниот центар за стари лица, преговарала за отворање дневен центар за лица со посебни потреби.** Општината пред неколку месеци отворила **мултиетнички центар за млади лица.** Овој центар е опремен со компјутер, а има обезбедено и Интернет.

2. Центар за социјална работа – Велес

Центарот за социјална работа – Велес (во понатамошниот текст ЦСР) опслужува три општини, односно од 60.000 до 70.000 граѓани. Во две рурални општини ЦСР Велес има две истурени единици.

– Интервју реализирано со Нада Трајкова, директор на Центарот за социјална работа - Велес.

2.1. Идентификација на сиромашните и на ранливите групи

ЦСР во Општина Велес нема посебно утврдени постапки со кои би ги идентификувале сиромашните и ранливите групи. Состојбата во однос на ова прашање е идентична како и во останатите општини. Состојбите презентирани подолу се однесуваат на општина Чашка, чии граѓани се опслужуваат од страна на ЦСР - Велес.

Најзастапени ранливи групи на територијата на општина Чашка, според податоците на ЦСР – Велес, се старите лица и лицата со посебни потреби. Помалку се застапени жените-жртви на семејно насилство и децата како ранлива категорија. Лицата со посебни потреби се една од најзастапените ранливи групи во оваа општина. Поради тоа, постои иницијатива за отворање дневен центар. Моментално, дел од овие лица посетуваат специјално училиште. Старите лица како ранлива категорија претежно се населени и застапени во Чашка и во Богомила, поради што се отворени два дневни центра за овие лица во оваа општина.

2.2. Услуги и пристап до услугите на Центарот за социјална работа

ЦСР - Велес ги нуди сите услуги согласно со законите за социјална заштита и за семејство, како и статутот на оваа установа.

Бројот на корисници на парична помош во општината Велес изнесува 1.200, односно 150 корисници на социјален работник (8). Недостатоците со кои се соочуваат клиентите се неовозможување дискреција при интервјуата за сите

³⁰ Член 22 од Законот за локална самоуправа, „Службен весник на РМ“ бр. 5/2002.

категории корисници и обемната документација за секој вид социјална заштита. Исто така, граѓаните во оваа општина се соочуваат со проблемот на партиципирање одредени средства за вадење на потребната документација. Мрежното поврзување на институциите, кое ќе овозможи размена на потребните информации, сè уште не е во функција. Средствата од сите форми на социјална заштита не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби на лицата кои ги користат овие видови заштита во оваа општина. Еднократната парична помош моментално не се доделува од страна на ЦСР – Велес поради недостаток на финансиски средства од МТСП. Во минатото оваа парична помош се доделувала нередовно, односно се доделува еднаш на три месеци.

Во општина Велес има три народни кујни. Едната е лоцирана во општина Велес со капацитет од 100 топли оброци; втората е лоцирана во Чашка и е со капацитет од 60 топли оброци и третата е лоцирана во Богомила, а нејзиниот капацитет е 30 топли оброци. Од ова може да заклучи дека во општина Чашка има две народни кујни. Најчести корисници на народните кујни се корисниците на постојана парична помош, неѓа од туѓо лице и дел од корисниците на социјална парична помош (најзагрозените). Според изјавата на претставничката на ЦСР, оваа бројка во почетокот на проектот била пониска, а сега е зголемена. Сепак, и покрај зголемената потреба, само дел од корисниците можат да ја користат оваа услуга. Основна причина за ограничувањето се недоволните финансиски средства кои ги обезбедува Министерството за труд и социјална политика. Поради овие ограничувања, ЦСР – Велес се обидува да ја обезбеди оваа услуга за повеќе корисници. *„Гледаме да нема револт меѓу корисниците со тоа што ги менуваме секоја година. Му се дава шанса и на друг“, изјави претставничката на ЦСР.*

Моментално потребите на лицата со посебни потреби се задоволени во општина Велес, која има еден дневен центар за лица со посебни потреби и уште еден дневен центар за стари лица. За лицата со посебни потреби дневниот центар е од големо значење за нивната социјализација. Во дневниот центар се прифаќаат лица со умерена и со тешка ретардација. Капацитетот на дневниот центар за лица со посебни потреби е 24 лица, а моментално оваа услуга ја користат 20 лица. Услугата подразбира и обезбеден превоз и топол оброк за корисниците. За потребите на лицата со посебни потреби на општина Чашка е увидена потребата од отворање дневен центар и веќе постои иницијатива за негово отворање.

Во општина Чашка има два дневни центри: во Чашка со капацитет од 120 лица и во Богомила со капацитет од 105 лица. Услугата што им се дава моментално на овие лица се состои од дневен клуб, преку кој се овозможува социјализација, дружење, забава за старите лица. За најзагрозените има можност за перење на облеката. Се обезбедува и топол оброк за најзагрозените, кој се доставува од народната кујна која, исто така, е лоцирана во општина Чашка.

ЦСР – Велес има две истурени единици (општина Чашка и општина Градско) наменети за доделување парична помош. Во општина Чашка, истурената единица, всушност, е сместена во дневниот центар - клубот за стари лица. Односно, истурената единица е назначување на еден социјален работник еднаш во месецот (датумот го утврдува ЦСР - Велес) да прима клиенти кои треба да го потврдат статусот на невработеност.

Од аспект на условите за работа со клиентите, во ЦСР - Велес чекалиците за клиенти не се адаптирани за седење.

Според ЦСР – Велес, за соодветно задоволување на потребите на граѓаните потребно е да се олесни административната работа, односно сметаат дека услугите за парични давања треба да ги врши Агенцијата за вработување, како што функционираше тоа некогаш. На тој начин, на клиентите ќе им се помогне да не мора два пати месечно да го потврдуваат статусот на невработени (сега тие мора да го потврдат во ЦСР и во Агенцијата за вработување). Исто така, сметаат дека доколку им се стават на располагање теренски возила, средства за бензин, техничка опрема, стручен кадар, тие би биле во можност соодветно да ги задоволат потребите на граѓаните. Во однос на специјализиран вид услуги што недостасуваат во нивната општина, сметаат дека има потреба од отворање засолниште за жртви на семејно насилство и засолниште за лица-бездомници.

2.3. Превенција и поддршка на сиромашните и на ранливите групи

ЦСР - Велес нема услови за реализирање на превентивната работа поради недоволен број стручен кадар. При непосредните увиди во руралните средини, граѓаните им се обраќаат на стручните работници за совет и на тој начин овој центар делумно ја врши превентивната дејност.

ЦСР – Велес не ги информира граѓаните за нивните права од областа на социјалната заштита и семејство поради немање можности. Вообичаено, граѓаните ги информираат преку медиумите кога ги запознаваат со настанатите законски промени. Во тековната година реализирале само една работилница со Здружението на родители на деца со церебрална парализа за правата на лица со посебни потреби.

Покрај неможноста за соодветно информирање и запознавање на граѓаните со нивните права, евидентно е отсуството на соодветен пристап за информирање и запознавање на сиромашните и на ранливите категории. Претставничката на ЦСР - Велес упати на можноста граѓаните да ја користат веб-страницата на МТСП, на која се објавени сите закони за да се информираат за сите права од оваа проблематика.

2.4. Консултации и учество на сиромашните и на ранливите групи

ЦСР - Велес нема програма и утврдени механизми за консултација со граѓаните на општина Велес. *„Од нашите корисници добиваме информации за нивните потреби, но, сепак, треба да се земе предвид кои се нашите можности“, изјава на претставничката на ЦСР.*

2.5. Соработка на Центарот за социјална работа со локалната самоуправа

Центарот за социјална работа - Велес има добра соработка со локалната самоуправа на оваа општина. За семејствата што се под социјален ризик и за погодените од елементарни непогоди Општината обезбедува еднаквата парична помош. Секоја година Центарот добива донација од Општината за училиштен прибор, која е наменета за децата без родители и родителска грижа. Оваа година локалната самоуправа прв пат издвоила средства за жртвите на семејно насилство. Во 2009 година, преку проект на Агенцијата за вработување и локалната самоуправа, до ЦСР - Велес било доставено барање за список на корисници на социјална парична помош. На тој начин биле работно ангажирани корисниците на социјална парична помош во времетраење од шест месеци за уредување на градот. По истекот на

работното ангажирање, како и во останатите општини, се активира доделувањето на паричната помош од страна на ЦСР. Од проектот за вработување на жртвите на семејно насилство се вработиле пет самохрани мајки, додека од децата без родители и родителска грижа немало вработување.

ЦСР - Велес соработува со Министерството за труд и социјална политика. Буџетските средства што се предвидени за работење на Центарот за социјална работа не се доволни. ЦСР - Велес соработува и со Агенцијата за вработување. Секој месец ЦСР доставува список на корисници на услугите од социјалната заштита до оваа агенција и добива повратна информација за промена во работниот статус на корисниците.

ЦСР - Велес досега соработувал со граѓански организации, како што се Здружението на родители за грижа за здраво поколение и здруженијата на заболени од церебрална парализа.

ЦСР - Велес нема директна соработка со приватниот бизнис-сектор. Единствено досега приватна фабрика, која има заштитна работилница за лица со посебни потреби, се обратила до ЦСР за доставување список за оваа категорија лица, преку Агенцијата за вработување

3. Наоди од спроведени фокус-групи

Состојбата на ранливите групи во општина Чашка беше утврдена преку дискусија со две фокус-групи. Во едната група беа застапени жени од македонска, албанска и од турска националност. Другата група беше составена од мажи од истите националности како во женската група.

3.1. Стари лица

Старите лица се ранлива категорија во општина Чашка. Тие се наоѓаат во неповолна материјална положба, бидејќи не можат да си ги задоволат основните егзистенцијални потреби со примањата од пензијата. Поради тоа, од страна на Општината се отворени два дневни центри, од кои едниот е лоциран во Богомила, а другиот во Чашка. Исто така, функционираат и две народни кујни и обезбедуваат топол оброк за оваа категорија лица. Старите лица имаат релативно добри услови на живеење.

Во општина Чашка мал е бројот на здравствени установи каде што граѓаните можат да ги користат здравствените услуги. Оваа состојба дополнително ја отежнува здравствената состојба кај старите лица и тие дополнително се изложени на трошоци за користење на услугите од здравствената заштита. Поради оддалеченоста од градот Велес, брзата помош подоцна интервенира. За остварување на правата од социјалната заштита, старите лица треба да ги исполнат законските услови, што може да претставува пречка за остварување на тие права. Доколку еден од условите не е исполнет, старите лица не можат да ги остварат правата од социјалната заштита.

3.2. Жени

Во општина Чашка кај жените-Албанки беше истакнат проблемот со ниското образование. Тие не го завршуваат ни основното образование, а многу мал процент продолжуваат со средно образованието. Сиромаштијата е една од причините поради кои женските деца од албанска националност не се

школуваат. Се забележува дека традиционалните вредности се многу застапени кај албанското население, што дополнително ја отежнува положбата на албанската жена. Со измените на Законот за задолжително образование нема голем напредок, зашто казните се наплатуваат, а женските деца од албанска националност и понатаму остануваат без образование.

Родителите од албанска националност ги иницираат договорените бракови за женските деца, при што девојките немаат право на избор. Условите за живеење на жените во општина Чашка се релативно добри.

Жените над 35 години се дискриминирани на пазарот на трудот. Невработеноста е на многу високо ниво. Во текстилните фабрики постои злоупотреба на работната сила, зашто жените се минимално платени и немаат утврдено работно време.

Покрај фактот што жените се запознаени со своите права од здравствената заштита, не ги користат доволно здравствените услуги. Поради невработеноста и нерешеното станбено прашање, жените се зависни од своите сопрузи и затоа не го пријавуваат семејното насилство. Кога државата би им ја обезбедила таа сигурност, драстично би се намалил процентот на семејното насилство.

3.3. Деца

На женските деца од албанска националност не им се обезбедува образование. Како причини се наведени сиромаштијата и традиционалните патријархални вредности.

Државата не обезбедува вработување и не го решава станбеното прашање на сите деца без родители и родителска грижа. Децата не можат да ги остварат правата што им следуваат согласно со Законот за детска заштита поради поставените услови. Со тоа се ограничува бројот на деца кои можат да ги користат правата од Законот за заштита на децата.

Средствата од паричната помош не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби на децата.

Во општина Чашка нема специјализирано училиште за деца со посебни потреби. Поради тоа, овие деца треба да одат во специјализираните училишта во градот Велес, каде што се обезбедуваат соодветни услови за децата со посебни потреби за следење на наставата.

3.4. Лица со посебни потреби

Во општина Чашка се застапени лицата со посебни потреби како ранлива категорија. Евидентирани се вкупно 29 лица со посебни потреби. За таа цел, Општината, во соработка со Министерството за труд и социјална политика и со Центарот за социјална работа – Велес, иницира отворање дневен центар за оваа категорија лица. Лицата со посебни потреби се дискриминирани од страна на средината во која живеат.

За лицата со посебни потреби не се обезбедени добри услови за живеење. Приватниот бизнис-сектор им дава помал личен доход на лицата со посебни потреби во споредба со другите вработени и не им се обезбедуваат соодветни услови за работа според нивните потреби.

За остварување на правата од социјалната заштита, лицата со посебни потреби се ограничени со условите во смисла на висината на приходите и другите услови кои законски треба да ги исполнуваат, а претставуваат пречка за остварување на овие права. Средствата од социјалната парична помош не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби на оваа категорија лица.

3.5. Роми

Во општина Чашка не е застапено население од ромската етничка припадност.

3.6. Малцинства

Како малцинство во општина Чашка се застапени Бошњациите, Турците и Србите. Тие се соочуваат со истите проблеми како и останатите граѓани на општина Чашка. Во најголем дел како проблеми се среќаваат невработеноста, проблемите со превозот и неинформираноста од сите сфери на социјалните случувања.

Г. Општина Радовиш

1. Единица на локалната самоуправа - интервјуто е реализирано со Оливера Дудулова, раководител на Секторот за нормативно правни, општи и јавни работи во Општина Радовиш.

1.1. Институционални механизми на социјална заштита во Општина Радовиш

Во Општина Радовиш постои Сектор за нормативно правни, општи и јавни работи. Во овој сектор, вработените кои работат во својство на државни службеници ги елаборираат и прашањата за здравствената, социјалната, детската заштита, образованието, спортот и културата во општината. Сепак, **нема посебно вработено лице за социјална заштита**. Активностите што се однесуваат на оваа проблематика се елаборираат од страна на Одделението за локален економски развој во корелација со раководителот на Секторот за нормативно правни, општи и јавни работи во Општина Радовиш.

Во рамките на Советот на Општина Радовиш, постои постојана комисија за здравство и социјална заштита. Комисијата е составена од пет члена од Советот на Општина Радовиш. Во однос на нејзиното заседавање, Комисијата се состанува во зависност од случајот или потребата од решавање одредени прашања. Доколку има точка на дневен ред на седницата на Советот, Комисијата задолжително се состанува. Интересно за оваа комисија е тоа што, иако нејзините членови се советници во Советот на Општината, сепак, таа е составена од компетентни лица, и тоа лекар, социјален работник, професор по македонски јазик и лице кое претставува етничка заедница што живее на територијата на оваа општина. Исто така, доколку постои барање на граѓани од одредено поле, на пример детска заштита, се повикуваат и надворешни лица, на пример, директор на детска градинка и сл.

1.2. Програми и акциони планови од областа на социјалната заштита, вклучувајќи развојни програми за специфични потреби на граѓаните

Во Општина Радовиш **не постои програма за работа за социјална заштита на постојаната комисија за здравство и социјална заштита**. Ваква програма **досега не е воопшто донесена**. Во Општина Радовиш **не постои ни соодветен акционен план за социјална заштита**. **Единствено во 2007 година** е донесен едногодишен акционен план за социјална заштита. Оттогаш, сè уште не е донесен повеќегодишен акционен план.

Во Општината **постои меѓусекторска соработка за креирање планови и предлози** со останатите комисии и сектори за прашањата од оваа област (на пример, со Комисијата за еднакви можности меѓу мажите и жените, Одделението за локален економски развој при Општина Радовиш), бидејќи ова одделение ги елаборира прашањата од областа на социјалната заштита и локалниот развој. Исто така, и Комисијата за здравство и социјална заштита соработува со Комисијата за еднакви можности. Двајца членови од Комисијата за здравство и социјална заштита се членови на Комисијата за

еднакви можности. Во однос на креирањето на стратегиите и локалните планови, постои мултисекторска соработка, не само со комисиите на Советот туку и со граѓанските организации, училишта, здравствени установи и сл.

Општина Радовиш **никогаш нема донесено, ниту предложено развојни програми за специфичните потреби на граѓаните** кои живеат на нејзина територија.

Сепак, во Општината **постои заедничка Стратегија за локален развој на микрорегионот Радовиш и Конче** за периодот 2007-2011 и **Стратегија за развој на образованието** за 2009-2020 година. За Стратегијата за развој на образованието сè уште не е донесен акционен план. Имено, иако во неа има мониторинг-план, сепак, неговите одредби не се спроведуваат согласно со планираното.

1.3. Механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално и на национално ниво и соработка меѓу релевантните институции од областа на социјалната заштита и граѓанските организации

Во Општина Радовиш, информациите се пласираат на веб-страница, а сите одлуки на Советот на Општината се објавуваат во службено гласило. Службеното гласило се депонира и во Народната библиотека, но според интервјуираната претставничка на Општината, граѓаните не покажуваат посебен интерес за добивање на информациите што се објавуваат во него. Соработката се одвива најчесто со претседателите на месните, односно урбаните заедници или на невладините организации. Сепак, освен овие нормативно пропишани форми на дејствување и давање информации, **не постои соодветен механизам за консултации или учество на сиромашните и на ранливите групи во оваа општина.**

Од **областа на социјалната заштита и вклученост, досега имало соработка со** Здружението на лица со интелектуална попреченост „Порака“, на кое Општината во 2006 година требало да му обезбеди простор во градинката, бидејќи тогаш имало слободно место, но бидејќи бројот на децата што посетуваат градинка е зголемен, Општината му дала на користење друг простор на ова здружение. Сепак, **граѓанска иницијатива, подразбрана според нормативните правила, досега не е поведена** за овој вид прашања. Иницијативата за соработка се однесува само доколку невладините организации се обратат до Општината. Комуникацијата со граѓаните, пак, се одвива директно, преку обраќање на граѓани на кои им е потребна помош при подготвување документи, на лица на кои им е потребна еднократна парична помош и сл.

Општина Радовиш **соработува со Центарот за социјална работа** кога има потреба, особено во добивањето податоци. Покрај од Центарот за социјална работа, Општината добива податоци и од здравствениот дом, бидејќи при креирање одредени локални планови, Општината ги добива податоците токму од нив. Сепак, **не постојат утврдени механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално ниво.** Соработката се формализира само доколку Општината изготвува планови каде што вклучува релевантни институции и актери од локално ниво.

1.4. Механизми за идентификација на сиромашните и на ранливите групи

Во Општина Радовиш **не се прави процена на потребите на сиромашните и на ранливите групи.** Општина Радовиш, според интервјуираната претставничка, е собирач на информации согласно со барањата на граѓаните, за кои подоцна Општината издвојува средства, односно приоритети за планирање акции. Кога се реализира општинскиот буџет, ако во претходната буџетска година се буџетирале финансиски средства во одредена висина што била надмината, тогаш оваа сума за следната буџетска година се зголемува. Таа сума најчесто се дава за еднократна парична помош, здравствени проблеми на граѓаните и сл. **Не постои база на податоци за прашањата поврзани со социјалната заштита и вклученост.** Не постои ни класифицирање на податоците според категории ниту, пак, според целни групи. Воопшто, **нема никаков механизам за идентификување на сиромашните и на ранливите групи.** Податоците за списокот на лицата кои примаат социјална помош се добиваат исклучиво од Центарот за социјална работа. Комуникацијата во оваа насока се одвива само доколку постои барање од страна на граѓани за обезбедување помош или консултација. Граѓаните кои имаат определен проблем се обраќаат со барање до Советот и до градоначалникот. Оттука, **самата општина нема формално утврден механизам за процена на потребите на сиромашните и на ранливите групи.**

1.5. Обезбедување на социјалните услуги од единиците на локалната самоуправа и реализирани проектни/програмски активности од областа на социјалната заштита и вклученост

Општина Радовиш издвојува финансиски средства за социјални дејности од буџетската ставка за тековни резерви. За 2010 се издвоени финансиски средства во износ од близу 200.000 денари. Овој износ финансиски средства е речиси идентичен со 2009 година, кога од општинскиот буџет се издвоиле 191.500 денари. Во проценти, оваа бројка изнесува 0,23 % од вкупниот општински буџет.

Општината досега аплицирала за проекти во областа на социјалната заштита и вклученост. Преку проектот КАРДС именуван како „Поддршка на политиката за вработување - III фаза“ се зајакнале капацитетите на релевантните институции ефективно да ги имплементираат, мониторираат и евалуираат целите поставени во Националната стратегија за вработување 2010 и Националниот акционен план за вработување 2006-2008. За таа цел е подготвен и **Локален акционен план за вработување** за општина Радовиш.

Во општина Радовиш е отворен и сè уште активно работи дневен центар за лица над 18 години со умерени и тешки пречки во интелектуалниот развој, во соработка со Здружението на граѓани, Регионален Центар за Правата на лицата со Инвалидитет, РЦПЛИП „Порака“ - Скопје. Овој центар го посетуваат од 10 до 15 корисници. Општина Радовиш отстапила општински простор за користење за целите на дневниот центар.

Во соработка со Министерството за труд и социјална политика, во тек е проектот „Народна кујна“. Општината преку Центарот за социјална работа добива список на приматели на социјална помош и обезбедува простории во кои се приготвува храната. **Услугата на народната кујна ја користат 63 граѓани.**

Преку Програмата за развој на Обединетите нации се имплементирал проектот ЕМИ 2 - за волонтерска практика и вработување млади невработени лица со високо образование. Сепак, **ефектите од ваквите проекти се краткотрајни** и не се знае дали овие млади луѓе воопшто се вработиле и дали Општината понатаму вложувала во слични вакви мерки.

Во 2009 година, се одвивал проект за пристапни рампи пред сите релевантни институции, со цел да им се олесни пристапот на лицата со хендикеп.

Најпосле, преку ГЕФ, Општината остварила проект за енергетска ефикасност, со кој во трите објекти на градинките се смениле вратите и прозорците за заштеда на електрична енергија и подобро осветлување. Со дел од средствата од овој проект, на булеварот во општина Радовиш се менува осветлувањето, со цел тој да стане енергетски ефикасен, што ќе помогне во заштедата на електрична енергија.

1.6. Унапредување на состојбата на социјално загрозените лица

Во општина Радовиш, согласно со владината политика за активни политики на пазарот на трудот, се реализирани низа проекти според оваа национална програма.

Во таа насока, во периодот 2008-2009 година, 14 лица биле дел од проектот за поддршка за вработување и започнување бизнис. Целни групи на оваа мерка биле невработените лица од неразвиените подрачја, долгорочно невработените, корисниците на паричен надоместок и младите лица.

Во однос на извршувањето јавни работи во единиците на локалната самоуправа, долгорочно невработените лица и лицата кои користат социјална помош добиле финансиска поддршка од 6.000 денари, платен превоз, храна и осигурување во случај на несреќа во период од шест месеци. Бројот на лицата кои вршеле јавни работи од комунален карактер за 2008 година изнесувал 45, додека во 2009 година бројката е речиси двојно зголемена, односно изнесува 100 ангажирани лица за вршење јавни работи. Во 2010 година **не е опфатено ни едно лице со ваквата мерка.**

Во периодот 2007-2009 година преку Агенцијата за вработување и Центарот за вработување во Радовиш е субвенционирано вработувањето на инвалидни лица. Субвенциите за вработување самохрани родители и деца без родители изнесувале 11.200 денари месечно за период од шест месеци, со обврска работодавецот да ги задржи за период од најмалку 18 месеци. **Сепак, ефектите од ваквата мерка остануваат непознати, бидејќи не е позната точната бројка на лица кои останале вработени и дали воопшто останале вработени.**

На територијата на општина Радовиш биле ангажирани осум невработени лица од најнеразвиените региони за извршување градежни работи. Со оваа мерка се обезбедил надомест за извршената работа во висина од 5.100 денари, персонален данок и надомест за храна и превоз во износ од 3.200 денари месечно за период од шест месеци.

Со мерката за обуки и совети за нови квалификации, контакти со работодавци, подобрување на знаењето и вештините и обуки за компјутер се поддржала обука на невработени лица, со обврска работодавецот да ги вработи лицата кои успешно ќе ја завршат обуката. Поддршката се состоела од давање месечни финансиски средства во износ од 2.000 денари за

работодавецот и 4.000 денари за невработеното лице во период од три месеци. Центарот за вработување во Радовиш редовно вршел вакви обуки за компјутерска писменост и англиски јазик.

Сепак, **Општината не поседува стратегиски план за унапредување на состојбата на социјално загрозените лица.** Активностите се сведуваат на краткотрајни проекти од кои не се гледаат соодветни резултати на среден и на долг рок.

1.7. Капитални инвестиции и инфраструктура во областа на социјалната заштита

Општина Радовиш стапи во втората фаза на децентрализација, односно фискална децентрализација, во 2005 година. Во таа насока, Општина Радовиш, во областа на социјалната заштита, односно во установата за предучилишна возраст во периодот 2005-2010 година има вложено помеѓу 4.500.000 до 5.000.000 денари сопствено општинско учество во инфраструктура.

Општината инвестирала оградување на една од трите градинки преку изградба на ограден ѕид, јавно осветлување, фекална и атмосферска канализација.

Во Основното училиште „Никола Карев“ Општината дала финансиски придонес за атмосферска канализација и покривна конструкција.

За реконструкција на покривната површина во средно училиште, Општината инвестирала 1.000.000 денари.

Општината **има пензионерски дом**, во кој се сместуваат лица со мали примања или лица кои се социјални случаи. **Општината нема дом за стари лица.**

Општината **има дневен центар за лица со посебни потреби.** Општината **нема паралелка за деца со посебни потреби.** Овие деца се школуваат во Струмица. Исто така, децата со интелектуална попреченост посетуваат училиште во Струмица.

2. Центар за социјална работа – Радовиш

Центарот за социјална работа – Радовиш (во понатамошниот текст ЦСР) опслужува две општини, со окулу 32.000 граѓани.

– Интервјуто е реализирано со Павлинка Патрушева, социјален работник во Центарот за социјална работа - Радовиш.

2.1. Идентификација на сиромашните и на ранливите групи

За состојбата на сиромашните и на ранливите групи на општина Радовиш, претставничката ги користеше податоците од евиденцијата на ЦСР. Како најзастапена ранлива категорија се **Ромите**. Тие процентуално се најзастапени корисници на социјалната парична помош. Од страна на претставничката на ЦСР беше истакнато дека во последните години многу често се случува Ромите да се декларираат како Турци. Уочлива е разликата меѓу турското население, кое е застапено во руралните средини, и Ромите кои се декларираат како Турци и го зборуваат турскиот јазик.

Децата најчесто се јавуваат како ранлива категорија при бракоразводите, додека многу поретко има случаи на деца без родители и родителска грижа.

Како ранлива категорија, **жените** се јавуваат како самохрани мајки, кориснички на социјална парична помош или постојана парична помош.

Малцинствата се застапени како корисници на сите парични давања.

Во многу мал процент се јавуваат **лицата со посебни потреби**, кои ги користат правата согласно со Законот за социјална заштита.

Старите лица не се многу застапени, но во ЦСР најчесто се јавуваат како корисници на постојана парична помош врз основа на старост.

ЦСР - Радовиш нема посебно утврдени постапки или механизми за идентификување на сиромашните и на ранливите групи. Идентификацијата ја утврдуваат индивидуално по пријава на случај. Состојбата во однос на ова прашање се повторува и е идентична како и во останатите општини.

2.2. Услуги и пристап до услугите на Центарот за социјална работа

ЦСР – Радовиш ги нуди услугите согласно со Законот за социјална заштита и со Законот за семејство.

Во ЦСР бројот на носители (корисници) на социјална парична помош изнесува 900. За паричните давачки се одговорни тројца социјални работници и уште еден социјален работник ја води стручната работа од останатите категории. Во постапката за остварување одредено право од областа на социјалната заштита приходите се ограничени, а тоа претставува голем проблем за сиромашните и за ранливите групи да можат да си ги остварат правата што им следуваат со закон. Клиентите се чувствуваат дискриминирани во тој поглед. Претставничката на ЦСР, Петрушева, даде изјава со став дека мора да има ограничување на приходите во едно семејство: *„Мора да има ограниченост, инаку ние не би знаеле како да работиме“*. Паричните давачки за лицата со делумна или со целосна работна неспособност треба да бидат без ограничувања и дополнителни услови. Средствата од паричните давачки не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби на корисниците.

Во општина Радовиш има еден дневен центар за стари лица и една народна кујна. Бројот на корисници на услугата од народната кујна е ограничен и изнесува 80 топли оброци. Оваа услуга можат да ја користат само одреден број најзагрозени лица.

Како и во другите ЦСР, и овде се повторува проблемот со обезбедување документација. Клиентите дополнително се соочуваат со тешкотии за личните карти. Од Министерството за внатрешни работи постапката за нова лична карта ја закажуваат за подолг временски период. Без овој документ за лична идентификација, клиентот не може да поднесе барање во ЦСР. За дел од документите, клиентите партиципираат со одредена сума, што дополнително ја отежнува нивната финансиска состојба. За олеснување на постапката за обезбедување на потребната документација, потребно е мрежно поврзување со сите институции.

ЦСР – Радовиш не располага со соодветен простор за работа и прием на странки. Стручните лица се соочуваат со проблеми при обезбедување дискреција поради недостиг на канцелариски простор. ЦСР има потреба од вработување стручен и технички персонал. Особено е значајно да се спомене дека во ЦСР нема вработено лице за одржување на хигиената во објектот. Потребно е да се воведат подобри услови за опслужување на граѓаните, како што се шалтерски систем и теренско возило што ќе им биде достапно во секое време. Во однос на паричните давачки, потребно е да се зголемат, а износот на социјалната парична помош да биде фиксен за целиот период на користење. Од специјализираните услуги, во општина Радовиш неопходно е отворање засолниште за жени-жртви на семејно насилство и дневни центри за сите категории лица. ЦСР - Радовиш нема истурени единици во руралните општини.

2.3. Превенција и поддршка на сиромашните и на ранливите групи

ЦСР – Радовиш нема услови да ја спроведува социјалната превенција. Како причина е наведен недостатокот на стручен кадар. Превенцијата се практикува на индивидуални случаи според потребите на клиентот во рамките на ЦСР или при непосреден увид.

ЦСР – Радовиш нема посебно утврдени механизми и постапки за заштита и поддршка на сиромашните и на ранливите групи.

Граѓаните на општина Радовиш се известуваат за своите права од областа на социјалната заштита и за Законот за семејство преку брошури и при директно обраќање во ЦСР.

2.4. Консултации и учество на сиромашните и на ранливите групи

ЦСР - Радовиш нема програма и утврдени механизми за консултација со граѓаните на општина Радовиш. Клиентите се консултираат со стручните лица во ЦСР. Според изјавата на претставничката на ЦСР – Радовиш: *„Доаѓаат сите наши странки редовно, секој месец од 1 до 15, да се пријават. Ако постои некој проблем, го кажуваат“.*

2.5. Соработка на Центарот за социјална работа со локалната самоуправа

ЦСР – Радовиш има соработка со локалната самоуправа. Дел од корисниците на социјална парична помош биле работно ангажирани од страна на Општина Радовиш. Нивниот работен ангажман временски бил ограничен и траел од пет дена до шест месеци. Во временскиот период додека корисниците биле вработени, социјалната парична помош им мирувала и била активирана по завршувањето на работниот ангажман. Мал број од оваа категорија корисници засновале работен однос. ЦСР – Радовиш нема добра соработка со локалната самоуправа во руралните средини.

ЦСР - Радовиш ја оценува соработката со Министерството за труд и социјална политика како добра. Сепак, забележителна е состојбата на недостиг на финансиски средства кои би ја подобриле материјалната состојба на сиромашните и на ранливите групи. Оваа состојба трае долг временски период и е непроменета. ЦСР - Радовиш соработува со Агенцијата за вработување. Секој месец на ЦСР му доставува месечен извештај за работниот статус на корисниците на услуги од социјалната заштита. Преку Агенцијата за вработување, преку проекти, се вработиле самохрани мајки, но ЦСР не располага со податок за колкав број станува збор.

ЦСР – Радовиш соработува со граѓански организации. Има остварено добра соработка со граѓанската организација „Порака“, која нуди услуги за лица со посебни потреби и има дневен центар за дневен престој. За користење на нивните услуги, ЦСР оваа категорија лица ги упатува во нивните простории.

ЦСР - Радовиш нема соработка со приватниот бизнис-сектор.

3. Наоди од спроведени фокус-групи

Во општина Радовиш беа спроведени интервјуа со две фокус-групи. Едната група беше составена од жени од македонска националност, а другата група беше составена од мажи од македонска националност. Преку спроведените интервјуа во општина Радовиш беше дискутирано за состојбата на сиромашните и на ранливите групи.

3.1. Стари лица

Состојбата на старите луѓе во општина Радовиш е загрижувачка во поглед на тоа што поголем број пензионери имаат минимални пензии. Поради високиот степен на сиромаштија, пензионерите живеат во повеќегенерациски семејства. Останатите членови на семејствата се невработени и зависат од пензијата.

Условите за живеење на старите лица се релативно добри, како во нивните домови така и во јавните домови за стари лица. Во поглед на здравствената заштита, старите лица не се задоволни од услугите, пред сè, поради тоа што мораат да плаќаат партиципација за здравствените услуги, како и партиципација за лековите. Пензионерите се наоѓаат во неповолна положба, зашто цел работен век придонесувале во Фондот за здравствено осигурување, а сега не можат да ги користат бесплатно неговите услуги и лекаствата. Како проблем се јавува и тоа што не функционира Службата за итна медицинска помош.

Учесничките немаат сознанија за проблемите со кои се соочуваат старите лица за остварување на правата од социјалната заштита.

3.2. Жени

Во општина Радовиш жените се најзастапени жртви на семејно насилство. Но, не го пријавуваат поради страв од насилникот, традиционалните патријархални вредности и економската несигурност. Потребно е институциите да работат на подигање на свеста кај граѓаните за заштита од семејното насилство, а жртвите да добиваат соодветна помош и заштита од страна на државата.

Условите на жената се задоволителни за скроман начин на живеење. Жената е дискриминирана на пазарот на трудот, пред сè, врз основа на возраста. Како дополнителен проблем се јавува и состојбата на жените над 40-годишна возраст кои се со нарушена здравствена состојба, имаат одредени заболувања поради кои не се работно способни, меѓутоа овие дијагнози не се во таква категорија за да можат да остварат помош од областа на социјалната заштита. Поради невработеноста и борбата за егзистенција, жените се принудени да работат физичка работа во земјоделски задруги. Од вработените жени беше истакнато дека во приватните фирми е застапен мобингот во сите негови форми. Значи, не им е исплатен стажот во целост, примаат минимален личен доход и немаат утврдено работно време. Со тоа работодавците вршат злоупотреба на евтината женска работна рака. Воопшто, во општина Радовиш висок е степенот на невработеност.

Кај жените не е развиена свест за потребата од редовна здравствена заштита и не се запознаени со своите права од областа на здравствената заштита. Потребна е да се воведат здравствена едукација во рамките на редовниот образовен процес. Друг проблем поради кој жените не ги користат редовно здравствените услуги е финансиската немоќ, зашто за сите здравствени услуги во секундарната и во терцијарната здравствена заштита се плаќа партиципација. Здравствените услуги, пак, во приватните здравствени установи се наплатуваат во целост.

3.3. Деца

Како особено ранлива категорија деца се децата во семејства каде што има семејно насилство. Тоа им се одразува на психофизичкиот развој. Како друг проблем се истакнува сиромаштијата, поради што родителите немаат можност да им ги обезбедат соодветните услови во сооднос со потребите за правилен развој на децата. Сиромаштијата претставува предуслов за посегнување по алкохол, дрога и други негативни појави од страна на децата, а исто така е проблем поради кој тие не можат да го продолжат високото образование. Државата не ги вработува и не им обезбедува стан на децата без родители и родителска грижа откако ќе станат полнолетни. Децата се дискриминирани од самиот Закон за заштита на децата поради тоа што како услов за детскиот додаток се поставува вработеност на барем еден од родителите, а постои и ограниченост според приходите по член на семејство, поради што не можат да го користат деца чии родители се невработени. Паричната помош наменета за децата е минимална и не ги задоволува основните егзистенцијални потреби на детето. Во градинките не се обезбедени соодветни услови за згрижување на децата со посебни потреби, додека во специјалните училишта се обезбедуваат соодветни услови за следење на наставата за оваа категорија деца.

3.4. Лица со посебни потреби

Лицата со посебни потреби не се многу застапени во општина Радовиш. Од страна на работното ангажирање на оваа категорија лица, работодавците им овозможуваат добри услови за работа и соодветен личен доход. Дискриминаторски е Законот од областа на социјалната помош кон овие лица во поглед на ограниченоста на приходите во едно семејство. Исто така, паричната помош не е доволна за задоволување на основните егзистенцијални потреби на овие лица.

3.5. Роми

Во општина Радовиш, Ромите се изјаснуваат како припадници на турската етничка заедница. Ромите секогаш на пописот се изјаснувале како Роми, но во последните години зачестена е појавата да се нарекуваат Турци и да го зборуваат турскиот јазик. Учесничките како причина за оваа појава ги наведоа најавените донации од страна на турски организации, при што Ромите имаат мислење дека доколку се изјаснуваат како Турци, ќе добијат дел од тие донации.

Ромите немаат соодветни услови за живеење, тие живеат на работ на сиромаштијата. Голем дел од ромската популација нема образование и воопшто не е евидентирана од страна на државните институции, односно не поседува ниту извод од Матичната книга на родените. Особено се потенцира дека женските деца воопшто не се евидентираат за разлика од машките деца, кои почесто се запишуваат во Матичната книга. Ромите немаат соодветна здравствена заштита, затоа што немаат здравствено осигурување. Голем број

деца од ромската етничка припадност не се школуваат. Ромите најмногу се застапени меѓу корисниците на социјална парична помош.

3.6. Малцинства

Учесниците како малцинство повторно ги наведоа Ромите кои се декларираат како Турци и наведоа дека има застапеност на мал процент припадници од албанската етничка заедница.

Д. Општина Штип

1. Единица на локалната самоуправа - интервјуто е реализирано со Вишна Шорова-Ангелова, соработник во Одделението за локален економски развој во Општина Штип.

1.1. Институционални механизми за социјална заштита во Општина Штип

Во Општина Штип постои **Сектор за правно нормативни работи, информирање и услуги, информатички и општи работи**. Во рамките на овој сектор постојат Одделение за правно нормативни работи, јавни набавки и поддршка на Советот и **Одделение за јавни и општи работи**. **Одделението за јавни и општи работи работи на прашања поврзани со образованието и социјалната заштита.**

Имено, иако во Општина Штип **нема посебно вработено лице кое работи на прашања од областа на социјалната заштита**, сепак, во Одделението за локален економски развој вработените кои работат во својство на државни службеници ги елаборираат и прашањата за здравствената, социјалната, детската заштита, образованието, спортот и културата во општината. Активностите што се однесуваат на оваа проблематика се елаборираат во корелација со Секторот за нормативно правни, општи и јавни работи во општина Штип.

Во рамките на Советот на Општина Штип постои постојана комисија за општествени дејности. Оваа комисија ги разгледува прашањата од надлежност на Општината што се однесуваат на културата, спортот, рекреацијата, социјалната заштита и заштитата на децата, образованието, здравствената заштита, јавната безбедност и безбедноста на сообраќајот, како и противпожарната заштита. Комисијата е составена од пет члена од Советот на Општина Штип. Во однос на нејзиното заседавање, Комисијата се состанува во зависност од потребата од решавање одредени прашања од областа на социјалната заштита.

Иако во Статутот на Општина Штип³¹ не е предвидена постојана комисија за правата на детето, сепак, во **рамките на Советот на Општина Штип, ваквата комисија е формирана и е постојана**, составена од пет члена на Советот.

³¹ Член 26 од Статутот на Општина Штип, „Службен гласник на општината“ бр. 01/03, 18/07, 11/08, 07/09, 16/09.

1.2. Програми и акциони планови од областа на социјалната заштита, вклучувајќи развојни програми за специфични потреби на граѓаните

Во Општина Штип **не постои програма за работа на постојаната комисија за општествени дејности**. Ваква програма досега не е воопшто донесена.

Во Општина Штип **постои Локален акционен план за социјална заштита за периодот 2007-2012 година**, изработен под покровителство на Министерството за труд и социјална политика. Општина Штип е главен носител на Акциониот план за социјална заштита. За целите на овој план е формирано координативно тело што има задача да има постојан увид во реализирањето на активностите што произлегуваат од него. Координативното тело е составено од релевантни фактори од Општина Штип: советници во Советот на Општина Штип, соработници од Одделението за локален економски развој и заштита на животната средина, референт по ромски прашања, социјален работник и претставник од невладината организација.

Во однос на Локалниот акционен план за социјална заштита, интересно е да се нотира дека, впрочем, тој е конципиран во неколку акциони планови и е подготвен и поделен во шест целни групи:

1. Деца на улица;
2. Стари и изнемоштени лица;
3. Лица со интелектуална или телесна попреченост над 18 години;
4. Жртви на болести на зависност (алкохол, дрога и никотин);
5. Жртви на семејно насилство и
6. Жртви на трговија со луѓе.

За секоја од целните групи е подготвена програма, а следствено на тоа и акционен план. Кон ова е изготвен и буџет за реализација на Локалниот акционен план, со конкретно наведени потенцијални извори на финансирање на акциите и активностите во планот.

Сепак, **роковите за реализација на активностите не се јасно прецизирани** и поради тоа следењето на она што е имплементирано од планот е речиси невозможно. Ова се поткрепува со фактот дека планираните финансиски средства за реализација на активностите се потенцијални, што го оневозможува и точното прецизирање на дадените рокови.

Од друга страна, координативното тело треба да објавува годишни извештаи за целите на следење на имплементацијата на активностите и прогресот од Локалниот акционен план за социјална заштита, како и да остварува редовна средба и да разменува податоци и информации со сите социјални сили на ниво на Општина Штип. Сепак, фактот дека поголемиот дел од вклучените претставници за изготвување на локалниот план се советници од Советот на Општина Штип, чиј мандат е изминат, остава голема празнина во поглед на остварување на надлежностите и активностите што треба да ги има ова координативно тело. Следствено на тоа, **постои дисконтинуитет во однос на активностите за мониторирање и евалуација на Локалниот акционен план за социјална заштита**. Вработените во општинската администрација, поточно Одделението за локален економски развој во координација со Одделението за јавни дејности, изготвуваат извештај за реализираните активности во однос на Локалниот акционен план. Впрочем, **општинската администрација е главен носител** на сите известувачки активности во однос на плановите што ги носи Општината.

Во Општина Штип, покрај Локалниот акционен план за социјална заштита, **постои и Локален акционен план за правата на децата** за периодот 2009-2014 година, а е донесен во јануари 2009 година.

Локалниот акционен план за правата на детето е поделен во шест програмски, односно стратегиски цели, и тоа:

1. Образование - стратегиска цел: обезбедување повисок квалитет во образованието;
2. Социјална заштита и грижа за децата - стратегиска цел: дете што може да ги оствари своите формални права;
3. Семејството како столб на општественото живеење - стратегиска цел: секое дете да живее во семејство;
4. Здравствена заштита и грижа за децата - стратегиска цел: зачувување и унапредување на здравјето на децата;
5. Културни и спортски манифестации за деца - стратегиска цел: култура и спорт достапни за секое дете;
6. Урбанистичко уредување и здрава животна средина за децата - стратегиска цел: паркови, игралишта и зелени површини за сите деца.

Овој план, за разлика од ЛАП за социјална заштита, **нема точно прецизиран буџет за реализација на активностите**, туку кумулативна сума или само индикативен буџет предвиден за секоја подактивност од стратегиската цел. Во планот **недостасува соодветна временска рамка** за реализација на активностите.

Општината е главен носител на планот и има формирано координативно тело со задача да врши постојан увид во изготвувањето и реализацијата на Локалниот план, како и на состојбите и потребите на децата на ниво на општина Штип. Сепак, иако ова координативно тело, повторно како и Локалниот акционен план за социјална заштита, е составено од релевантни организации и институции на локално ниво (советници од Советот на Општина Штип, претставници од основни и средни училишта, предучилишни установи, невладина организација, Секторот за внатрешни работи, Заводот за здравствена заштита), сепак, мониторирањето на активностите и подготовката на извештаите за напредокот од имплементацијата се врши од страна на постојаната комисија за правата на детето во соработка со Одделението за јавни дејности и Одделението за локален економски развој. Како и во претходниот план, и во овој план **постои дисконтинуитет во однос на мониторирањето на активностите од страна на координативното тело**, бидејќи советниците се менуваат и по завршувањето на нивниот мандат не се знае кој друг ќе биде дел од координативното тело.

Во Општината **постои меѓусекторска соработка** со останатите комисии и сектори за прашањата од оваа област (на пример, со Комисијата за еднакви можности меѓу мажите и жените, која поседува свој акционен план и за чие имплементирање комуницира и соработува и со останатите комисии од Советот на Општина Штип). Комисиите на Советот соработуваат со Одделението за јавни дејности, особено поради тоа што граѓаните се обраќаат за помош во ова одделение. Во однос на креирањето на стратегиите и локалните планови, постои мултисекторска соработка, не само со комисиите на Советот туку и со граѓанските организации, училишта, здравствени установи и сл.

Општина Штип **никогаш нема донесено, ниту предложено развојни програми за специфичните потреби на граѓаните** кои живеат на нејзина територија.

Сепак, во Општината **постои стратески план** изготвен од Програмата за развој на Обединетите нации, врз чија основа и се подготвуваат акционите планови во Општината.

1.3. Механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално и на национално ниво и соработка меѓу релевантните институции од областа на социјалната заштита и граѓанските организации

Во рамките на Општина Штип **постои култура на негување на односите со јавноста**. Имено, во врска со целите за известување за активностите во Општината, медиумите добиваат електронски гласник. Градоначалникот преку конференција за печат известува за главните општински активности. Сите одлуки на Советот на Општината се објавуваат во службен гласник.

Градоначалникот ги посетува месните заедници или, во случај на негова спреченост, претставници од Општината ги посетуваат и ги согледуваат проблемите.

Од **областа на социјалната заштита и вклученост, досега имало соработка со невладини организации**, особено во полето на креирање локални акциони планови. Сепак, во Општината **не е поведена граѓанска иницијатива, подразбрана според нормативните правила** за овој вид прашања. Комуникацијата со граѓаните се одвива со директна врска на граѓани на кои им е потребна помош при подготвување документи, на лица на кои им е потребна еднократна парична помош и сл. **Не постои соодветен механизам за консултации или учество на сиромашните и на ранливите групи во оваа општина.**

Општина Штип **соработува со Центарот за социјална работа**, особено во добивањето податоци. Во оваа насока, лицата кои доаѓаат во Општината да бараат помош се упатувани во Центарот за социјална работа. Исто така, помеѓу невладините организации, претставниците од Центарот за социјална работа и локалната самоуправа постои комуникација во однос на давањето предлози од областа на социјалната заштита, што е основа за создавање документи од интерес на граѓаните.

И покрај ваквата соработка, која се одвива најчесто кога се креираат проекти или локални акциони планови, сепак, во Општина Штип **не постојат утврдени механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално ниво.**

1.4. Механизми за идентификација на сиромашните и на ранливите групи

Во општина Штип, иако се донесени локални акциони планови за правата на детето и социјална заштита во кои учествувале релевантни актери на локално ниво, сепак, **отсутствува механизам за процена на потребите на сиромашните и на ранливите групи што ќе се применува редовно од страна на вработените во општинската администрација**, независно дали треба да се подготви соодветен локален план или стратегија. Тоа ќе помогне долгорочно Општината да поседува и соодветни информации за потребите на

сиромашните и на ранливите групи и ќе биде основа за создавање развојни програми за потребите на овие групи во општината на среден и на долг рок.

Не постои база на податоци за прашањата поврзани со социјалната заштита и вклученост. Претседателите на месните/урбаните заедници ја посетуваат Општината, која им посочува проблем за кој се разговара дали е соодветен да се реши на локално ниво и да следува на дневен ред на Советот на Општината. Сепак, ваквата практика не обезбедува сеопфатни и долгорочни ефекти во процесот на идентификација на сиромашните и на ранливите групи. Податоците за лицата кои примаат социјална помош се добиваат **исклучиво од Центарот за социјална работа.** Комуникацијата, во оваа насока се одвива само доколку постои барање од страна на граѓани за обезбедување помош или консултација. Граѓаните кои имаат определен проблем се обраќаат со барање до Советот и до градоначалникот. Во Одделението за јавни дејности постои лице кое работи на прашањата поврзани со заштитата на детето. Ова лице води евиденција за потребите на децата. Сепак, овој сегмент е само дел од она што треба да постои како механизам и практика во Општината во однос на идентификацијата на сиромашните и на ранливите групи.

1.5. Обезбедување социјални услуги од единиците на локалната самоуправа и реализирани проектни/програмски активности од областа на социјалната заштита и вклученост

Општина Штип издвојува финансиски средства за социјални намени од буџетската ставка за тековни резерви. За 2009 се издвоени финансиски средства во износ од 1.100.000 денари, а во 2010 година 900.000 денари.

Општината **досега аплицирала за проекти во областа на социјалната заштита и вклученост.** Значајно е да се спомене **проектот за изградба на дом за стари лица.** Имено, за целите на овој проект Општина Штип направила истражување во пет други општини околу општината (Радовиш, Свети Николе, Пробиштип, Карбинци и Веница). Спроведени се 800 анкети со граѓани, од кои 300 се изјасниле дека се заинтересирани да се преселат во домот за стари лица во Штип веднаш кога ќе се изгради. Општината цели овој проект да го изгради преку моделот на јавно-приватно партнерство.

Општината реализирала проект за еднакви можности преку кој се организирале предавања за семејно насилство, за еднаквост меѓу половите и сл.

Преку програмата на УНИЦЕФ за ран детски развој, организирале посета на групи деца од предучилишна возраст и на деца од руралните средини во кои нема предучилишна установа. За оваа цел, Општината организираше превоз, а за целите на едукација, во соработка со Универзитетот, анагажирале професори и студенти кои можат да работат со овие деца.

Општината подготвила и доставила проект до Министерството за труд и социјална политика за **отворање дневен центар за стари лица.** До ова Министерство е доставено **барање за дневен центар за деца над 18 години со телесна и психичка попреченост.** Во август 2010 година е подготвен и испратен проект до потенцијален донатор за отворање **специјални паралелки во предучилишна возраст за деца со посебни потреби.**

Во однос на децата засегнати со злоупотреба на дрога и алкохол, Општината изготвила летоци што се доставени до средните училишта, со кои учениците се известуваат за штетните последици.

Во соработка со Министерството за труд и социјална политика во тек е проектот „Народна кујна“. Општината преку Центарот за социјална работа добива список на приматели на социјална помош и обезбедува простории (во три детски градинки) во кои се приготвува храната. **Услугата на народната кујна ја користат 85 граѓани.**

Од Локалниот акционен план за социјална заштита 2007-2010 се реализирани седум активности, и тоа:

1. Изработен е проект за дневен центар за стари лица во Штип;
2. Дом за стари лица со геријатриски оддел – во тек е изготвување документација за изградба на дом за стари лица според модел на ЈПП и идентификување стари лица заинтересирани за користење на услугите на дом за стари лица;
3. Иницирање изградба на соодветна инфраструктура за лица со посебни потреби – по барање на градоначалникот на Општина Штип, сите јавни институции биле задолжени да направат пристапен влез за лицата со посебни потреби;
4. Клуб и дневен центар за анимирање, згрижување и едуцирање на лицата со посебни потреби – се однесува за лица до 26 години;
5. Превентивни активности во образованието – одржување предавања за децата од основно и од средно училиште за актуелните сезонски болести и за сексуално преносливите болести;
6. Функционирање на центар за рехабилитација и ресоцијализација – отворен е центар каде што зависниците од дроги ја добиваат својата терапија и еднаш неделно разговараат со психолог;
7. Идентификување на жени со работен стаж над 35 години за решавање на нивниот проблем со неможноста за остварување на правото на пензија.

Од Локалниот акционен план за правата на детето во периодот јануари-декември 2010 година се реализирани следниве активности:

1. Опфаќање поголем број деца во програмата за ран детски развој и истражување колку деца не посетуваат предучилишни установи. Во текот на февруари, во соработка со Поливалентната патронажна служба при ЈЗУ Здравствен дом „Д-р Панче Караѓозов“, изготвени се барања што се доставени до родителите чии деца треба да се вклучат во програмата за ран детски развој, со цел да се види интересот на родителите за оваа програма и понатаму да се планираат активностите на Општината;
2. Организирање бесплатни курсеви по странски јазици и компјутери - Општина Штип организираше бесплатни курсеви по англиски, германски, француски, шпански и италијански јазик и компјутери. Курсевите биле посетени од 1.500 штипјани;
3. Подготовки и спроведување здравствено-превентивни активности. „Проктер и Гембл“ и „Греј ворлдвајд“ – едукативна училишна програма „За тебе“ за учебната 2009/2010 година. Активностите се спроведени во

основните и во средните училишта и притоа се опфатени девојчињата од шесто одделение во основните училишта и учениците од прва година во средните. Темите биле насочени кон негување на здравиот живот кај младата популација и превенција од сексуално преносливите болести;

4. Организирање на манифестацијата „Фестивал на пролетта“ („Априлијада“, 1.4.2010). На одбележувањето на Светскиот ден на шегата учествувале над 862 деца. Станува збор за првачињата од штитските основни училишта и за децата од поголемите групи од детските градинки;

5. Реализација на проектот „Дрогата - убиец на младите“. Одржување јавна трибина на тема „Дрогата - убиец на младите“, како дел од проектот „Дрогата - убиец на младите“, кој го реализира Одделението за превенција при СВР-Штип во соработка со Општина Штип.

Одржување спортски натпревари во мал фудбал меѓу екипи на ученици од основните училишта во Штип. Проектот е со поддршка и на Центарот за социјални работи, образовните институции, здравствените работници и други и започнал во ноември 2009, а се одвивал во неколку фази;

6. Зголемување на бројот на културните манифестации за деца. Општина Штип, со цел да им даде посебно место на децата и на културните манифестации за деца, во состав на „Штипското културно лето“, предвидела посебни содржини за децата што траеле од 22 до 29 јуни насловени како „Денови на детето“;

7. Едукација на децата од детските градинки за примарна селекција на отпадот. Презентацијата ја следеле 600 деца во периодот 29.9.2010-9.10.2010;

8. Организирање велосипедски маратон.

Општина Штип, во соработка со Советот за безбедност и општинските основни училишта, по повод 22 Септември, Меѓународен ден без автомобили, ја организира манифестацијата „Велосипедски маратон“. Во манифестацијата учествувале околу 100 деца од основните училишта од општините Штип и Карбинци. Целта на велосипедскиот маратон била да се зголеми свеста на жителите од општина Штип за спас на планетата Земја од стакленичките гасови.

1.6. Унапредување на состојбата на социјално загрозените лица

Законот за социјална заштита³² предвидува дека за остварување на правото на социјална парична помош, секоја единица на локалната самоуправа има можност работно да ангажира способни корисници за извршување работи од јавен интерес за сезонски и за повремени работи. Општина Штип досега преку програмата на Владата за извршување јавни дејности ангажирала 50 лица кои примале социјална помош за извршување претежно работи од комунален интерес. Оваа дејност е реализирана само во 2009 година. Општината имала свое финансиско учество во износ од 2.298.920 денари од вкупно 4.578.920 денари.

³² Член 55 од Законот за социјална заштита, „Службен весник на РМ“ бр. 79/2009

1.7. Капитални инвестиции и инфраструктура во областа на социјалната заштита

Општина Штип стапи во втората фаза на децентрализација, односно фискална децентрализација, во 2007 година. Во таа насока, Општина Штип, во областа на социјална заштита и вклученост, покрај наследените објекти во процесот на децентрализација, учествувала во изградба на нови објекти.

Имено, во општината **има пензионерски дом** во рамките на Здружението на пензионери од Штип. Во него има 12 легла, како гарсонииери, што не ги задоволуваат капацитетите во доволна мера. **Општината нема дом за стари лица.**

Општината **има дневен центар за лица со пречки во развојот.** Во општината, односно во основото училиште, **има паралелка за деца со аутизам. Не постои дневен центар за деца на улица,** бидејќи бројката на ваквите деца е помала од десет.

Во општината е отворен центар каде што зависниците од дроги ја добиваат својата терапија и еднаш неделно разговараат со психолог.

Во текот на октомври е започната изградба на ново детско игралиште во населбата Сењак. Оваа активност е дел од Локалниот акционен план за правата на детето, како дел од иницијативите за изградба на нови детски игралишта во градот и во руралните средини.

Исто така, во октомври е поставен камен-темелник за доградба на две занимални од клонот на детската градинка. Оваа активност е дел од Локалниот акционен план за правата на детето, како дел од иницијативите за зголемување на просторниот капацитет на ЈУОДГ „Астибо“, клон „Сончогледи“ во населбата Сењак.

Најпосле, Општината извршила подготвителни активности за доградба на шест училници и спортска сала на Основното училиште „Димитар Влахов“, подрачното училиште „Баби“. Оваа активност е дел од Локалниот акционен план за правата на детето, како дел од иницијативите за подобрување на условите во основните и во средните училишта во општината.

2. Центар за социјална работа – Штип

Центарот за социјална работа – Штип (во понатамошниот текст ЦСР) опслужува две општини, со окулу 56.000 граѓани.

– Интервјуто е реализирано со Наталија Панова, в.д. директор на Центарот за социјална работа - Штип.

2.1. Идентификација на сиромашните и на ранливите групи

Според податоците со кои располага ЦСР – Штип, најзастапена ранлива категорија се **Ромите**. Тие во најголем дел се застапени како корисници на сите парични давачки. Кај ромската заедница сè уште се застапени традиционалните малолетнички вонбрачни заедници. Во ЦСР најчесто се јавуваат како странки при прекинот на вонбрачната заедница, менувањето вонбрачни партнери и доделувањето старателство врз малолетни деца.

Децата многу често се јавуваат како ранлива категорија при бракоразводите, видувањето со родителот со кого не живеат и деца кои не се пријавени во надлежните институции. Во однос на видувањата, доколку станува збор за родител при што односите родител – дете се добри, проблемот се јавува во ограничениот временски период. ЦСР најчесто одредува видување, при што секоја втора недела во месецот следува викенд (детето преспива кај родителот со кого не живее). Од викендот детето само еден или два дена престојува кај родителот и секоја наизменична недела во текот на работните денови се одредува еден работен ден попладне по неколку часа. За еден месец тоа се вкупно четири и пол дена. Во Р. Македонија не се применува заедничкото старателство како модел. Тој се применува доколку сопругниците имаат спогодба меѓусебно. Во други случаи најчесто се користи наведениот пример на видување, што може да се каже дека не е соодветен на потребите на децата во поглед на ограничено и минимално време за видување со родителот со кого не живеат. На децата кои не се пријавени во надлежните институции им се нарушени основните човекови права на здравствена заштита, образование и правата од социјалната заштита. ЦСР секојдневно се соочува со тешкотии за утврдување на идентитетот на оваа категорија деца.

Жените многу ретко се јавуваат во ранливата категорија жртви на семејно насилство. Причина зошто жените и понатаму остануваат да живеат со насилникот е поради нивната економска и станбена несигурност.

Старите лица како ранлива категорија се најзастапени во руралните средини, каде што живеат сами. Голем број од старите лица не се социјално заштитени поради неможноста да ја обезбедат потребната документација за остварување на правата согласно со Законот за социјална заштита.

Од **малцинставата** најзастапени се Јуруците, кои се со турска етничка припадност и се јавуваат како **старо население** што живее во планинските делови исклучително само во општините Штип и Радовиш. Тие не го зборуваат македонскиот јазик, во текот на работниот век се занимаваат со сточарство. Просечно, според возраста, старите лица се над 70 години и не се способни за работа. Нивните деца се иселиле многу порано и ги оставиле сами да живеат. Поради затворениот начин на живеење и недостаток на информации, старите лица од турска етничка заедница не можат да си ги остварат правата од социјалната заштита.

Лицата со посебни потреби и физичка попреченост се застапени како ранлива категорија. Во општина Штип има еден дневен центар за оваа категорија лица. Капацитетот на центарот изнесува 25 лица, а моментално се опфатени 14 деца. Како проблем се јавува возраста на децата, а во зависност од возраста имаат посебни потреби и интереси. Во дневниот центар не постојат просторни услови да се состават две групи деца според нивната возраст и поради таа причина моментално капацитетот на центарот не е целосно исполнет.

Во општина Штип нема социјални продавници. Има една народна кујна со капацитет од 85 оброци. Бројот е ограничен и сите корисници на социјалната заштита немаат можност да ја користат оваа услуга. Доколку носителот на правото на одредена помош од областа на социјалната заштита има соуживатели на истата помош (членови на семејство), за нив не следува топол оброк. Во тој поглед корисниците се дискриминирани. Истата услуга не можат да ја користат клиентите кои живеат во руралните општини. Храната се служи во три градинки во градот Штип.

ЦСР – Штип нема посебно утврдени постапки и механизми за идентификување на сиромашните и на ранливите групи. Идентификацијата ја утврдуваат на индивидуално ниво со пријава од граѓани или институции.

2.2. Услуги и пристап до услугите на Центарот за социјална работа

ЦСР – Штип ги нуди услугите согласно со Законот за социјална заштита и со Законот за семејство.

ЦСР има тешкотии во обезбедувањето дискреција за секој клиент. Како причина се наведува недостатокот на канцелариски простор. Средствата од паричните давачки не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби на едно лице. Износот на паричните давачки секогаш треба да е во сооднос со потрошувачката кошница и со другите режиски трошоци на семејството. Корисниците на паричните давачки се соочуваат со проблеми за обезбедување на потребната документација. За дел од документацијата клиентите партиципираат со одредени парични средства. ЦСР по службена должност се обраќа до надлежните институции за одреден број документи на клиенти кои не се во можност да ги обезбедат. Голем дел од клиентите се необразовани, немаат лични документи за идентификација, што претставува дополнителен проблем за пристап до правата од социјалната заштита. Во поглед на паричните давачки, корисниците кои се работно способни се многу повеќе застапени во однос на корисниците кои се делумна или целосна работна неспособност. Најголем број корисници се клиентите на социјална парична помош и, според директорката на ЦСР – Штип, оваа категорија клиенти кои се работно способни треба да се опслужуваат само во Агенцијата за вработување. На тој начин, ЦСР ќе има повеќе можност да ја спроведува стручната работа согласно со својот мандат.

Барателите на парична помош се дискриминирани поради условите на ограниченост на приходите во семејството. Износот на средствата на сите парични давања се минимални и не ги задоволуваат основните егзистенцијални потреби на едно лице. На барателите на правата од областа на социјалната заштита (како што е примерот на неа од туѓо лице) треба да им биде овозможено овие права да ги користат само врз основа на болеста и неспособноста за работа.

ЦСР – Штип не располага со доволен број стручен и технички персонал. Има потреба од теренско возило оспособено за потешко достапните планински делови. Во ЦСР е потребна служба за тријажа. Лицата од оваа служба ќе бидат одговорни за сите предмети и ќе им ги доставуваат на стручните лица. Исто така, потребна е преадаптација на целиот простор на ЦСР, има недостаток на канцелариски простор, сала за групно советување, соодветен простор за чекалница и други простории со кои би се обезбедиле соодветни услови за работа со сите категории граѓани. Потребно е да се развијат програми за вработување на сиромашните и на ранливите групи од страна на Министерството за труд и социјална политика во соработка со агенциите за вработување. Во сите рурални средини е потребно отворање на народни кујни и топол оброк да им следува на сите членови на семејството. Потребно е отворање на повеќе дневни центри што ќе ги опфатат сите категории граѓани. ЦСР нема истурени единици во руралните општини.

2.3. Превенција и поддршка на сиромашните и на ранливите групи

ЦСР – Штип нема развиени услови за спроведување социјална превенција.

ЦСР – Штип нема посебно утврдени механизми и постапки за заштита и поддршка на сиромашните и на ранливите групи.

Граѓаните на општина Штип се известуваат за своите права од областа на социјалната заштита и за сите права согласно со мандатот на ЦСР преку директно обраќање во ЦСР.

2.4. Консултации и учество на сиромашните и на ранливите групи

ЦСР - Штип нема програма и утврдени механизми за консултација со граѓаните на општина Штип. Консултацијата ја извршуваат во просториите на ЦСР индивидуално и при непосреден увид на терен.

2.5. Соработка на Центарот за социјална работа со локалната самоуправа

ЦСР – Штип има добра соработка со локалната самоуправа на Општина Штип. Соработката се одвива преку воведување координативни тела за клиентите кои се јавуваат во ЦСР, локалната самоуправа и другите институции на општина Штип. Исто така, соработката се однесува на доставување списоци на клиенти до локалната самоуправа, кои понатаму работно се ангажираат во комуналното одделение на Општината за определен временски период. Паричната помош не им се исплатува на клиентите за периодот на работниот ангажман, туку се активира веднаш по завршувањето на работниот ангажман. Поради ограничувањето на временскиот период на работниот ангажман, клиентите се откажуваат од оваа услуга и правото на парична помош од страна на ЦСР им се укинува за период од шест месеци. ЦСР има поведено иницијатива за отворање подрачно одделение во руралната општина Карбинци.

ЦСР - Штип соработува со Министерството за труд и социјална политика. Финансиите претставуваат проблем за соодветно функционирање на ЦСР, а особено се нагласуваат минималните средства од паричните давачки наменети за сиромашните и за ранливите групи. Корисниците на паричните давачки, и покрај тоа што се заштитени со правата од областа на социјалната заштита, сè уште се наоѓаат во положба на социјален ризик.

ЦСР – Штип, како со останатите институции, соработува и со Агенцијата за вработување. Соработката се одвива континуирано преку размена на информации за клиентите кои ги опслужуваат овие две институции. Агенцијата за вработување не им нуди вработување на корисниците на правата од областа на социјалната заштита.

ЦСР соработува со граѓански организации на општина Штип. Има добра соработка со ромските организации, граѓанската организација „Ехо“, граѓанската организација „Енергија“, Младинскиот клуб и со други организации. Ромските организации им нудат услуги на Ромите за обезбедување лична и друг вид документација. Граѓанската организација „Ехо“ нуди услуги за бесплатна правна помош. ЦСР го оценува како позитивно искуството на соработка со граѓанскиот сектор.

ЦСР - Штип нема континуирана соработка со приватниот бизнис-сектор. При одредени активности од страна на Министерството за труд и социјална политика, на бизнис-секторот му нуди одреден вид субвенции за вработување одредена категорија корисници на услугите на ЦСР. За таа цел бизнис-секторот повеќе пати се обраќал до ЦСР за доставување списоци за одредена категорија граѓани.

3. Наоди од спроведени фокус-групи

Состојбата на ранливите и на сиромашните групи во општина Штип беше утврдена преку спроведување интервјуа со две фокус-групи. Едната фокус-група беше составена од Македонки и Ромки, а другата фокус-група беше составена од Македонци и Роми.

3.1. Стари лица

Старите лица во општина Штип се доста застапени. Тие се наоѓаат во неповолна состојба поради нискиот износ на пензијата, со што не можат да си ги задоволат основните егзистенцијални потреби. Во општина Штип е застапена невработеноста, што е причина старите лица да живеат во повеќегенерациски семејства, во кои неретко пензијата, и покрај тоа што е минимална, претставува единствен приход за сите членови во семејството. Исто така, беше истакнато дека старите лица економски се искористуваат од нивните блиски сродници, а потоа тие не водат грижа за нив. Во одредени случаи е застапено семејното насилство врз старите лица. Како друг проблем со кој се соочуваат старите лица во општина Штип е недостапноста на домовите за стари лица. Од една страна, бројот на места во овие домови е ограничен, а од друга страна, старите лица финансиски не се во можност да ја користат оваа услуга ниту, пак, нивните блиски сродници се во можност да придонесуваат за сместување старо лице во овие домови.

Старите лица имаат добри услови на живеење, но, сепак, има исклучоци, па има стари лица кои живеат во лоши станбени услови. Во старските домови условите за живеење се добри. Во јавните здравствени институции условите се под сите стандарди. Хигиената е под ниво, инвентарот е застарен и не се менува повеќе децении, медицинската опрема и прибор се застарени или воопшто ги нема, креветите и покривките се во многу лоша состојба. Зградите не се реновирани од самиот почеток на нивната употреба. Старите лица за користење на здравствените услуги и за лекарствата плаќаат одредена сума за партиципација. За мал процент лекови доплатуваат партиципација, а за поголем процент лекови ја плаќаат целата сума. Брзата помош доцни во интервенциите кај старите лица, а имало и случаи кога воопшто и не интервенирала. На старите лица им е потребна физикална терапија, но поради лошата финансиска состојба не можат да ги користат овие услуги.

Постапката за остварување на правата од областа на социјалната заштита е долготрајна. Само за одредени видови дијагнози е достапна социјалната заштита, додека за други видови дијагнози старите лица не можат да ги остварат правата од областа на социјалната заштита.

3.2. Жени

Како особено ранлива категорија се жените-жртви на семејно насилство. Условите на живеење за жените се релативно добри. Жените најчесто се вработени во конфекциските фабрики, додека во администрацијата и во другите јавни установи вработувањето е политички определено. Жените над 35 години се дискриминирани на пазарот на трудот поради нивната возраст. Од страна на конфекциските фабрики не се почитуваат правата од Законот за работни односи, при што не е утврдено работното време, се работи прекувремено и жените не се платени за прекувремените часови, додека личниот доход е минимален. Најчесто жените се злоупотребени како евтина работна сила и се жртви на мобинг од страна на работодавците. Во приватниот бизнис-сектор е застапена корупцијата.

Кај жените свеста за потребата од редовна здравствена заштита е развиена на задоволително ниво.

Центарот за социјална работа не им нуди соодветна помош на жените-жртви на секаков вид насилство. Жените-жртви на семејно насилство не се задоволни од постапката на ЦСР и МВР за нивна заштита. Во МВР случајот го заведуваат како поплака, а во ЦСР случајот го заведуваат како нарушени брачни односи. Психичкото насилство не се санкционира во овие две институции. Жените-жртви на семејно насилство немаат економска сигурност, што претставува голема причина да не го пријавуваат семејното насилство во надлежните институции.

3.3. Деца

Сиромаштијата е наведена како причина поради која децата се јавуваат како ранлива категорија во општината. Во општина Штип е застапена појавата на работна злоупотреба на децата од своите родители кои ги принудуваат на просење. Средствата што ги заработуваат децата од просење им ги даваат на своите родители. Има многу чести случаи кога таткото ги користи финансиските средства за набавување алкохол, а децата и понатаму остануваат ненахранети и недоволно облечени. Сè повеќе се зголемува бројот на деца што просат, а сè повеќе има и деца со посебни потреби кои просат. Со инвалидска количка ги сместуваат пред угостителски објект и тие се принудени да просат. Како друг пример се наведени деца кои работат физичка работа со своите родители, со што семејството си обезбедува минимум средства за да може да се прехрани. При дискусијата се истакна дека сè повеќе се зголемуваат педофилијата, малолетничката деликвенција и проституцијата кај малолетниците. Поради патријархалните вредности, овие појави многу ретко се пријавуваат во надлежните институции.

Центарот за социјална работа води грижа за децата без родители и родителска грижа. По напуштање на институцијата, Центарот за социјална работа иницира соработка со повеќе институции, вклучувајќи ги и Агенцијата за вработување и локалната самоуправа за вработување на оваа категорија деца. Учесниците потенцираа дека ова е позитивно искуство на соработка. Додека како голем проблем останува обезбедувањето станбен простор за оваа категорија деца.

Се врши дискриминација врз децата поради неможноста сите да го користат детскиот додаток. Како услови за остварување на правото на детски додаток се поставени ограниченоста на приходите по член на едно семејство и вработеност најмалку на еден од родителите. Децата чии родители се невработени немаат право на детски додаток. Износот на паричната помош од детскиот додаток е минимална и не ги задоволува основните егзистенцијални потреби на детето. На децата со посебни потреби им се обезбедени соодветни услови за следење на наставата во училиштата.

3.3. Лица со посебни потреби

Во општина Штип лицата со посебни потреби немаат соодветна социјализација. За таа цел, неопходно е да се отвори дневен центар за лица со посебни потреби над 26-годишна возраст. Од страна на приватниот сектор се прави злоупотреба на оваа категорија лица. Не им се обезбедуваат соодветни услови за работа и примаат минимален личен доход. Правата што им следуваат од областа на социјалната заштита се ограничувачки во поглед на приходите. Исто така, средствата од социјалната помош се минимални и не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби на лицата со посебни потреби.

3.4. Роми

Ромите се најранлива категорија граѓани во општина Штип. Ромите се со низок степен на образование и тоа им претставува голем проблем за вработување. Тие живеат во нелегални објекти. Голем број од ромските деца не се вакцинирани ниту, пак, се пријавени во надлежните институции. Според традицијата на ромската популација, сè уште се застапени малолетничките бракови. Децата пристапуваат најчесто во вонбрачна заедница на возраст од 12 до 15 години.

3.5. Малцинства

Во општина Штип се застапени повеќе малцинства, и тоа Роми, Турци, Власи, Бошњаци, Срби, Хрвати и други малцинства. Најголем проблем за сите граѓани на општина Штип е невработеноста, па така и за малцинствата ова е најголемиот проблем со кој се соочуваат. По голем дел од Ромите се декларираат како Турци. Како маргинализирана заедница беше наведена заедницата на Јуруците, кои живеат во планинските делови. Образованието претставува сериозен проблем за оваа заедница.

Ѓ. Општина Прилеп

1. Единица на локалната самоуправа - интервјуто е реализирано со Марјан Проданоски, раководител на Одделението за правни работи во Општина Прилеп.

1.1. Институционални механизми на социјална заштита во Општина Прилеп

Во Општина Прилеп **постои Сектор за општи и правни работи**. Во овој сектор постои **Одделение за јавни дејности, чиј** раководител работи на прашањата поврзани со социјалната заштита, детската заштита, културата, образованието, спортот и сл.

Во рамките на Советот на Општина Прилеп, постои постојана комисија за општествени дејности и права на децата, под чија надлежност спаѓаат и прашањата од социјалната заштита. Комисијата е составена од пет члена од Советот на Општина Прилеп. Во однос на нејзиното заседавање, комисијата се раководи од програмата за работа на Советот или во зависност од случајот или потребата од решавање одредени прашања. Доколку има точка на дневен ред на седницата на Советот, Комисијата задолжително се состанува.

1.2. Програми и акциони планови од областа на социјалната заштита, вклучувајќи развојни програми за специфичните потреби на граѓаните

Во Општина Прилеп **нема програма за социјална заштита, а следствено на тоа ниту акционен план за социјална заштита**.

Во однос на подготвени и усвоени локални акциони планови, Општина Прилеп има три клучни планови, и тоа:

- Локален акционен план за вработување 2009-2010;
- Локален план за акција за правата на детето 2009-2013;
- Локален план за прашањето за лицата со хендикеп 2008–2010.

Локалниот акционен план за правата на детето за периодот 2009-2013 е изготвен во јануари 2009 година. Планот е подготвен од Комисијата за општествени дејности и права на детето при Советот на Општина Прилеп, со поддршка на УНИЦЕФ, Министерството за локална самоуправа и ЗЕЛС. Развивањето на локалниот план е една од активностите на проектот „Поддршка на децентрализацијата од перспектива на правата на децата“ на Центарот за човекови права и разрешување на конфликти, кој треба да се имплементира преку Комисијата за општествени дејности и правата на детето при Советот на Општина Прилеп.

По утврдувањето на критериумите за избор на стратегиски цели (квантитативен опфат, маргиналност, ургентност, остварливост и можност за поддршка од заедницата), оваа комисија предвидела три приоритетни области, и тоа:

1. Инклузија;
2. Подобро здравје за сите деца;

3. Заштита на децата од злоупотреба, занемарување, искористување и насилство.

Во подготовката на Локалниот акционен план биле вклучени релевантни актери од локално ниво (невладини организации, претставници на општинската администрација, советници од Советот на Општина Прилеп, Центарот за социјална работа и сл.).

За успешна имплементација и следење на реализираните активности, треба да биде одговорно координативното тело составено од горенаведените институции и организации, како и Комисијата за општествени дејности и права на децата при Советот на Општина Прилеп.

Акциониот план е конципиран со временска рамка за реализација на активностите, одговорни институции за имплементација, очекувани извори на финансиски средства, како и начини за следење на имплементацијата.

Сепак, **загрижува фактот дека временската рамка не е соодветно конципирана**, бидејќи е планирана индиктивно, односно најголемиот дел од активностите се планирани за периодот 2009-2013 континуирано, без соодветна месечна и годишна рамка за реализирање на активностите, како и **без детален буџет**, што остава празнина и го оневозможува соодветното мониторирање на реализираните активности.

При нашето обраќање до Општина Прилеп за обезбедување информации за реализирани активности од планот, **не се добиени информации за нивна евентуална реализација**. Оттаму беше соопштено дека е планирано голем дел од активностите да се одвиваат во континуитет за време на петгодишниот период на спроведување и дека дополнително е направена и листа на индикатори за следење на состојбата, кои ќе се водат и во посебна база на податоци што ја добила Општината од УНИЦЕФ – МАКИНФО. Во неа ќе бидат внесувани индикатори за секоја година за да се прави споредба од година во година. Во акциониот план, исто така, има активности кои е планирано да се имплементираат во периодот 2009-2010 година, за кои повторно не се добиени податоци од страна на Општината. На овој начин отсуствува утврден механизам за редовно мониторирање на годишно ниво, како и утврдени индикатори на годишно ниво.

Во завршна фаза е Акциониот план за вработување на Ромите во Општина Прилеп.

Во Општината **постои меѓусекторска соработка за креирање планови и предлози** со останатите комисии и сектори за прашањата од оваа област (на пример, со Комисијата за еднакви можности меѓу мажите и жените и сл.). Во однос на креирањето на програмите, честопати вработените во државната администрација подготвуваат нацрт околу определени прашања и даваат иницијативи, кои подоцна советниците ги разгледуваат на соодветната комисија.

Општина Прилеп **никогаш нема донесено, ниту предложено развојни програми за специфичните потреби на граѓаните** кои живеат на нејзина територија.

1.3. Механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално и на национално ниво и соработка меѓу релевантните институции од областа на социјалната заштита и граѓанските организации

Во општина Прилеп, сите одлуки на Советот на Општината се објавуваат во службено гласило, а постои и гласник во електронска форма. Граѓаните ги добиваат информациите и преку општинската веб-страница. Соработката се одвива најчесто со месните, односно урбаните заедници или со невладините организации. Од **областа на социјалната заштита и вклученост, досега имало соработка со невладините организации** само доколку тие се обратат до Општината за соработка за одреден проект. Во зависност од проектот или активноста што треба да се реализира, се задолжуваат вработени лица со соодветни квалификации согласно со областа во која се работи. Иницијативата за соработка се однесува само доколку невладините организации поднеле проект во кој ја вклучуваат Општината или обратно.

Со центрите за социјална работа постои одредена соработка, конкретно во креирањето на Локалниот акционен план за правата на детето или доколку на Општината ѝ се потребни информации за лицата приматели на социјална помош.

Сепак, **не постојат утврдени механизми за консултација и учество на сиромашните и на ранливите групи на локално ниво.** Генерално, целата комуникација се одвива со директна врска по барање на граѓани на кои им е потребна претежно финансиска помош. Нивните барања се доставуваат до Комисијата за финансии и буџет и соодветно на тоа се одобруваат или се одбиваат. Интервјуируаниот претставник од Општината смета дека овие финансиски средства што се исплаќаат како еднократна парична помош треба да се префрлат во Центарот за социјални работи, таму да се анализираат барањата и да се одлучува за нивно доделување.

1.4. Механизми за идентификација на сиромашните и на ранливите групи

Во Општина Прилеп не се прави процена на потребите на сиромашните и на ранливите групи. **Не постои база на податоци за прашањата поврзани со социјалната заштита и вклученост.** Не постои ни класифицирање на податоците според категории ниту, пак, според целни групи. Воопшто, **нема никаков механизам за идентификување на сиромашните и на ранливите групи.** Податоците за списокот на лицата кои примаат социјална помош се добиваат исклучиво од Центарот за социјална работа. Комуникацијата во оваа насока се одвива само доколку постои барање од страна на граѓани за обезбедување помош или консултација. Граѓаните кои имаат определен проблем се обраќаат со барање до Советот и до градоначалникот. Според интервјуируаниот претставник на Општината, овие работи треба да ги извршува исклучиво Центарот за социјална работа, зашто Општината не е центар“.

1.5. Обезбедување социјални услуги од единиците на локалната самоуправа и реализирани проектни/програмски активности од областа на социјалната заштита и вклученост

Општина Прилеп издвојува финансиски средства за социјална заштита од буџетската ставка за тековни резерви. За 2009 година се издвоени вкупно 600.000 денари од локалната власт, и тоа 100.000 денари за исхрана на деца

со посебни потреби и 500.000 денари за социјални надоместоци по барања на граѓани.

Општината досега аплицирала за проекти во областа на социјалната заштита и вклученост. Во соработка со италијанската невладина организација ИНТЕРСОС, а понатаму и со КОСВИ (италијанска невладина организација), Општината го реализирала и поддржала проектот „Мултикултурен центар“ во населбата Тризла (претежно населена со ромска популација). Целта на проектот била да се подобрат квалитетот на живеење на Ромите и односите меѓу заедниците присутни во Прилеп, да се фаворизираат процесите за интеграција и дијалог меѓу различните заедници преку социокултурна интеграција и образовна компонента.

Во соработка со Министерството за труд и социјална политика и Центарот за социјална работа – Прилеп, Општината го поддржува дневниот центар за лицата со посебни потреби.

Во соработка со Министерството за труд и социјална политика, се одвива проектот „Народна кујна“. Преку Центарот за социјална работа, Општината добива список на приматели на социјална помош и обезбедува просторија во Домот за стари лица „Киро Крстески-Платник“. **Услугата на народната кујна ја користат сто граѓани“.**

Во 2007 година, Општина Прилеп е прогласена за најпристапна општина и има добиено награда од Делегацијата на Европската унија во Македонија и НВО „Полио плус“. Остварено е поставување пристапни рампи во училиштата, општинската зграда, се вршело приспособување на раскрсниците и на паркинзите и се поставила звучна сообраќајна сигнализација на одредени најфреквентни раскрсници.

1.6. Унапредување на состојбата на социјално загрозените лица

Законот за социјална заштита³³ предвидува дека за остварување на правото на социјална парична помош, секоја единица на локалната самоуправа има можност работно да ангажира способни корисници за извршување работи од јавен интерес за сезонски и за повремени работи. Општина Прилеп досега, преку активните мерки за вработување на Владата на РМ, преку програмата за јавни работи, ангажирала 328 лица за извршувале сезонски работи. Овие лица добивале хонорар од 6.300 денари за извршување претежно работи од комунален интерес. Овие ангажмани траеле до шест месеци и се реализирани во рамките на 2009 година. Ваква активност не е реализирана за 2010 година.

Сепак, **Општината не поседува стратегиски план за унапредување на состојбата на социјално загрозените лица.** Активностите се сведуваат на краткотрајни проекти од кои не се гледаат соодветни резултати на среден и на долг рок, кои конкретно биле финансирани од централната власт.

1.7. Капитални инвестиции и инфраструктура во областа на социјалната заштита и вклученост

Општина Прилеп стапи во втората фаза на децентрализација, односно фискална децентрализација, во 2007 година. Како таква, Општината, покрај поседување на сопственоста на објектите што ги наследила при процесот на децентрализација или ги изградила, има задача и да ги финансира, да

³³ Член 55 од Законот за социјална заштита, „Службен весник на РМ“ бр. 79/2009.

инвестира во нив и да ги одржува.³⁴ Во таа насока, Општина Прилеп, во областа на социјалната сфера и образованието, инфраструктурно, има реновирано низа образовни објекти од основно и средно училиште.

Од капиталните инвестиции во социјалната сфера, Општина Прилеп во 2008 година инвестирала 600.000 денари сопствено општинско учество во изградба на детски забавен парк.

Во ОУ „Кире Гаврилоски“, на површина од 900 м², изведени се амфитеатрални училници за одржување настава на отворено. Направени се шест училници со капацитет од 186 бетонски столчиња. Општина Прилеп ја извршила оваа активност во соработка со ЈП „Комуналец“, Прилеп.

Општината инвестирала 62.000 денари за уредување дворна површина во ОУ „Рампо Левката“. Во истото училиште е поставен видеонадзор во износ од 160.000 денари, а за реконструкција на соблекувалните, Општината вложила 1.000.000 денари.

Општината инвестирала во поставување парно греење во СОУ „Ѓорче Петров“, во висина од 5.000.000 денари сопствено општинско учество. Овој проект е реализиран со финансиска поддршка на Министерството за образование и наука.

Во СОУ „Ристе Ристески“, во соработка со Министерството за образование и наука, Општината инвестирала 3.000.000 денари во поставување нова котларница.

Реновирано е ОУ „Добре Јованоски“, кое се наоѓа во населбата Тризла, а поголем број од учениците се од ромска националност, со што се обезбедени подобри услови за изведување на наставата и интеграција меѓу двете етнички групи. Општината инвестирала во поправка на подовите, ходниците, сидовите и таваните во износ од 900.000 денари, додека останатото учество го добила од италијанската НВО КОСВИ.

Општината **нема дом за стари лица** или, пак, за **лица кои се изложени на социјален ризик**, ниту дневен центар за деца на улица.

2. Центар за социјална работа – Прилеп

Центарот за социјална работа – Прилеп (во понатамошниот текст ЦСР) опслужува три општини, со околу 120.000 граѓани.

– Интервјуто е реализирано со Зоран Малковски, социјален работник во Центарот за социјална работа - Прилеп.

2.1. Идентификација на сиромашните и на ранливите групи

На територијата на општина Прилеп **децата** се најзастапена ранлива категорија. Тие најчесто се јавуваат како ранлива категорија при бракоразводите, воспитната запуштеност од нивните родители, трговија со луѓе и малолетничка деликвенција. Показател за зголемениот број на овие појави претставува зголемениот број постапки за одземање на родителското право, кои се иницирани од страна на ЦСР. Во ЦСР има дежурна служба 24 часа.

³⁴ Член 22 од Законот за локална самоуправа, „Службен весник на РМ“ бр. 5/2002.

Друга застапена ранлива категорија се **жените-жртви** на семејно насилство. Во општина Прилеп нема засолниште за жените-жртви на семејно насилство. ЦСР има остварено добра соработка со надлежниот суд и со јавните институции за привремени мерки за заштита. Сепак, привремените мерки за заштита не се поднесуваат со зголемен обем од ЦСР. Според изјавата на претставникот на ЦСР: *„Успех е кога ќе видиме пет судски пресуди за забрана изречени од судот“*. Најчесто изрекувани мерки за заштита се мерките за задолжително лекување.

Ромската популација е застапена како ранлива категорија во општина Прилеп. Ромите најчесто се без образование. Тие се најзастапени како корисници на социјалната парична помош. За остварување на правата од областа на социјалната заштита, документацијата секогаш се јавува како проблем. Загрижувачки е фактот што и денес постои голем дел од ромската популација што не е пријавена во надлежните институции. За оваа појава посебно се става акцент на децата.

Најзастапени се **малцинствата** од албанска и од бошњачка етничка припадност. Тие се јавуваат како корисници на паричните давачки.

Лицата со посебни потреби се застапени како ранлива категорија и тие ги користат правата од областа на социјалната заштита. Во ЦСР нема приспособен пристап за лицата со посебни потреби, освен на првиот кат на зградата.

Старите лица се најзастапени како корисници на постојана парична помош врз основа на старост. ЦСР им обезбедува здравствена заштита на оваа категорија лица. Поради недостиг од финансиски средства на Министерството за труд и социјална политика, здравствените картони за корисниците на здравствена заштита од ЦСР стигнуваат од 10 до 20 во месецот. На тој начин им се скратува правото на здравствена заштита на корисниците, додека за услугите што ги користат од здравствената заштита партиципираат во целост. Како дополнителен услов за користење постојана парична помош врз основа на старост се поставува бројот на години на стаж. Лицата што се наоѓаат во положба на социјален ризик и имаат стаж од 6 години до 14 години не можат да го остварат правото на постојана парична помош врз основа на старост и врз основа на болест. Доколку сакаат да остварат право на постојана парична помош врз основа на строст, старите лица не смеат да имаат повеќе од пет години стаж. Истиот услов важи и за постојана парична помош врз основа на болест. Исто така, како услов се поставуваат и приходите во семејството кои се ограничени, што претставува голем проблем за старите лица да ги користат ова право. Во тој контекст е и изјавата на претставникот на ЦСР: *„Имаше доста предмети кои за 100-200 денари го губат правото на користење на паричните давачки, додека во еден предмет за 24 денари“*.

ЦСР – Прилеп нема посебно утврдени постапки и механизми за идентификување на сиромашните и на ранливите групи. Како дополнителни причини се наведуваат недостатокот на стручен персонал и обемната административна работа што ја имаат сите стручни лица.

Идентификацијата на сиромашните и на ранливите групи се утврдува делумно, преку непосреден увид на индивидуално ниво.

2.2. Услуги и пристап до услугите на Центарот за социјална работа

ЦСР – Прилеп ги нуди услугите согласно со законите и нивниот мандат.

Во општина Прилеп бројот на корисници на сите видови парична помош изнесува околу 6.639. Барателите на паричните давачки се дискриминирани поради условот на ограниченост на приходите. Со надминување на предвидениот лимит на приходот во семејството, кој е минимален и изнесува 4.000 денари за член, барателите на овој вид парични давања не можат да ги остварат. Барателите на постојана парична помош врз основа на болест и старост се најранливи категории лица. Средствата од паричната помош не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби на едно лице. Потребно е секој случај да се разгледува индивидуално и паричните давања да се одредуваат според потрошувачката кошница, трошоците и потребите на семејството.

Во општина Прилеп има еден дневен центар за деца со посебни потреби. Капацитетот на центарот е 30 штитеници. Во дневниот центар на штитениците им се обезбедени превоз, топол оброк и социјализација. ЦСР има позитивно искуство со досегашната работа на дневниот центар. Засолниште за жени-жртви на семејно насилство нема во оваа општина. Од ЦСР била поведена иницијатива до Министерството за труд и социјална политика, но поради недостаток на финансиски средства нема засолниште за жени-жртви на семејно насилство. Од специјализираните услуги итно треба да се отвори дневен центар за корисници на наркотични средства. Зависниците се наоѓаат во многу тешка ситуација, зашто немаат дневен центар каде што би ја примале метадонската терапија. Затоа се принудени да патуваат во Битола, при што се изложени на дополнителни финансиски трошоци. Семејствата немаат можност финансиски да ги поддржат своите деца за да патуваат во други градови. Паричната помош на лицата кои се зависни од наркотични средства не е доволна за задоволување на основните егзистенцијални потреби. Поради тоа, лицата зависни од дрога и други психотропни супстанции и понатаму ги користат наркотичните средства, бидејќи им е скратено правото на лекување. Во општина Прилеп нема засолниште за бездомни лица. Оваа категорија граѓани се упатуваат во засолништето за бездомни лица во Скопје. Од ЦСР е поведена иницијатива за отворање дневен центар за деца на улица.

Во општина Прилеп нема социјални продавници. Има една народна кујна со капацитет од 100 топли оброци. Првенствено оваа услуга ја користеле само корисниците на постојана парична помош, но подоцна биле вклучени и корисниците на социјална парична помош. Бројот на корисници е ограничен и оваа услуга не е достапна за клиентите кои живеат во рурални средини.

Во ЦСР – Прилеп нема соодветени просторни услови за работа со клиенти. Потребно е воведување шалтер и соодветна чекалница. ЦСР нема можност да обезбеди дискреција за сите клиенти. Во една канцеларија се сместени по две или повеќе стручни лица, кои можат да опслужуваат по две или повеќе странки истовремено. Се случува клиентот сам да побара посебен простор за разговор и во тој случај стручното лице обезбедува посебена канцеларија. Изјава од претставникот на ЦСР: *„Ако странката сака сама да разговара, обезбедуваме простор или колегата ја ослободува канцеларијата. За можностите се трудиме да обезбедиме дискреција“*. ЦСР – Прилеп нема истурени единици во руралните општини. Потребно е корисниците на социјална парична помош да бидат опслужувани во агенциите за вработување. Досега корисниците двапати го потврдуваат статусот на невработеност, еднаш во ЦСР и уште еднаш во Агенцијата за вработување.

ЦСР – Прилеп има потреба од повеќе моторни возила за вршење увиди. Потребно е да се отворат советувалишта и дневни центри кои ќе опслужуваат повеќе категории лица. Стручните работници не се платени за прекувремена работа и поради тоа немаат услови за развивање на групната терапија. Во ЦСР има потреба од ангажирање приватно обезбедување и детектор за оружје. Стручните работници често се изложени на закани, агресивно и непристојно однесување на дел од незадоволните клиенти.

2.3. Превенција и поддршка на сиромашните и на ранливите групи

ЦСР – Прилеп не спроведува социјална превенција поради немање човечки ресурси и соодветни услови за работа. Потребно е да се вработат социјални работници во училиштата и во фирмите каде што има над 300 вработени. Потребно е да се создадат услови за спроведување на социјалната превенција во сите сфери на општественото живеење. Во ЦСР потребно е да се отвори посебно одделение за социјална превенција.

ЦСР – Прилеп нема посебно утврдени механизми и постапки за заштита и поддршка на сиромашните и на ранливите групи.

ЦСР – Прилеп ги известува граѓаните за нивните права преку локалните медиуми, пишани материјали и непосредно преку директното обраќање на клиентите во центарот.

2.4. Консултации и учество на сиромашните и на ранливите групи

ЦСР - Прилеп нема програма и утврдени механизми за консултација со граѓаните на општина Прилеп.

2.5. Соработка на Центарот за социјална работа со локалната самоуправа

ЦСР – Прилеп соработува со локалната самоуправа. Кога ќе се најдат во положба на социјален ризик при елементарни непогоди, локалната самоуправа финансиски им помага на семејствата со еднократна парична помош. Исто така, се јавува како донатор на финансиски средства за дневниот центар за деца со посебни потреби. ЦСР соработува со локалната самоуправа за привремено работно ангажирање на корисниците на социјална парична помош. Во временскиот период додека клиентот е работно ангажиран, социјалната парична помош мирува и се активира со завршување на работниот ангажман. Дел од корисниците на социјална парична помош на овој начин се вработиле во комуналните одделенија на локалната самоуправа. ЦСР нема добра соработка со локалната самоуправа во руралните средини.

ЦСР – Прилеп има добра соработка со Министерството за труд и социјална политика. Стручните лица вработени во ЦСР поведуваат одредени иницијативи во делот на специјализираните услуги, но поради недостаток на финансиски средства сè уште не се реализирани. Соработката на ЦСР – Прилеп со Агенцијата за вработување се однесува на размена на информации за работниот статус на клиентите. Агенциите за вработување не нудат вработување на корисниците на социјалната заштита.

ЦСР – Прилеп има остварено добра соработка со ромските невладини организации и со Младинскиот културен центар. Ромските невладини организации им помагаат на клиентите во обезбедување на потребните

документи при поднесување барања за одредена парична помош. Помошта на Младинскиот културен центар се однесува на донации на парични средства и облека за самохрани мајки.

Соработката на ЦСР – Прилеп со приватниот бизнис-сектор се одвива преку донација на облека, покривки и други текстилни производи. Немаат соработка за вработување на корисниците на социјална заштита.

3. Наоди од спроведени фокус-групи

Состојбата на ранливите и на сиромашните групи во општина Прилеп беше утврдена преку спроведување интервјуа со две фокус-групи. Едната фокус-група беше составена од жени од македонска и од ромска националност, а другата фокус-група беше составена од мажи од македонска и од ромска националност.

3.1. Стари лица

Старите лица во голем број се застапени во општина Прилеп. Домашните услови за живеење на оваа категорија лица се скромни. Во пензионерските домови условите за живеење се добри, но капацитетот не е доволен. Старите лица немаат доволно финансиски средства за да ги користат услугите на пензионерскиот дом. Најголеми проблеми со кои се соочуваат старите лица се здравствената заштита и минималните средства од социјалната заштита и од пензиите. Доколку немаат доволен број години на стаж, старите лица не можат да остварат право на пензија. Исто така, постојат повеќе услови што треба да се исполнат за старите лица да можат да остварат права од областа на социјалната заштита. Старите лица не се во состојба да ги обезбедат потребните документи за барањата на паричната помош од социјалната заштита. Доколку старите лица не ги остварат правото на пензија и правата од областа на социјалната заштита, нема да можат здравствено да се осигураат. Здравствените услуги ги плаќаат во целост, а и најголем дел од лековите не се на позитивната листа на Фондот за здравствено осигурување. Потребно е развивање посебни програми за здравствена заштита на стари и изнемоштени лица. Исто така, треба да бидат ослободени од партиципација за здравствените услуги и за лековите. Износот на пензиите и паричната помош од социјалната заштита се минимални и не ги задоволуваат основните егзистенцијални потреби на старите лица. Како ранлива категорија остануваат незаштитени од страна на државата.

3.2. Жени

Жените се јавуваат како ранлива категорија во општина Прилеп. Најголема причина за оваа состојба на жените претставува невработеноста. При вработување е застапена политиката, поради што жените не можат да се вработат во јавните институции. Жените најмногу се вработени во приватниот сектор и тоа во конфекциските фабрики. Во овие фабрики не се почитуваат правата на жените според Законот за работни односи. Правата не се почитуваат во поглед на тоа дека не е утврдено работно време, не се платени прекувремените часови и личниот доход е минимален. Важно е да се истакне дека мобингот во конфекциските фабрики е високо застапен. Жените не го пријавуваат мобингот поради тоа што немаат можност да најдат друго вработување, а минималниот приход им е основен извор за егзистенција. Жените се дискриминирани на пазарот на трудот поради возраста. Станбените услови за живеење се добри. Жените ги знаат правата од здравствената заштита, но поради лошата финансиска состојба не можат редовно да ги користат здравствените услуги. Во јавните здравствени

установи застапена е корупцијата. Во ЦСР еднократната парична помош не е секогаш достапна за жените кои се наоѓаат во лоша здравствена состојба. Мал процент од жените-жртви на семејно насилство го пријавуваат насилството во надлежните институции. Како причини поради кои жртвите не го пријавуваат семејното насилство во надлежните институции се наведуваат лошата економска состојба и нерешеното станбено прашање. Во ЦСР оваа категорија жени добиваат соодветна помош и заштита.

3.3. Деца

Поради застапеноста на сиромаштијата, и децата се јавуваат како ранлива категорија во општина Прилеп. Родителите немаат можност да им обезбедат облека и финансиски средства на децата за да се школуваат. На тој начин, на децата им е укинато правото на образование. Друг проблем застапен кај децата на училишна возраст е воспитната запоставеност од родителите. Во образованието, исто така, отсуствува воспитниот процес, а е застапен само образовниот процес. На тој начин, децата се изложени на разни социјални ризици. Во училиштата е потребно да се спроведуваат социјална превенција и здравствена едукација на децата. Исто така, потребно е да се вработи по еден социјален работник во училиштата. Децата се дискриминирани поради неможноста за исполнување на условите за остварување на правото на детски додаток што ги предвидува Законот за детска заштита. Средствата од оваа парична помош се минимални и не ги задоволуваат основните егзистенцијални потреби на децата. Важно е да се истакне дека во едно семејство каде што има повеќе од две деца вкупниот месечен износ на детски додаток изнесува 2.415 денари. Кога се јавуваат како соуживатели на социјалната парична помош, децата немаат право на детски додаток. Детскиот додаток треба да им биде достапен на сите деца и правото на негово користење децата треба да го имаат од раѓање. Децата со посебни потреби имаат обезбедени соодветни услови за следење на наставата во специјализираните училишта.

3.4. Лица со посебни потреби

Лицата со посебни потреби како ранлива категорија се застапени во општина Прилеп. Оваа категорија лица имаат тешкотии при обезбедување на документацијата потребна за остварување на правата од областа на социјалната заштита. Средствата од паричната помош од социјалната заштита не се доволни за задоволување на основните егзистенцијални потреби на оваа категорија лица. Условите за остварување постојана парична помош врз основа на болест се дискриминирачки за лицата со посебни потреби. Условите за живеење на оваа категорија лица се задоволителни. Приватниот бизнис-сектор врши злоупотреба на лицата со посебни потреби, бидејќи не ги почитува работничките права предвидени во Законот за работни односи. Лицата со посебни потреби примаат минимален личен доход и не им се обезбедени соодветни услови за работа. Оваа категорија лица треба да бидат ослободени од плаќање партиципација за здравствените услуги и за лекови. Корисниците на правата на социјалната заштита здравствено се осигурани преку Центарот за социјална работа. Овие лица се ограничени во користењето на здравствените услуги поради тоа што сините картони ги добиваат од 15 до 20 во месецот.

3.5. Роми

Сиромаштијата кај ромската популација е најзастапена. Ромските семејства не можат да обезбедат финансиски средства за задоволување на основните потреби за храна, облека и домување. Поради оваа состојба, не се во можност да ги школуваат децата. Голем број Роми се необразовани и немаат професија, што претставува проблем за нивно вработување. Ромите најчесто се јавуваат како корисници на социјална парична помош. Средствата од оваа парична помош не ги задоволуваат основните егзистенцијални потреби на корисниците.

3.6. Малцинства

Во општина Прилеп најзастапени малцинства се Турците, Бошњациите и Албанците. Како најчест проблем со кој се соочуваат малцинствата е постапката за добивање државјанство. Без државјанство не можат да ги остваруваат правата согласно со законите.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

352:364(497.7)(047.31)
352:364-22(497.7)(047.31)

АНАЛИЗА на состојбите во социјалната заштита и социјалното
вклучување на локално ниво. - Скопје: Институт за човекови права
"Лудвиг Болцман", 2011. - 109 стр. ; 21 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-65251-3-2

а) Локална самоуправа - Социјална заштита - Македонија -
Истражувања б) Локална самоуправа - Стратегии за социјална инклузија
- Македонија - Истражувања
COBISS.MK-ID 86752778

